

**OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE
ŞANLIURFA YÖRESİ KADIN GİYİMİ**

NEBAHAT ALTUNBAŞ ÖNCEL

**İŞIK ÜNİVERSİTESİ
EYLÜL, 2023**

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE ŞANLIURFA
YÖRESİ KADIN GİYİMİ

NEBAHAT ALTUNBAŞ ÖNCEL

IŞık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Moda Ve Tekstil Tasarımı Yüksek
Lisans Programı,
2023

Bu tez, IŞık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne Yüksek Lisans (MA)
derecesi için sunulmuştur.

İŞIK ÜNİVERSİTESİ
EYLÜL, 2023

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MODA VE TEKSTİL TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE ŞANLIURFA YÖRESİ
KADIN GİYİMİ

NEBAHAT ALTUNBAŞ ÖNCEL

ONAYLAYANLAR:

Doç. Ayşe GÜNAY

Bahçeşehir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özüm
HATİPOĞLU

FMV Işık Üniversitesi

Doç. Duygu ATALAY
ONUR

Beykent Üniversitesi

ONAY TARİHİ: 27/09/2023

WOMEN CLOTHING IN ŞANLIURFA REGION OTTOMAN EMPIRE FROM TO THE PRESENT

ABSTRACT

Dressing has been one of the basic needs since the existence of primitive ages in human history. Facts such as protection, religion and ethnic culture, which constitute these needs, have changed form over time, and have translated into people's feelings of material and spiritual feelings such as looking beautiful, hosting the codes of the communities, social status and belief. Their sense of identity formation with the clothes in which they incorporate their cultures into their lives have also been influential in the clothes of Urfa women. Their attire, clothes, ornaments and precious jewels inside or outside the home have been an indication of their wealth, nobleness or poverty. These clothes were unwritten but comprehensible codes of information about which community they were from, what their religion was, what language they spoke, whether they were married or single. recognize the communities living in the region during the Ottoman Empire period from the clothes that contain rich culture; Due to the preference of European style clothing among the women of the Young Republic Period, this diversity has left its place to close and similar clothing styles. With the change and industrial revolution that started in the west, women's inclusion in business life and the clothing culture created by the wars caused the preferences of more comfortable, uniform and mass-produced clothing. Although the acceptance of this style of clothing developed depending on the natural flow in some communities, difficult to accept in communities that adhere to their traditions. It is possible to see this clearly in the folk culture of Urfa. It took time for the local people, who are loyal to their traditions and customs, to get used to these innovations. The continuation of the culture still preserves its place, albeit partially, and the interest in traditional clothes continues in the countryside. In the center, traditional clothing culture appears in weddings and important ceremonies, with new design clothes made from modernized traditional fabrics.

Keywords: Urfa, Women's Clothing, Local Clothing, Ethnic Culture, Faith.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE ŞANLIURFA YÖRESİ KADIN GİYİMİ

ÖZET

Giyinmek insanlık tarihinde ilkel çağların varlığından bu yana temel ihtiyaçların başında gelmektedir. Bu ihtiyaçları oluşturan korunma, din ve etnik kültür gibi olgular zamanla form değiştirmiş güzel görünmek, bulunduğu toplulukların kodlarını barındırmak, sosyal statü, inanç gibi insanların maddi ve manevi duygularını barındıran duygularına tercüman olmuştur. İnsan topluluklarının temel ihtiyaçları ve kültürlerini yaşamlarına dahil ettikleri kıyafetlerle kimlik oluşturma duyguları Urfa kadınlarının kıyafetlerinde de etkili olmuştur. Onların ev içindeki veya ev dışındaki giyim-kuşamları, giysileri, takmış oldukları süs ve değerli takıları varlıklı, soylu veya yoksul olmalarının bir göstergesi olmuştur. Bu kıyafetler hangi topluluktan olduklarını, dinlerinin ne olduğunu, hangi dili konuştukları, evli veya bekar olduklarına dair bilgilerin yazılmayan fakat giydiklerinde anlaşılır kodları olmuştur. Osmanlı imparatorluğu döneminde yörede yaşayan toplulukları zengin kültürü barındıran kıyafetlerden tanımak mümkün olsa da; Genç Cumhuriyet Dönemi kadınlarında Avrupa tarzı giyimin tercih edilmesi sebebi ile bu çeşitlilik yerini birbirine yakın ve benzer giyim tarzlarına bırakmıştır. Batıda başlayan değişim ve sanayi devrimi ile kadınlarında iş hayatına dahil olması ve savaşların meydana getirdiği giyim kültürünün rahat, tek tip ve seri üretim kıyafet tercihlerine sebep olmuştur. Bu giyim tarzının kabul görmesi bazı topluluklarda doğal akışa bağlı olarak gelişmiş olsa da, geleneklerine bağlı olan topluluklarda süreç daha geç ve kabulü zor olmuştur. Urfa halk kültüründe bunu açık bir şekilde görmek mümkündür. Gelenek ve göreneklerine bağlı olan yöre halkının bu yeniliklere alışması zaman almıştır. Kültürün devamı kısmen de olsa günümüzde hala yerini korumakta ve geleneksel kıyafetlere olan ilgi, kırsalda devam etmektedir. Merkezde ise geleneksel giyim kültürü, düğün ve önemli merasimlerde, modernize edilmiş geleneksel kumaşlardan hazırlanmış yeni tasarım kıyafetlerle karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Kadın Giyim, Yöresel Giyim, Etnik Kültür, İnanç.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgileriyle bana ışık tutan, yaptığım çalışma süresince, vakit gözetmeksizin, sabırla, bilgi birikimleriyle her zaman yanımda olan Sayın danışman hocam, Doç. Ayşe GÜNAY'a teşekkür ederim. Araştırma sürecimde, gerekli bilgi ve belgelere ulaşmamda önemli katkıları olan Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)'na; Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'ne; Kültür ve Turizm Dairesi Başkanlığı'na teşekkür ederim. Yine araştırma sürecimde desteğini esirgemeyen, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Cihat KÜRKCÜOĞLU Hocama; Şanlıurfa Kurtuluş Müzesi Müdür Yetkilisi, Zeynep YILMAZ Hanım'a ve Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma (ŞURKAV) Vakfı Genel Sekreteri, Şükrü ÜZÜMCÜ Bey'e; Halk Oyunları Eğitmeni, Yusuf ÇİRKİN Hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Araştırma sürecimde yaşanan, içinde yaşadığım şehir Şanlıurfa'nın da arasında bulunduğu, 11 ili kapsayan 06/02/2023 tarihli depremde, ayrıca bir hafta ara ile Şanlıurfa'da yaşanan sel felaketinde, hayatını kaybedenlere rahmet, kaybı olanlara başsağlığı diliyorum.

Nebahat ALTUNBAŞ ÖNCEL

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ABSTRACT	ii
ÖZET.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.....	3
2. ŞANLIURFA	3
2.1 Şanlıurfa'nın Coğrafi Özellikleri Ve İklimi.....	3
2.2 Şanlıurfa'nın Tarihi Ve Beşeri Özellikleri.....	5
2.3 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Şanlıurfa (Ruha)'Da Sosyal Hayat	9
2.4 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Şanlıurfa (Ruha)'Da Faaliyet Gösteren Zanaat Atölyeleri.....	11
2.5 Şanlıurfa (Ruha)'da Kadın Giysisinin Tarihi Gelişimi.....	34
BÖLÜM 3.....	38
3. ŞANLIURFA'DA OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ KADIN GİYİMİ	38
3.1 Hristiyan Kadın Giyimi.....	55
3.2 Yahudi Kadın Giyimi.....	58
3.3 Müslüman Kadın Giyimi.....	63
3.4 Süryaniler (Keldaniler, Yezidiler).....	66
3.5 Alevi (Kızılbaş) Kadın Giyimi.....	68
3.6 Arap Kadın Giyimi.....	70
3.7 Kürt Kadın Giyimi.....	72
3.8 Türkmen Kadın Giyimi.....	77

BÖLÜM 4	80
4. ŞANLIURFA’DA GENÇ CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN GİYİMİ	80
BÖLÜM 5	89
5. ŞANLIURFA’DA GÜNÜMÜZ KADIN GİYİMİ.....	89
BÖLÜM 6	100
6. SONUÇ	100
KAYNAKÇA	106
EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Şanlıurfa Haritası.....	3
Şekil 2.2 Urfa Balıklıgöl Adamı Heykeli.....	5
Şekil 2.3 Urfa’da Kervanların Konakladıkları Kervansaraylardan Biri.....	7
Şekil 2.4 Urfa İpek Yolu’ndan Geçen Kervanlar (19 yy.).....	8
Şekil 2.5 Urfa – Birecik 1900’lü Yıllarda Fırat Nehri Üzerinde Kervan Nakli Yapan Tekneler.....	8
Şekil 2.6 Yün İpliklerin Boyanması (1900’lü Yıllar).....	11
Şekil 2.7 Urfa Alman Halı Fabrikası’nda Boyacı Zanaatkarlar.....	12
Şekil 2.8 Urfa Masmama’da Dokunan Halıların Almanya’da Satış Reklam Afışı.....	13
Şekil 2.9 Urfa Masmama’da Dokunan Halılar.....	14
Şekil 2.10 Alman Dergisi’nde Urfa’da Dokunan Halılar.....	15
Şekil 2.11 Urfa’da Dokudukları Halıları Fabrikasında Sergileyen Kadınlar.....	16
Şekil 2.12 Basmacı Arakel Misiryan Çalışma Esnasında.....	17
Şekil 2.13 Urfa Alman Yetimhanesi’nde Kadın Ve Kızların Terzilik Mesleğini Öğrendikleri Dikiş Atölyesi.....	18
Şekil 2.14 Urfa Alman Misyonerlerine Ait Ermeni Yetimhanesi’nde Çulhacı (Dokumacı) Atölyesi.....	19
Şekil 2.15 Urfa’da Yün Üretimini Gösteren Resimler 1.....	20
Şekil 2.16 Urfa’da Yün Üretimini Gösteren Resimler 2.....	21
Şekil 2.17 Urfa’da Kadınlar Ve Kızlar Nakış İşi Yaparken.....	22
Şekil 2.18 Kızılbaş Alevi Kadınlar Ve Bervaneklerine İşlenen ‘Urfa İşi’ Nakış.....	23
Şekil 2.19 Corinna Shattuck Nakış Atölyesi’nde Çalışan Kadın Ve Kızlar.....	23
Şekil 2.20 Urfa Alman Misyonerlerine Ait Yetimhanenin Kunduracı Atölyesi.....	24
Şekil 2.21 Urfa Alman Yetimhanesinde Kunduracılık Mesleğini Öğrenen Çıraklar.....	26
Şekil 2.22 Siyah, Kırmızı Ve Kahverengi Urfa Postalı (Ayakkabısı).....	26
Şekil 2.23 Urfa Amerikan Yetimhanesindeki Kunduracı Atölyesinde Ermeni Usta – Zanaatkarlar Ve Çıraklar Çalışma Esnasında.....	27
Şekil 2.24 Urfa Annebi Postal.....	27

Şekil 2.25 Hışır (Frenk Bağı, Akıtma Elmas Takım, Alınlık).....	28
Şekil 2.26 Telkari Gümüş Kemer (19. yy.).....	29
Şekil 2.27 Gümüş Telkari Akıtma Kolye Bileklik.....	29
Şekil 2.28 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 1..	30
Şekil 2.29 Püskül (Renkli Kaytan) Başbağı, Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 2.....	31
Şekil 2.30 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Püskülü.....	32
Şekil 2.31 Saç Püskülü (Bağı) Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi.....	32
Şekil 2.32 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Püskülü Ve Tepelik.....	33
Şekil 2.33 Göbeklitepe Kazı Alanı – Motiflerle Süslenmiş Taş.....	34
Şekil 2.34 Göbeklitepe - Figürlerle Süslenmiş Taş.....	35
Şekil 2.35 Göbeklitepe Kazı Alanı – Motiflerle Süslenmiş Taş.....	35
Şekil 2.36 Süryani Kitabeli Mezar Steli Maruna'nın Kızı Şalmet Ve Rabbayta'nın Heykeli (Roma Dönemi).....	36
Şekil 2.37 Kofili Yöre Kadınları Ve Cumhuriyetin İlanından Sonra Modern Türk Kadını.....	37
Şekil 2.38 Emin ŞAHİN (Çocuk) Ve Teyzesi (Yıl 1958).....	37
Şekil 3.1 Gümüş Tantur Takan Kadın.....	41
Şekil 3.2 Tepelik Ve Yanaklık (Reşme) İle Süslenmiş Başlık.....	41
Şekil 3.3 Kutik Giymiş Kadınlar (19. Yy.).....	42
Şekil 3.4 Kalın Aba.....	43
Şekil 3.5 İnce Aba.....	44
Şekil 3.6 Ehramlı Kadınlar Balıklıgöl Yerleşkesi.....	45
Şekil 3.7 İşlemeli Kras (Elbise).....	46
Şekil 3.8 Sırma İşlemeli Kadife Kaftan.....	47
Şekil 3.9 Şanlıurfa Kostümü (Bervanek).....	48
Şekil 3.10 Bir Çift Sedef İşlemeli Kopin Terlik.....	49
Şekil 3.11 Urfa'da Giyilen Farklı Kadın Kostümleri (19 Yy.).....	52
Şekil 3.12 Urfa'da Takılan Takılar (Gümüş İşleme Ustası Eyüp Sabri Tatlı Arşivi).....	54
Şekil 3.13 Kürt, Ermeni Ve Türk Kızlar Yerel Kıyafetlerle (1873).....	55
Şekil 3.14 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Misyoner Okullarında Okuyan Gayrimüslim Halklardan Kadın Ve Kızların Giyim Kültürünü Yansıtan 18. Yy. a Ait Fotoğraf.....	57

Şekil 3.16 Üzerinde Yahudi Kıyafetleri Ve Kopin (Kabkab) Giyinmiş Kadın.....	62
Şekil 3.17 Urfa, Diyarbakır Ve Çevresi Kadın Kıyafetleri (1850).....	64
Şekil 3.18 Müslüman Kadın (18. Yy.).....	65
Şekil 3.19 Yezidi Bir Kadın ve Adam.....	67
Şekil 3.20 Yezidi Kadın.....	68
Şekil 3.21 Urfa Alevi (Kızılbaş) Kadınlar (1913).....	69
Şekil 3.22 Geleneksel Kıyafetleriyle, Urfa Ve Civarında Yaşayan Kadınlar 1.....	69
Şekil 3.23 Geleneksel Kıyafetleriyle, Urfa Ve Civarında Yaşayan Kadınlar 2.....	70
Şekil 3.24 Urfa'nın Bağlı Olduğu Halep Vilayeti Kıyafetleri, Takılar Ve Urfa Erkeklerinin Başlarına Taktıkları Egal (1873).....	71
Şekil 3.25 1900'lü Yıllar Geleneksel Kıyafetler İçerisinde Kürt Kadını.....	73
Şekil 3.26 Mezopotamya Kadın Başlıkları Ve Geleneksel Kıyafetleri İçinde Kürt Kadınları.....	74
Şekil 3.27 Yerel Kıyafetler İçinde Kürt Kadınları (1978).....	75
Şekil 3.28 Gümüş Ve Altın Burun Hızma.....	76
Şekil 3.29 Neolitik Çağ'dan, (M.Ö. 8000-5500) Günümüze Gelen Dövme Geleneği (Deg.).....	77
Şekil 3.30 Türkmen Aşiretlerinden Karakeçililerde Kadın Ve Erkek Giyimi.....	78
Şekil 4.1 Della Murad Koleksiyonu 1.....	81
Şekil 4.2 Della Murad Koleksiyonu 2.....	82
Şekil 4.3 Della Murad Koleksiyonu 3.....	84
Şekil 4.4 Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 1.....	86
Şekil 4.5 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 2.....	86
Şekil 4.6 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 3.....	87
Şekil 4.7 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 4.....	87
Şekil 4.7 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 5.....	88
Şekil 5.1 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 1.....	91
Şekil 5.2 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 2.....	92
Şekil 5.3 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 3.....	93
Şekil 5.4 Balıklıgöl Yerleşkesi Kübra ÇİFTÇİ, Hatice ÇİFTÇİ, Büşra ÇİFTÇİ.....	94
Şekil 5.5 İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşu Kumaşlar.....	95
Şekil 5.6 İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşu Kumaş.....	95
Şekil 5.7 Kuşu (Kadife Üzeri Taşlı Ve İşlemeli) Kumaşlar.....	96
Şekil 5.8 Naznaz (İnce Şifon Üzeri Kabartma Desenli) Kumaş.....	96
Şekil 5.9 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti (Kras, Geftan, Takı Olarak Hışır Ve Kemer).....	97

Şekil 5.10 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 2 (Kras, Geftan, Takı Olarak Hışır Ve Kemer).....	98
Şekil 5.11 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 3 (Kras, Geftan, Takı Olarak Hışır Ve Kemer).....	98
Şekil 5.12 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 4 (Kras, Geftan, Takı Olarak Hışır Ve Kemer).....	99

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Çok uluslu toplumlarda kültür, coğrafya ve her türlü iletişim bireyleri ve mensubu oldukları ulusları etkilemektedir. Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan itibaren emrinde bulunan halkların; inanç, ibadet, gelenek-görenek, kültür ve sosyal statülerini serbest bir şekilde yaşamalarına fırsat vermiştir bunun sonucu olarak, etkileşimde bulunan ulus, aşiret gibi unsurlar ve inanç gibi değerler, kendi buldukları bölge ve yörelerde ortak bir kültür mozaïği oluşturmuştur.

Kültür kavramı tarihsel birikimin bir sonucu olarak oluşan, toplumları birbirinden ayıran özgün, maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültürlerin beslediği örf ve adetler toplumların kılık kıyafet kodlarını şekillendirmiştir. Şanlıurfa geleneksel giyim-kuşam yönünden zengin bir kültürel mirasa sahiptir.

Çalışmada yörede bulunan müzelerdeki eski kumaş ve kıyafetlerden, tarihi belgelerden, yöre halkıyla yapılan röportajlardan, çevrimiçi ve yazılı kaynaklardan araştırmalar yapılmıştır bu çalışmada ayrıca Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden günümüze kadar toplumların ortak tarihlerini yansıtmadaki giyimi kültürel açıdan gelecek nesillere miras bırakılacak görsel ve yazılı kaynaklar aktarılmıştır. Giyim-kuşam toplumun kültürel ve manevi değerlerini içinde barındırır. Yöredeki kültürel miras gelecekte yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan, maddi kültür varlıklarının tamamen kaybedilmeden araştırılması, belgelenmesi, korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Geçmişe sahip çıkmak bu noktada önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde Şanlıurfa'nın beşeri, coğrafi ve tarihi özelliklerinden bahsedilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yörede yaşayan farklı topluluklara ait giyim, kuşam özellikleri incelenmektedir.

Bölüm dört ve beşte yörenin Genç Cumhuriyet döneminden itibaren günümüze ulaşan kadın giyim, kuşamında gerçekleşen değişiklikler incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Ulaşılan her türlü fresk, mozaik, gravür, heykel, resim, çizim, kumaş, giysi benzeri bulgular arşivlenerek envanter olarak muhafaza edilmelidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel yöntem kullanılmıştır ve analiz yöntemlerinden Tematik Yaklaşım Tekniği kullanılmıştır. Araştırma konumuz bir çok farklı konu (elbise, aksesuar, ayakkabı vb. gibi) alanını birbirleriyle ilişkilendirerek önceden belirlenen kapsamlı ve genel bir tema ile bütünleştirilmiştir. Bu araştırmalar yapılırken belirli zorluklarla karşılaşmıştır. Tekstil malzemesinin zamana karşı değişimi ve malzemenin çürümesi veya kullanılan giysilerin ev tekstili olarak değerlendirilmesi ve saklanmaması ayrıca ölen kişinin elbiselerinin dağıtılması geleneği sebebi ile yöreye ait geçmişten kalan tarihi ve değerli olan envanterin bulunması çok zor olmuştur. Bulunan giyim kuşam örneklerinin çoğu müzelerden, görüşme yapılan ustalardan, zanaat atölyelerinden ve arşivlerden, çok azda olarak yöredeki büyük aşiretlerin büyüklerinin sandıklarından çıkmıştır. Yörede genel olarak yazılı kültür belgeleme alışkanlığı yoktur denilebilir bu nedenle araştırmalar kısıtlı olmuştur. Aktarılan yazılı kaymak ve resimler yabancı misyoner ve gezginler tarafından yazılmış ve resimlenmiştir.

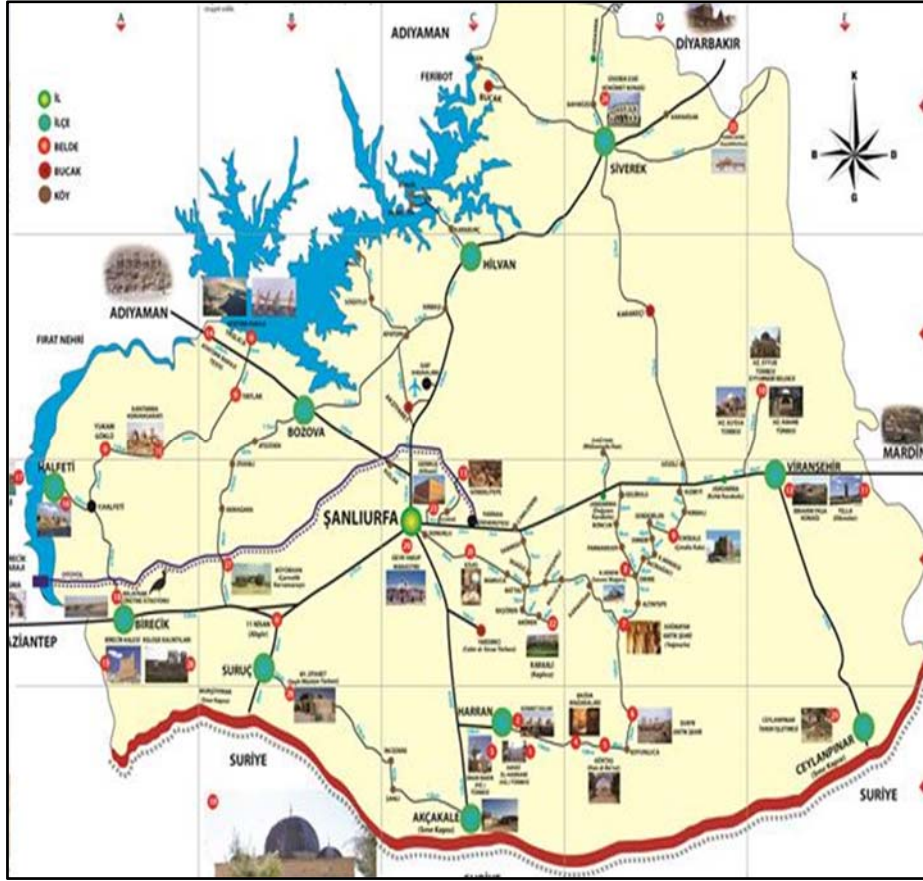
BÖLÜM 2

2. ŞANLIURFA

2.1 Şanlıurfa'nın Coğrafi Özellikleri ve İklimi

Şanlıurfa'nın yüzölçümü 18.584 km²'dir. D.İ.E. 1997 yılı, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık % 3'ünü oluşturan 7. büyük şehridir. Ortalama yüksekliği 518 metredir. Doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeyde Adıyaman ve kuzeybatıda Diyarbakır ile çevrilidir. Güneyde, 1921, 1926 ve 1929 Ankara Antlaşması ve 1930 Halep Protokolü ile çevrili, Suriye sınırı ile çevrili bir sınır kentidir. Şanlıurfa, Güneydoğu Toros Dağları'nın orta kısmının güney ucunda yer almaktadır. İlin kuzeyindeki dağlar ve yüksek tepeler genellikle güneye doğru azalmaktadır. Şanlıurfa'nın güneyinde geniş ovalar yer alır. Ovaları, Bozova, Suruç, Ceylanpınar, Harran, Hilvan, Viranşehir, Halfeti; dağları, Karacadağ, Arat, Nemrut, Germuş, Tektek, Susuz, Şebeke, Takırtukur; nehirleri, Atatürk barajı, Habur, Fırat, Culap suyu, Balıklıgöl alanları şehrin önemli coğrafi özelliklerindedir. Karacadağ en yüksek noktasıdır. Güney tarafında ovalar vardır. Çevresinde çok sayıda mağara, karstik ova, sarnıç ve obruklar vardır (Eliçalışkan, 2023).

Sınırları içinde bulunan coğrafi zenginliğin yanında, tarihi ve kültürel zenginliği haritada görülebilmektedir (Şekil 2.1). Bu harita, aynı zamanda tez konusu olan yöre sınırlarını da kapsamaktadır.

Şekil 2.1 Şanlıurfa Haritası (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023)

Şanlıurfa, karasal iklimin hüküm sürdüğü bir şehrimizdir. Yaz mevsimi çok sıcak, kış mevsimi soğuk geçer. Yaz ve kış, gece ve gündüz arasında sıcaklık farkı yüksektir. Nem oranının az olması sebebi ile sıcak geçen yaz mevsimi boğucu değildir. Yağış ortalaması, yıllık olarak 331 mm ile 473 mm arasında farklılaşmaktadır. Yılın 25 gününe yakın kısmında sıcaklık 0°C 'nin altında seyretmektedir. Kaydedilen yaz gününe ait sıcaklık, ortalama olarak $+46.5^{\circ}\text{C}$ 'dir. Yıllık sıcaklık farkı, ortalama olarak 40°C 'dir.

Urfa hava sıcaklığının yüksek olduğu bir şehirdir. Birçok gezginin ziyaret ettiği Urfa'yı 17. yy. da Evliya Çelebi, ünlü eseri 'Seyahatname'de şöyle anlatmaktadır:

“Urfa'nın suyu ve havası o kadar sıcaktır ki, yaz yaz gibi, kış kış gibi geçer. Kışın kar, ilkbaharda yağmur yağar. Burası dört mevsimi ve 17. geleneksel iklimi olan bir bölgedir” (Küçük, 2020).

2.2 Şanlıurfa'nın Tarihi ve Beşeri Özellikleri

Şanlıurfa, uygarlıkların beşiği olan Mezopotamya'da kurulmuş, kadim şehirlerden birisidir. 1992 yılında Balıklıgöl yakınlarında bulunan 'Balıklıgöl Adamı' adlı heykel 13.500 yaşındadır. Bu heykelin dünyanın en eski heykeli olduğuna inanılmaktadır. Şekil 2.2'de görülen heykel tarihin ilk çağlarında yaşayan insanların yontarak şekil verdikleri taşlar üzerinde kendilerine ait görünüş ve giyim kültürünü sergilemek noktasında fikir sahibi olunması adına önemli bir kalıntıdır.

Şekil 2.2 Urfa Balıklıgöl Adamı Heykeli (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

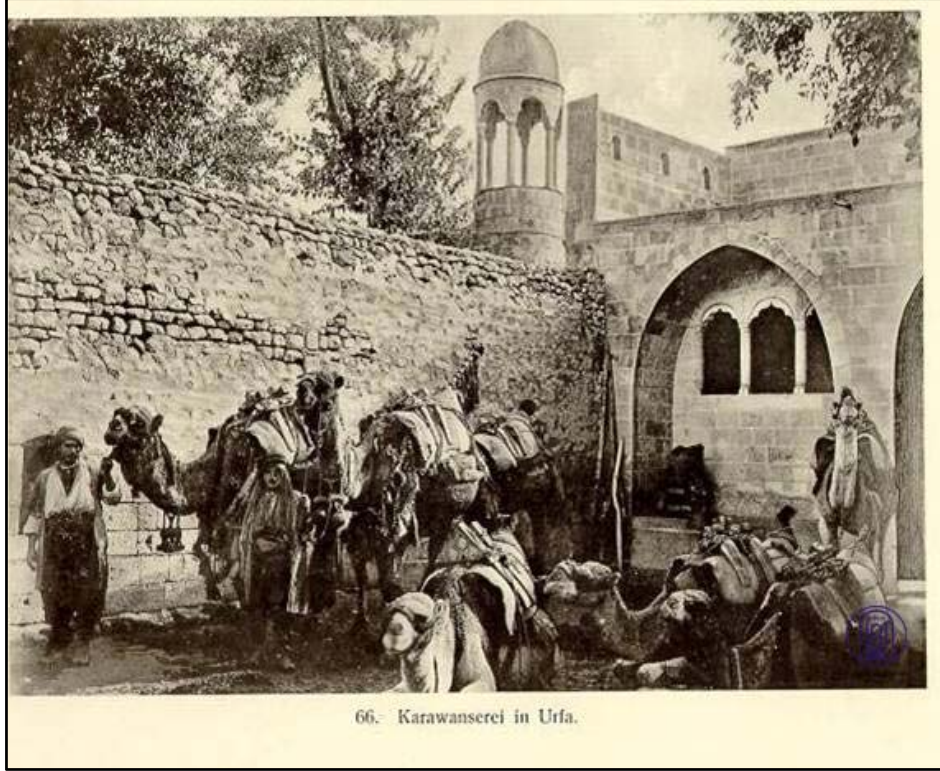
Atatürk Barajı suları altında kalan Nevali Çori ve Şanlıurfa'daki Göbekli Tepe'de Arkeolojik kazılar, 11.500 yıllık taş oyma ve heykellerin dünyanın en eski sanat eserleri olduğunu ortaya koymuştur Urfa, 13.500 yıllık tarihi boyunca birçok milletin

egemenliği altında kalmış ve birçok medeniyete beşiklik yapmıştır. Urfa milattan önce Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hurri, Mitanni, Aram, Asur, Keldani, Med, Pers, Makedonya, İşkender, Seleukos Krallık, Part Kralığı gibi yönetimlerin eline geçmiştir. Milattan sonra ise Edessa Krallığı, Roma, Bizans, Sasanilerin hakimiyetlerine geçmiştir. Urfa, I. Haçlı Seferi sırasında Latinlerin eline geçerek, burada kuk bir haçlı devleti kurulmuştur. 11. yy. da, Selçukluların egemenliğine girmiş, 1245'de Ksedağ Savaşı'ndan sonra Moğolların egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır. Sonra, Akkoyunlular Devleti'nin eline geçen Urfa, 16. yy. da Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçmiştir.

Tarihe Harran ekolü olarak geçen ilk üniversitelerden biri olan Harran okulunda yetişen bilim insanlarından bazıları şunlardır: Sabit bin Kurra (Matematikçi, astronomi, mekanik ve tıp bilgini), El Battani, (astronom, astrolog ve matematikçi), Cabir b. Hayyan (Fen, Simya, Eczacılık, Metalürji, Astroloji, Felsefe, Fizik ve Müzik), Ahmed b. Yunus Elharrani, Mahmud b.Cabir, İbrahim b.Zehrin ayrıca Harranlı olmayan tıp doktoru İbni Sina gibi ünlü isimler de Harran'ın okullarında ders verenler arasındadır. Çoğu kaynağa göre Farabi de kısa bir süre Harran'da öğrenim görmüş ve Harranlı Yuhanna b. Haylan'dan felsefe dersi almıştır. Harran okullarında yetişen bilim insanları ve tarihçiler dünya medeniyetine katkıda bulunmuştur. Urfa, tarihi boyunca farklı inançlara da ev sahipliği yapmıştır putperestlik, musevilik, hristiyanlık ve islam gibi inançlar bu coğrafyanın kaderini belirleyen unsurlar olmuştur bu nedenden dolayı Urfa farklı milletlerin birlikte yaşadığı bir şehirdir.

5 Nisan 1517'de Urfa, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmiş ve Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. Celali İşyanı sırasında ve Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın işyanı sırasında kısa bir süre Osmanlı hakimiyetinden çıkmış ancak Osmanlı ile bağını hiçbir zaman koparmamıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar sancak olarak Osmanlı idaresinde kalmış ve sancakbeyi tarafından idare edilmiştir. 1865 yılına kadar Rakka eyaletine bağlı kalmıştır (Visiturfa, 2023). İlk kasaba ve şehirler, ticaret yapabilmek amacıyla, ticaret yolları üzerinde veya keşiştiği yerlerde kurulmuştur. Urfa da bu şehirlerden birisidir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde önemli bir kavşak olması ve içinden geçen 'İpek Yolu' sayesinde ticaret ve seyahat kervanlarına ev sahipliği yaparak şehirde var olan kervansaraylarla kervan ve yolcuların konaklama, barınma ayrıca güvenlik ihtiyaçlarını karşılaması, imparatorluk ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Ticaret yollarının keşiştiği noktada olan şehir aynı zamanda kültürel ve

sosyal olarak da gelişmiştir. Eldeki kısıtlı kaynaklardan edinilen bilgilerde (Şekil 2.3, Şekil 2.4 ve Şekil 2.5), 19. yy. da şehirde seyahat eden misyoner gezginlerin kaynaklarından alınmış döneme ait fotoğraflarda, kervanlarla yapılan seyahat görülebilmektedir.

Şekil 2.3 Urfada Kervanların Konakladıkları Kervansaraylardan Biri (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2023)

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra devletin bağımsız sancağı Mondros Mütarekesi'nden sonra, 24 Mart 1919'da, İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. 80.000 nüfusa sahip ulaşımı iyi, iyi inşa edilmiş ve su kaynağı iyi durumdadır. İşgalcilerin gelmesiyle birlikte Urfa'daki halk işgalci güçlerin baskısı altına girmiştir. Altı ay sonra, İngilizler çekilmiş ve 30 Ekim 1919'da, bu kez Fransız kuvvetleri Urfa'yı işgal etmiştir. Bu işgalin ardından işgalcilere karşı kurtuluş mücadelesi başlamıştır. 'Urfa Çete Savaşı' sırasında 11 Nisan 1920'de Fransa'dan resmen kurtarılmıştır. Etnik kökenli bazı gruplar, şehirden göç ederek farklı ülkelere yerleşmiştir.

Şekil 2.4 Urfa İpek Yolu'ndan Geçen Kervanlar 19. Yy. (Kaynak: Şanlıurfa Kültür, Eğitim , Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) Arşivi, 2023)

Şekil 2.5 Urfa - Birecik 1900'lü Yıllarda Fırat Nehri Üzerinde Kervan Nakli Yapan Tekneler (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2023)

11 Nisan 1920'de özgürlüğüne kavuşan şehir 1923'te il olmuştur. 1984 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin milli mücadele sırasında bu şehrin önemini

vurgulama kararını almasıyla Kurtuluş Savaşı'ndaki başarısının anısına, "Şanlı" unvanını almıştır.

Şanlıurfa toprakları bereketli hilal olarak adlandırılmaktadır. İlk ziraatin yapıldığı, yılda en az üç ürün hasadın yapılabildiği verimli topraklara sahip Mezopotamya bu coğrafyada bulunmaktadır. Eski Dünyada bitkilerin evcilleştirilmesi. 3. baskı, s. 316). Harran ve Suruç ovaları Atatürk Barajı sayesinde Türkiye'nin en büyük tarım alanlarından biri sayılmaktadır. Urfa'da GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) kapsamında tarım desteklenerek ülkenin pamuk ve tahıl üretim potansiyelinin büyük bir kısmını karşılar seviyeye gelinmiştir.

2.3 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Şanlıurfa (Ruha)'da Sosyal Hayat

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde, Urfa için 16. yy. da 'Urfa Sancağı' adıyla dört Tahrir kaydı günümüze ulaşmıştır. Kayıta yazılanlar: 15. yy. ilk çeyreğinde şehirde 782 hane, 75 Müslüman bekar erkek, 300 hane, 42 gayrimüslim bekar erkek ve 117 bekar erkek (yaklaşık 6.000) olmak üzere 1082 hane idi. Bundan beş yıl sonra 988 hane, 182 bekar Müslüman erkek, 334 hane ve 88 gayrimüslim bekar erkek olmak üzere toplam 1.322 hane ve 271 bekar erkek (yaklaşık 7.000 kişi) olacaktır. 1566'da Müslüman nüfus 1.704 hane ve 705 bekar erkeğe yükselirken, gayrimüslim nüfus 866 hane ve 221 bekar erkeğe ulaştı. Ruha (Şanlıurfa), 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı egemenliğine girmiş ve 406 yıl boyunca (2.570 hane, 926 bekar erkek, yaklaşık 15.000 nüfus) Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Nüfusu şehrin Bâb-ı Berriyecik, Bâb-ı Emîr'üj Bâbü'l-mâ ve Bâb-ı Harran mahallelerinde yaşayan Müslümanlar ile Bâb-ı Berriyecikin ikametgahının yakınında yaşayan Ermeniler oluşturuyor. Özellikle her mahalleye şehrin girişini oluşturan surların adı verilmiştir. Bâb-ı Berriyecik, Bey Kapısı ile Harran Kapısı arasında yer almaktadır. Bâb-ı Emir semti şehrin en büyük mahallesidir ve kalenin doğu kapısında yer alır. Bâbü'l-mâ, şehrin girişinin güney ucunda, Halîlürrahman Gölü'ne akan aynı adı taşıyan suyun kıyısında yer almaktadır. Harran Kapısı, Harran'a açılan bölümün güney kapısıdır. Eramin (Ermeniler) denilen gayrimüslimlerin kendilerine ait mahalleleri vardır ve Bâb-ı Berriyecik'te yaşarlar. Ayrıca şehrin yakınındaki mağaracık mahallesi, surların dışında Müslümanların yaşadığı yerdir.

Urfa'nın şehir kapılarına göre planlandığı anlatılan mahalle yapısının 17. yy. dan itibaren değişmiş olduğu düşünülmektedir. Evliya Çelebi, Urfa'nın sur kapılarını

(Samsat Kapısı, Bey Kapısı, Harran Kapısı) anlatırken mahalle adlarından yedisinin adını yazmaktadır.

18 yy'da Fransız seyyah Antoine Olivier: Urfa'nın vadi içinde yer aldığını, nüfusun 30.000 ile 40.000 arasında olduğunu yazmaktadır. 19. yüzyılın başlarındaki nüfusun 30.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bunların 21.000'i Müslüman, geri kalanı ise Hristiyan, Süryani, Katolik, Protestan ve Yahudi'dir. Kalaboyu mahallesi, Bıçakçı mahallesi yoğun nüfusa sahip olup, bunu sırasıyla Espi Pazar, Göz, Tel Fütur ve Yusuf Paşa izlemektedir. Gayrimüslimler beş mahallede, Müslümanlar ve Gayrimüslimler toplam 21 mahallede birlikte yaşamaktadır. 1873 Halep Vilâyeti Yıllığı'na göre şehrin nüfusu 45.368 Müslüman, 10.560 Hristiyan ve 248 Yahudi idi. 1881'de, şehirde 2.380 ev vardı (Müslüman haneler 1377, Gayrimüslimler 1303, Yahudiler 29). 19. yüzyılın sonunda, şehrin nüfusunun 50.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir (Kürkçüoğlu, 2011). Kent, tarihi İpek Yolu üzerinde yer aldığı için ekonomik gelişimi de İpek Yolu ile paralel olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Urfa ile Halep'i birbirine bağlayan Musul ve Urfa üzerinden Mardin'e ulaşan İpek Yolu bölgesindeki ticari hareketlilik, devlet için ek kaynak anlamına gelmektedir. Şehre giren, çıkan veya buradan geçen mallardan Bâc (gümrük vergisi) ve damga vergisi alınarak, şehirde kurulan pazarlarda devlet adına verilen hizmetlerin mukataa (geliri doğrudan devlet hazinesine giden) aktarılması sağlanmıştır. 1566'da, sancağın ticaret geliri (toplam gelirden) 600.000 Akçe civarındadır. Vergi geliri ve ticareti yüksek başlıca kumaş türleri ise Yezidi, Keşani kumaşları, İskenderani ve Mardini düpare tafta (ipek ve yün karışımından dokunup altın ve gümüşle astarlanmış bir kumaş türü), bursa, frengi, Mısır, Şam, Halep çatması, benegi, kadife, kemha, atlas cinsleri, harir (ipek, ipekli kumaş), çuka, sof ve tülbenttir (Akpınarlı, 1996). Bu kumaşlar şehir pazarlarında da satılmakta ve halk tarafından kıyafet olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yörede bulunan zanaatkarların dokuduğu yün ve pamuktan kumaşlar halkın tüketimine sunulmuştur.

Şehrin boya işlerinden sorumlu olan boyacı ve inşaat ustaları, meyhane, darphane, kırıhane, kasap ve değirmen gibi ticari ve zanaat alanları ekonomik kalkınmada önemli rol oynayan tesislerdir. Ayrıca tahıla dayalı tarım bölgenin ana gelir ve geçim kaynağıdır. Osmanlı İmparatorluğu dağılıncaya kadar bu topraklarda yaşayan bozulmuş ve kara ulusa bağlı konar göçer aşiretleri Murat suyundan Rakka'ya uzanan yaylak ve kışlaklarda hayvancılık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ekonominin hayvancılık yönünden gelişimi bu sayede olmuştur. Karacurun ve iki büyük kervansaray, Balıklıgöl'de kurulan çarşıdaki bedestenlerde ve hanlarda kereste, zahire,

sebze ve meyve, at ve koyun satıcılarına ait dükkânlar ticaret hayatının canlılığına katkıda bulunmuştur. Bu mekanlarda, çok çeşitli esnaflık kolları etkin olarak çalışmıştır’’ (Kürkçüoğlu, 2011).

2.4 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Şanlıurfa (Ruha)'da Faaliyet Gösteren Zanaat Atölyeleri

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde Şanlıurfa'da, 18. yy. sonlarına doğru, birçok alanda küçük zanaat atölyeleri açılmıştır. Halıcılık, basmacılık, terzilik, nakış işi, sarraf ve kazazlık bu zanaatlar arasındadır.

2.4.1 Halıcılık

Urfa'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başladığı dönemlerde Alman misyonerler Millet Han'a yerleşmişlerdir. Masmana ismiyle tanınan bu atölye eğitimhaneye çevrilerek, halı dokuma yerleri haline getirilmiştir. Mesleğin gelişimine büyük katkıda bulunan bu atölyelerde halılar yünden eğrilerek elde edilen ipliklerin bitkisel ve doğal yollarla hazırlanan boylarla boyanarak hazırlanan tezgahlarda dokunmasıyla üretilmektedir. Şekil 2.6 ve Şekil 2.7’de dönemin boya atölyesinden bir kesit görülmektedir. Masmana, Ermeni ve Türk mahalleleri arasında bulunmaktadır.

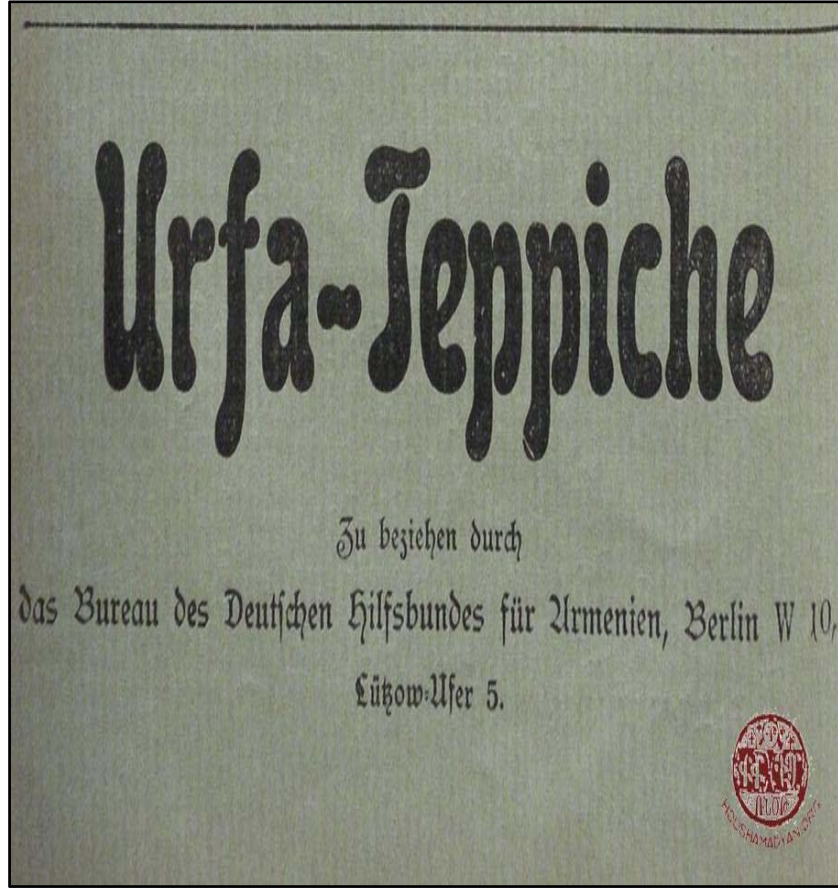
Şekil 2.6 Yün İpliklerin Boyanması 1900’lü Yıllar (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2023)

Masmana ürünlerinin çoğu Almanya'ya ve diğer Avrupa şehirlerine gönderilmektedir. Atölyenin ilk ustası, daha önce 'Johannes Lepsius' halı fabrikasında çalışmış bir Alman'dır. Lepsius, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmeye karar verdiğinde, yanında fabrik ekipmanlarını da getirmiştir. Emma Geithner (tasarımcı), Karl West (yün eğirme ve boyacı), Karl Otto (makine mühendisi), Richard Schaefer (makine teknisyen) gibi uzmanlar ekibe katılanlar arasındadır. Masmanada görevli Ermeni ustaları arasında tasarımcı Garabed Vosgerisyan da vardır. Garabed ve Mıgırdiç Kileciyan boyacıdır. Hovhannes Taşçıyan, Levon Camıçıyan, Sarkis Vartanyan, Zareh Vorperyan ve Hagop Aghgoyent de deneyimli halı ustalarıdır (Houshamadyan, 2023 a).

Şekil 2.7 Urfa Alman Halı Fabrikası'nda Boyacı Zanaatkarlar (Kaynak: Johannes Lepsius, Yearbook of German Oriental Missions, Berlin, 1903)

Avrupa pazarlarına satılan Masmana halılarına ait reklam ve dergi fotoğrafları, misyonerler tarafından çekilmiş ve bu fotoğraflar, kaynak olarak aktarılmıştır. Şekil 2.8'de döneme ait bir reklam afişi görülmektedir.

Şekil 2.8 Urfa Masmana'daki Dokunan Halıların Almanya'da Satış Reklam Afışı (Kaynak: Christian Orient, Mart-Nisan 1900, Alman Doğu Misyoner Topluluğu, Berlin)

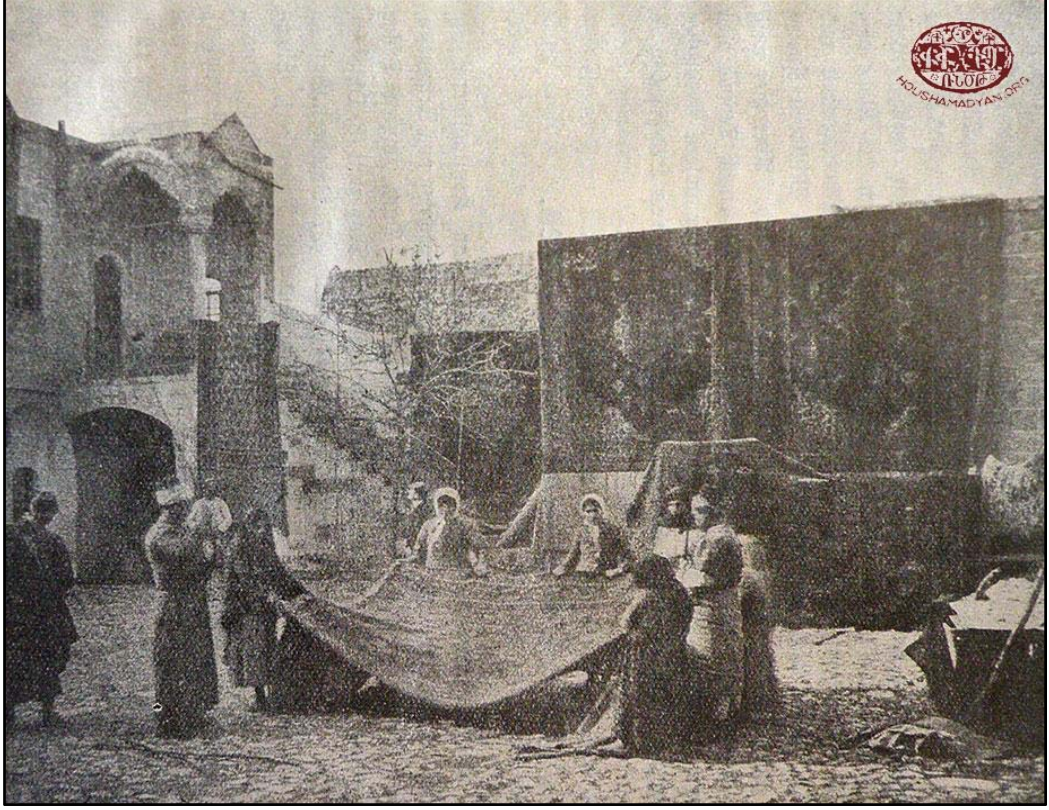
19 yy. Osmanlı imparatorluğu dönemine ait dergilerde yayınlanan resimlerde dokunan halıların renkleri hakkında fotoğraflar siyah beyaz olduğundan bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Ancak, halı desenlerinin çiçekli, dallı, geometrik şekilli, merkezi olan, kenar bordürlü ve simetrik şekillerde dokunduğunu söylemek mümkündür. Şekil 2.9'da, Urfa Masmana'daki dokunan halılar, Alman Dergisi'nde yayınlanmış ve satışa sunulmuştur ayrıca Şekil 2.10'da halılardan örnekler verilmiştir. Halıların ebatları hakkında bilgiye ulaşamamıştır, fakat Şekil 2.11'de Urfa'da dokudukları halıları sergileyen kadınlar aracılığıyla halıların boyutları hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.

Şekil 2.9 Urfa Masmana'daki Dokunan Halılar (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞUKRAV Arşivi, 1990)

Şekil 2.10 Alman Dergisi'nde Urfa'da Dokunan Halılar (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞUKRAV Arşivi, 1990)

Şekil 2.11 Urfa’da Dokudukları Halıları Fabrikasında Sergileyen Kadınlar (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞUKRAV Arşivi, 1913)

2.4.2 Basma (Kumaş) Baskı

Bu zanaatta ustalar, desenler oluşturmak için çeşitli çelenk ve portre şekillerini ahşap veya taş kalıplara oyarlar. Boyaya batırılan bu hazırlanmış ahşap veya taş desen, daha çok ham bez tabir edilen saf pamuktan dokunmuş bezlerin üstüne belli aralıklar veya düzende basılarak şekillendirilir. Makine kullanımının yaygın olmadığı zamanlarda, bu işlemler elle yapılmaktadır ve Osmanlılar Dönemi’nde bu meslekte Urfalı zanaatkârın ustalığı en üst düzeye ulaşmıştır. Şekil 2.12’de 1955 yıllarına ait fotoğrafta, bir baskı ustası, bez üzerine sanatını icra etmektedir.

Şekil 2.12 Basmacı Arakel Misiryan Çalışma Esnasında (Kaynak: Aram Sahagyan, Beyrut, 1955)

2.4.3 Terzilik

Terzilik, zamanın imkan ve koşulları göz önüne alınarak üretilen kumaş ve aksesuarlar ile insan bedenini örten veya süsleyen kıyafetlerin dikilmesi ya da oluşturulması görevinin yapıldığı bir meslek dalıdır. Osmanlılar Dönemi'nde bu mesleği yapanların çoğu Ermeni etnik kimliğe sahip halklardır. Genellikle ev ortamında yapılan bu meslek, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde misyoner okullarının atölyelerinde, kadın ve çocuklara öğretilerek geliştirilmiştir. Şekil 2.13'te Urfa, 1909 yılında, Alman Yetimhanesi'nde Kadın ve kızların terzilik mesleğini öğrendikleri dikiş atölyesi görülmektedir Şehir terzileri, yerel halkın talebine göre çalışmaktadır.

Bu talebin iki türü vardır. Biri yöresel giysilerle ilgili, diğeri ise Batılı giysilerle ilgilidir. Devlet memurları, doktorlar, avukatlar, eczacılar, batılı tarzda giyim tercih etmektedir.

Şekil 2.13 Urfa Alman Yetimhanesi'nde Kadın ve Kızların Terzilik Mesleğini Öğrendikleri Dikiş Atölyesi (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞUKRAV Arşivi,1909)

2.4.4 Alaca ve Çulha Kumaş Dokuma

Çulhacılık, eskiden bu yana Urfa'da yapılan bir bez dokumacılığı zanaatıdır. Bu bez; yün, pamuk ve ipek ipliğinden (floş) dokunmaktadır. İpler yöresel eğirme teknikleriyle ve doğal boya ile boyanarak 'kamçılı tezgâh'larda, el ve ayakla çalışan tezgahlarda dokunmaktadır. Genellikle kadınların kullandığı yamşah, puşu, ehram ve fita gibi baş ve boy örtüleri bu şekilde üretilmektedir. Alaca çizgili kumaş ile yerel halkın giydiği giysiler hazırlanmaktadır. Alaca işi Urfalı ustaların yaptığı dokuma zanaatıdır. Kadın kıyafetlerinde kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Urfa'da bu işle uğraşan usta ve çok sayıda alaca atölyesi mevcuttur. Bu atölyeler genellikle evlerde kurulmuş ve yaygınlaşmıştır. Bu tip kumaşların, Urfa'da tüketilmesinin yanı sıra çevre ilçelerdeki pazarlara da gönderilmektedir. Urfalı ustalar diğer komşu şehirlerdeki tüccarlarla rekabet edebilmek için ürünlerine farklı renk şemaları ve farklı süslemeler eklemiştir. 19. yy. başlarında, yabancı misyonerlerin açmış olduğu okullarda bu dokumalar yetişkinlere ve çocuklara öğretilmiştir. O

döneme ait Şekil 2.14'te de görülen bir dokuma sınıfında yapılan etkinlik görülmektedir.

Şekil 2.14 Urfa Alman Misyonerlerine Ait Yetimhanede Çulhacı (Dokumacı) Atölyesi (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞUKRAV Arşivi, 1912)

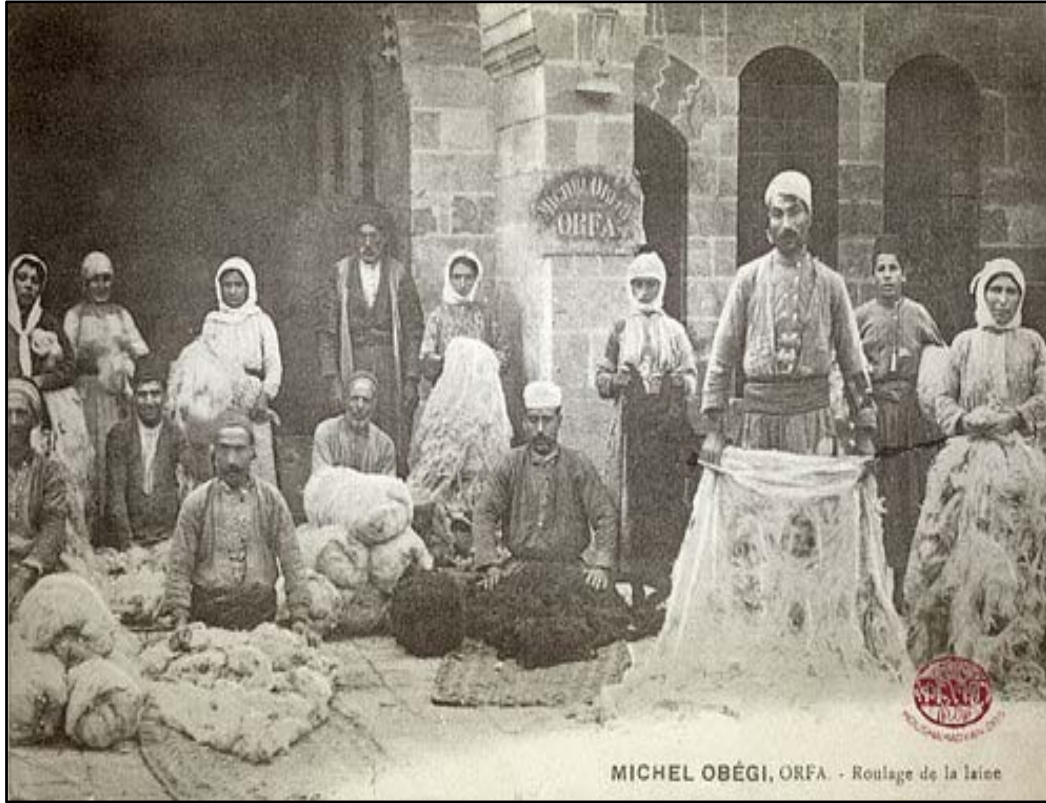
Yabancı gezginlerden J. Silk Buckingham, 1816'da, Urfa yolculuğu sırasında şehri anlatırken şunları yazmaktadır: Urfa'daki imalat yerlerinin birçoğunda öncelikle tüketimdeki sıralamaya göre üretim yapıldığını, pamuklu ve yünlü dokuma tezgahlarının şehrin en çok pamuklu kumaş tükettiği için öne çıktığını belirtiyor. Ayrıca kumaş üretimi yaygın olmasına rağmen İngiliz kumaş kalitesinde gömlek, erkek ve kadın giyim ve diğer amaçlı kumaşların üretildiği bilgisini paylaşıyor. Buckingham ayrıca, "Kumaşlar işlendiğinde eşarp, şal ve kaftan gibi farklı formlar alabiliyor. Bu kumaşlar imparatorluk coğrafyası içinde yaygın olarak kullanılan koltuk (sedir) minder kılıfları olarak da kullanılıyor. Pamuklu kumaşlara baskı işlemi çok yavaş ve yoğun emek gerektirdiğinden, baskılı kumaşların fiyatı iki katına çıkmaktadır. Urfa'da yapılan yünlü kumaşlar, pamuklu kumaşlara göre daha kalındır. İngiliz denizcilerin kışlık montları kadar kalındır. Yünlü kumaşlar genellikle orijinal renginde kahverengi olmakla birlikte, bazen mavi ile boyanmış olarak da satılmaktadır demektedir.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde gezip gördüğü Urfa hakkında şunları söylemiştir:

“Zenginler samur, sincap kürkü ve saten giyer. Orta sınıf çeşitli kısa elbiseler

giyer. Türkmenler ve Kürtler kendi dillerini konuşurlar. Pamuk ipliğinden kaput bezi Musul kumaşına göre daha güzel ve temizdir. Dost, iyi huylu, kibar ve nazik, temiz, lekesiz, düzgün, örtülü, güzel konuşan kadınları var. Giysiler, sanat, yiyecek ve içeceklerin hepsi ilginçtir” (Küçük, 2014).

19. yy. Osmanlılar Dönemi’nde Urfa ve yöresini gezen gezginlerin çoğu, yün ve yünden mamül kumaşlardan bahsetmektedir. Şehirde koyun ve kuzu besiciliği yapıldığından yün ticareti önemli yer tutmaktadır. Şekil 2.15 ve Şekil 2.16’da yün balyaları arasında yün işi yapan ustalar dönemin gezginlerinden ve tüccarlarından olan Michel Obegi tarafından çekilen fotoğraflar sayesinde günümüze kaynak olarak aktarılmıştır.

Şekil 2.15 Urfa’da Yün Üretimini Gösteren Resim 1 (Kaynak: Mişel Pabuççıyan koleksiyonu, Paris, 1911)

Şekil 2.16 Urfa'da Yün Üretimini Gösteren Resim 2 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, Paris,1911)

2.4.5 Nakış İşi

El sanatlarının bir kolu olan bu meslek Urfalı kadınlar tarafından çeşitli kumaşlar üzerine (yün, pamuk, ipek gibi) kılaptan ipliklerle (altın ya da altın alaşımly gümüş sim ile bükülmüş ipek ya da pamuk ipliktir) yapılmaktadır. Bu işlem, teşi (yün eğirmeye yarayan tahta araç) iğ olarak adlandırılan eğirme aleti ile yapılmaktadır. Gümüş sim beyaz iplik çevresine sarılınca gümüş kılaptan, sarı iplik çevresine sarılınca altın kılaptan görünümü vermektedir. Tamamen elle çapraz veya düz şekillerde nakış işlenerek yapılan bir sanattır. Bu nakış işleme tekniği, "Urfa işi" olarak da adlandırılmaktadır. Başlıca kullanım yerleri; mendil, masa örtüsü, yastık yüzü, elbiseler ve çeyizlik ürünlerdir. Bu nakış türünü, başka yerlerde üretilen işlemlerden kolayca ayırt edebilmek mümkündür. Yörede kullanılan motiflerin farklı şekillerle işlenmesi bu nakış türüne özel bir ayrıcalık katmaktadır.

Urfa'da bu işlere "Tatar işi" denmektedir. Bu sanat, 1895'te Urfa'ya yerleşen misyonerlerin kendi okullarının atölyelerinde, kadınlara ve kızlara öğretmesiyle başlamıştır.

Nakış atölyesi Corinna Shattuck girişimiyle 1896'da "Nışkhın ev" ismiyle kurulmuştur. Burada; Şahmel Kalaycıyan, Khorozents Khanım, Horom Usta, Yeva Usta ve Hızarvart Taşçıyan gibi ustalar görev yapmışlardır. Diğer ustalar; Maryam Dzarugyan, Lusya Kıvıryan, Yeva Alahaydoyan, Yeghsa Arisdagesyan, Khatun Jamgoçyan, Kutsi Aghasyan, Hayguhi Garoyan, Lusya Küpelyan ve Khatun Korkigyan'dır. Miss Shattuck'ın nakış atölyesi, başlarda küçük bir atölye iken zamanla büyür. Atölye için çalışan kadınların sayısının bine ulaştığı söylenmektedir. Bu atölyesinin başarısı sonucu, Miss Shattuck, şehir yakınlarındaki Garmuc Köyü'nde ikinci bir şube açmıştır. Bölgedeki diğer şubeler ise Birecik, Siverek, Adıyaman ve Maraş'tır (Haushamadyan,, 2023 b). Urfa işi yapılan ürünler, Avrupa pazarlarında da satılmaktadır. Bu nakış atölyesinde işlenen nakış çeşitlerinin, 19. Yy' da yörenin kadınları tarafından ilgi gördüğünü (Şekil 2.17, Şekil 2.18) söylemek mümkündür.

Şekil 2.17 Ermeni Kadınlar ve Kızlar Nakış İşi Yaparken (Kaynak: Ferdinand Brockes, Urfa, 1900)

Şekil 2.18 Kızılbaş Alevi Kadınlar ve Bervaneklerine İşlenen "Urfa İşi" Nakış 1895, (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

Şekil 2.19'a göre, atölye, 1895 yılında, Ermeni kadınlara ve kızlara gelir temin edebilmek amacıyla, Amerikan kadın misyoner, Corinna Shattuck tarafından açılmıştır.

Şekil 2.19 Corinna Shattuck Nakış Atölyesi'nde Çalışan Kadın ve Kızlar (Kaynak: Mişel Papuççiyen koleksiyonu, Paris, 1990)

2.4.6 Deri işlemeciliği (Debbağlık)

Deri işlemeciliği hayvan postlarını işleyerek deriye dönüştürme sanatına verilen isimdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 17. yy. dan itibaren Urfa'da Türkler bu alanda faaliyet göstermektedir. Deri işlemeciliğinden 17. yy. da Osmanlı topraklarını gezmek için gelen yabancı seyyahlardan Jean-Baptiste Tavernier'in Seyahatnamesi'nde şöyle bahsedilmektedir. Tavernier: Urfa yöresinde en güzel marokenler (menşei Fas olan, keçi derisinin bitkisel maddelerle işlenmesi ve boyanması ile elde edilen, bugün birçok ülkede yapılan, oldukça yumuşak deri kumaş) yapılır. Sarı maroken Urfa'da, mavi Tokat'ta ve kırmızı Diyarbakır'da yapılır, bu güzel marokenler, Türkiye'nin başka hiçbir yerinde yapılamaz (Aktaş,2020). Dericilik (debbağlık) sanatın gelişmesi Alman Yetimhanesi'nde (Millet Han'da bulunmaktadır) olmuştur. Yetimhanede sanatı öğreten bölüm açılarak, deri ustaları yetiştirilmiştir. Şekil 2.20 ve Şekil 2.21'de, 1908 yılında, Alman Misyonerlerine ait yetimhanenin kunduracı atölyesinde bir kesit görülmektedir.

Şekil 2.20 Alman Misyonuna Ait Yetimhanenin Kunduracı Atölyesinde (Kaynak: The Christian Orient, Alman Doğu Misyonu yayıncısı, 1908)

Şanlıurfa büyük ve küçükbaş hayvancılığın yapıldığı yerlerden biridir. Bu nedenle deri işlemeciliği mesleği eskilere dayanmaktadır. Günümüzde bu meslek fabrikasyon deri işlemleri nedeniyle terk edilmiştir fakat hobi olarak devam etmektedir.

Deri işlemeciliği her biri ayrı ustalar tarafından ayrı Debbağhanelerde icra edilen "Deri debbağlığı" ve "Gön debbağlığı" olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Gön debbağları aşağı Debbağhane'de; deri debbağları yukarı Debbağhane'de yapılmaktadır. 1883 Halep Vilayet Salnamesinde her iki Debbağhaneden de bahsedilmektedir. Çakeri Camii'nin doğusunda, "Yukarı Debbağhane" olarak adlandırılan ve şu anda gecekonduların bulunduğu yerde gerçekleştirilen deri işlemeciliğinde "deri debbağlığı" adı verilen koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların derilerinin işlenmesi yapılır ve işçilere "debbağ" adı verilirdi. Bu ince deriler "gön" denilen kalın derilerden farklı olarak çizme ve ayakkabılarda astarlık olarak kullanılmaktadır. Deri türlerinde koyun derisi ile yapılan ve botlarda astar olarak kullanılan meşin; keçi derisi ile yapılan Sahtiyan, Meşin ve Sahtiyanın kalitesiz derileri ince astar olarak kullanılmaktadır. Derinin hazırlanmasında deriyi hazırlama işleminde kullanılacak tuzlanmış postların yıkanarak yumuşatılması için suda bekletilmesiyle başlayan süreç şu şekilde devam etmektedir. Deriler iç yüzeyine kireç sürülerek ikiye katlanır ve 24 saat bekletilir. Açıldıktan sonra yünleri alınarak Yukarı Debbağhaneye gönderilir. Burada 20 gün kadar kireç ocağına bekletilir. Deriler çıkarılır, köpek dışkısı ve su karışımı olan "Sakat" karışımıyla doldurulmuş bir "sile" (Debakların deri ıslatmak amacıyla kullandıkları beton havuz) içinde preslenir. Kışın 3 gün, yazın 1 gün havuzda bekletildikten sonra iyice yıkanır serilir ve tüyleri almak için bir bıçakla tıraş edilir. Buğday kepeği ve su karışımı olan "Bulamaç" çukurunda iki gün bekletildikten sonra çıkarılıp, tekrar yıkanır. Su ve sumak yaprağı karışımı dolu bir havuzda, 3-4 gün bekletilir ve tekrar suda temizlenir. Deriler "Su Düşmesi" adı verilen suyun akması için "Sırık" adı verilen bir çubuğa asılır. Su ve ezilmiş kök boya karışımı ile doldurulmuş bir havuz içinde 4 gün kadar bekletilir ve çıkarılarak 10 kg çözünmüş tuz ile doldurulmuş bir sile'ye yerleştirilir. Bir gün sonra deriler çıkarılır asılır ve süzülmeğe bırakılır. Yazın gölgede, kışın ise güneşte kurutulur. Deriler daha sonra tekrar temiz suda yıkanır ve süzülmesi için asılır. Bu adımlardan sonra deri bir masanın üzerine düz olarak serilir ve çeşitli renklerde boyanır. Gön debbağlığı'nda boyanmış deri daha fazla işleme tabi tutulmadan önce kısmen kuruması için güneşte bırakılır (Koç, 2023).

Şekil 2.21 Alman Yetimhanesindeki Çıraklar Kunduracılık Mesleğini Öğrenirlerken (Kaynak: Brockes, 1900)

Urfa'da günümüzde hala devam eden bir meslek olan deri işleciliği, kısmen yemeni (pabuç, Şekil 2.22) ve üste giyilen kışlık aba yapımında kullanılmaktadır.

Şekil 2.22 Siyah, Kırmızı ve Kahverengi Urfa Postalı (Ayakkabısı) (Kaynak: Şükrü Üzümcü Arşivi)

2.4.7 Ayakkabıcılık (Yemenicilik)

Urfa'nın 19. yy. Osmanlı Dönemi'ndeki kunduracılar Avrupa benzeri ve yerel geleneksel tarzda deri rugan ayakkabılar üretmektedir. Avrupa benzeri ayakkabılar

yöre sakinleri arasında tercih edilmektedir. Siyah ve parlak deri ayakkabı giymek zenginlik sembolü olarak kabul edilir. Kırmızı keçi derisi terlikler özellikle yaz aylarında giyilmektedir, 19. yy. başlarında şehirde ayakkabıcılık atölyeleri açılmıştır. Şekil 2.23'te Urfalı usta zanaatkârlar ve çıraklar görülmektedir.

Şekil 2.23 Urfa Amerikan Yetimhanesi'ndeki Kunduracı Atölyesinde Ermeni Usta-Zanaatkarlar ve Çıraklar Çalışma Esnasında (Kaynak: Aram Sahagyan, Beyrut, 1955)

Şekil 2.24'te Urfa yöresinde giyilen 'Annebi postal' görülmektedir.

Şekil 2.24 Urfa Annebi postal (Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

2.4.8 Sarraf

Sarraflık kuyumculuk mesleğinin diğer adıdır. Urfalı Ermeniler tarafından icra edilmektedir. Şehrin diğer bölgelerinde de bilezikler, küpeler ve çeşitli başka mücevherler satan kuyumcular vardır. Urfa’da günümüzde kullanılmaya devam edilen (Şekil 2.25) hışır olarak adlandırılan takılardan bazıları şunlardır:

Şekil 2.25 Hışır (Frenk bağı, Akıtma Elmas Takım, Alınlık) (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Şekil 2.25’te verilen Urfa yöresinde kullanılan ve hışır olarak adlandırılan takıların isimlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Altın akıtma bileklik veya bilezik
2. Elmas gerdanlık takımı
3. Altın urbiyeli (çeyrek, tam altın veya altın pul) frenk bağı gerdanlık
4. Gümüş ve doğal taşlı Alınlık
5. Gümüş bilezik
6. Gümüş ve doğal taşlı yüzükler. Süryani ustaların bir Ahilik geleneği olarak, ustaçırak öğretisi ile günümüze taşıdıkları, altın ve gümüş tellerden örülerek oluşturulan “Telkari” adı verilen takılar da yörede kullanılmaktadır.

Şekil 2.26’da Telkari bir kemer ve Şekil 2.27’de Telkari bir takı takımı görülmektedir.

Şekil 2.26 Telkari Gümüş Kemer 19.yy. (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

Arlı telkari sanatını şöyle tanımlamaktadır: Telkari, Farsça'dan türetilen tel ve kari (örme) kelimesinin birleşmesinden oluşmuştur. Gümüş veya altından yapılmış tellerin kıvrılarak, sarılarak ya da örülerek motifin şekline göre düzenlenmesi, birbirine kaynaklanması ile yapılan kafes işi olarak bilinmektedir. (Arlı, 1989)

Şekil 2.27 Gümüş Telkari Akıtma Kolye Bileklik (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Kazazlık: Kazaz, şerit örgü ve saç bağı yapan örücülere verilen isimdir. Urfa'da çok yaygın olan ipekçilik için dut ağaçları kullanılmaktadır. Elde edilen ipekler "Kazaz Pazarı" denilen çarşıda, el ile bükülerek ipler kaytan saç bağı, tesbih için püskül, puşu püskülü, egal, raht, sırma şerit, inci saplama ve zaza püskülü haline getirilmektedir. Önceleri 30-40 dükkânda sürdürülen bu tarihi Zanaat günümüzde tamamen turizm amaçlı olarak ve süs takılarında modernize edilerek devam ettirilmektedir. Zaza püskülü ve tepelikler ise yok olmak üzere olan sanatlardır. Günümüzde ise El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör tarafından yaşatılmaktadır. Şekil 2.28'de Mehmet Emin Güngör atölyesinde yapılan sanattan bir kesit gösterilmiştir.

Şekil 2.28 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 1 (Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Kazazlık atölyesi sanatına ait ürünlerden 'Egal' ve 'Püskül'ü şu şekilde tanımlamak mümkündür:

Egal başlık: Erkekler için yapılan ve puşu denilen başörtüsünü başa sabitlemeye yarayan yuvarlak başlıklara verilen isimdir. Yöresel kıyafetlerin tamamlayıcı ögesi olarak kullanılmaktadır. Egal Şanlıurfa'da manilere de konu olmuştur. Aşağıda egal ile ilgili bir mani bulunmaktadır (Mehmet Emin Güngör, kişisel görüşme, 2023)

Urfa'mız kaç minara

Bülbil kondı çinara

Elim mehkûm ben kurban

Başı egâllı yara (Saraç, 2023).

Püskül (renkli kaytan) başbağı: Uzunluğu bir metreden fazla üzerindeki dizinde yeşil, sarı, pembe, mor, mavi, turuncu, kırmızı renkteki ipek ipliklerden yapılmış püsküllerin dizildiği kadın başbağına verilen isimdir (Kaynak kişi Mehmet Emin Güngör).

Şekil 2.29'da Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde 'Başbağı' olarak kullanılan Püskül (renkli kaytan)'lerden bir kesit görülmektedir.

Şekil 2.29 Püskül (Renkli Kaytan) Başbağı, Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 2 (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Zaza Püskülü: Zaza püskülü kofî üzerine takılan önden kısa arkadan bele kadar inen uzunluğu bir metreyi bulan naylon ipek ve floş iplikler kullanılarak kartondan bir daire etrafına iplik tutamlarına farklı renklerde ipliklerle şekil ve büküm verilerek oluşturulan siyah renkte takma saça denmektedir. Günümüzde farklı şekillerde modernize edilerek 'Tesbih püskülü' ve 'Turistik süs takısı' olarak kullanılmaktadır (Mehmet Emin Güngör, kişisel görüşme, Aralık, 2022). Şekil 2.30, Şekil 2.31 ve Şekil 2.32'de Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Zaza Püskülü'nden birer kesit görülmektedir.

Şekil 2.30 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Puskülü (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şekil 2.31 Saç Puskülü (Bağı) Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Saç Püskülü (Bağı): Kadın saç örgüsü arasına konularak örülen süs aksesuarı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.32 Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Püskülü ve Tepelik (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şanlıurfa el sanatları açısından zengin bir ildir. Önemli meslekler; taş işçiliği, ahşap işçiliği, Urfa halısı, harrankapı kilimi, Siverek halısı, nacarlık (tahta oyuncak) demircilik, bakırcılık, keçecilik, kürkçülük, kendir iplikçiliği, tesbihçilik ve tarakçılık'tır. Günümüzde, bu sanatlarla uğraşanların sayısı azalmış olsa da 'Geleneksel sanatlar' adı altında yerel yönetimler ve devlet teşviki ile açılan eğitimler sayesinde yeniden canlandırılmaya başlanmıştır. Bu sanatları yaşatmak amacıyla, Şanlıurfa Valiliği, Balıklıgöl Yerleşkesi'nde Rızvaniye El Sanatları Külliyesi ve Büyükşehir Belediyesi Kültür Şubesi tarafından şehrin çeşitli yerlerinde küçük işletmelerle, gelenek devam ettirilmektedir.

2.5 Şanlıurfa (Ruha)'da Kadın Giysisinin Tarihi Gelişimi

Toplumları etkileyen gelenekler ve kültür, giyimin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Güzel veya süslü giyinmek insan mizacıyla doğru orantılı olduğundan giyim, her dönemde popüler olmuştur. Kültür ve medeniyetin başladığı coğrafya olan Mezopotamya, Göbeklitepe ören yerinin bulunması ile en eski medeniyet kalıntılarının tarihini 12 bin yıl önceye çekmiştir. Göbeklitepe kazılarında gün yüzüne çıkan buluntular döneminin gerek dini gerekse sosyal ve kültürel yapısının izlerini günümüze taşımıştır. Kazılarda, T şeklindeki taşlar üzerine işlenen kabartmalarda kemerler, tilki postundan belden aşağısını örten etekler ve kollar üzerinde işlenmiş motifler vardır.

Şekil 2.33, Şekil 2.34, Şekil 2.35'te Göbeklitepe Kazı alanından birer kesitte bu buluntuları görmek mümkündür.

Şekil 2.33 Göbeklitepe Kazı Alanı- Motiflerle Süslenmiş Taş (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şekil 2.34 Göbeklitepe - Figürlerle Süslenmiş Taş. Büyükşehir Belediyesi Fuar Merkezi Tanıtım Alanı (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Şekil 2.35 Göbeklitepe Kazı Alanı - Motiflerle Süslenmiş Taş (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

İnsanoğlunun hava koşullarından korunmak için üzerine giydiği her türlü kıyafet (deri, kamış, kauçuk, keten, yün, ipek vb.) zamanla şekil ve form değiştirerek yaşadığı coğrafyanın inandığı ve mensubu olduğu topluluğun kültürel kimliğini içinde barındırmıştır.

Ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular Mezopotamya’da yaşayan eski topluluk ve medeniyetlerin giyinme, yeme, içme, barınma, eğlence ve süslenme alışkanlıklarını bir sonraki medeniyete aktardıklarını göstermektedir.

Roma Dönemi Edessa (Urfa) da Süryani kadın heykelinde görülen başa takılan başlık, Şanlıurfa’da 1950 ve sonrası yıllarda yöre kadınlarının takmış olduğu başlık (Kofi), 1958’ de Suruçlu bir kadının takmış olduğu başlık karşılaştırıldığında biçim olarak benzer özelliklere sahip olduğu ve harmanlanarak inanç ve kültürlerin günümüze taşındığını göstermektedir. (Şekil 2.36, Şekil 2.37, Şekil 2.38)

Şekil 2.36 Süryani Kitabeli Mezar Steli Maruna'nın Kızı Şalmet ve Rabbayta'nın Heykeli Roma Dönemi (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şekil 2.37 Kofili Yöre Kadınları ve Cumhuriyetin İlanından Sonra Modern Türk Kadını (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 1950)

Şekil 2.38 Emin ŞAHİN (Çocuk) ve Teyzesi (Kaynak: Emin ŞAHİN Albümü, 1958)

BÖLÜM 3

3. ŞANLIURFA'DA OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ KADIN GİYİMİ

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Urfa'da giyilen kıyafetler daha geleneksel ve daha fazla örtülüdür. Kadınlar genellikle şalvar, uzun etek, gömlek, elbise ve örtülü bol kıyafetler giymektedirler. Kadınlar mücevherlerin ve takıların yanı sıra aksesuarlar olarak fularlar, başörtüsü, tepelikli başlıklar, fesler, köfi ve atkılar da kullanılmaktadırlar. Mücevherler genellikle altın, gümüş ve pırlantadan yapılmıştır ve bunlarda Osmanlı mimarisinin süslemelerinden ilham alınan motifler kullanılmıştır. Gümüş işlemler ve Telkari işlemler de yaygındır. Ayakkabılar genellikle deri, kumaş ve terlik şeklindedir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde kadınların giydiği ayakkabılar genellikle sade tasarlanmıştır, bunun yanında bir kısmı altın veya gümüş işlemlerle süslenmiştir. Urfa Osmanlı İmparatorluğunun sınırlarına dahil edildiği 15. yy. ve sonrasındaki dönemlerde Avrupalı gezginler için ilgi çekici yerler arasında sayılmaktadır. Şehrin yaşam tarzı, sanatı ve kültürü hakkında fikir edinmek için gelen gezginler yerli insanların giyim tarzlarını ve geleneklerini de incelemişlerdir. Özellikle kadınların giyim tarzları yabancı gezginler tarafından merak edilmiştir. Bazı gezginler Osmanlı kadınlarının giyim tarzını ve örtünme geleneğini sert şekilde eleştirse de bazıları bu kıyafetlerin zarif ve estetik olduğunu yazmışlardır.

Yabancı gezginler kadınların giyim tarzlarını fotoğraflarla da belgelemişlerdir. Bu fotoğraflar günümüze kadar gelmiş önemli kaynaklardandır. Ayrıca fotoğraflarda kadınların giydiği şalvar, etek, bluz ve örtülerin ayrıntıları açıkça görülebilmektedir. Takılar, başlıklar, fularlar ve başörtüler, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi kadın giyim tarzı ve giyimi hakkında özet bir fikir edinmek isteyenler için önemli bir kaynak

oluşturmaktadır. Urfa Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde büyük bir şehirdir. Bölge kültür, sanat ve giyim tarzları açısından oldukça zengindir. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Urfa'yı ziyaret eden birçok yabancı gezgin şehirdeki kadın giyim tarzlarını ve geleneklerini incelemiş ve bunları seyahat yazılarında anlatmıştır. Bu gezginler Urfa'da kadın giyim tarzlarının, genellikle geleneksel ve kapalı olduğunu belirtmişlerdir.

Yabancı gezginler Urfa'daki kadınların giyim tarzlarının ilginç olan yönlerini ve bu kıyafetleri ayrıntılı bir şekilde tanımlamışlardır. Özellikle bayanların kullandığı renkli kumaşlar ve işlemler yabancı gezginlerin dikkatini çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ziyaret veya gezmek için gelen gezginlerin notlarında dönemin giyim kültürü hakkında bilgilere rastlamak mümkündür.

Fransız gezgin ve hekim Olivier, Urfa kadınlarından şöyle bahseder: Başlarından topuklarına kadar inen beyaz bir çarşaf örtmektedirler (ehram, hıram: kadınların dışarıya çıkarken üzerlerine aldıkları yünden dokunmuş beyaz çarşaf) (Peçe Takma, 2023).

Erkekler Suriye erkeklerinininkine benzeyen kalın yün ve keçi kılından dokunmuş aba giyer. Yoksullar kısa kollu olanlarını giyer. Bu abalar belin altına kadar iner. Urfa kadınlarının burunlarına, gümüş ya da altın "hızma" takmak gibi bir başka geleneği daha vardır.

16 Yy'da İstanbul ve Anadolu şehirlerini gezen Fransız seyyah Thevenot, Aba'yı şöyle yazmıştır: "Kadınlar dışarı çıktıklarında aba giyerler. Sokakta abalarının bir tarafını, diğer tarafının üzerine tutarlar ve elleriyle önünü kapatırlar. (Gütuna, Eylül, 2016)

17. yüzyıl Mülkiyet kayıtlarında: "iklime bağlı olarak abalar yazın hafif ipekten, kışın yünden yapılırdı ve bu abaların kullanıcının toplumdaki yerini ve ekonomik durumunu gösterirdi" yazmaktadır (Tezcan, 1995). 1600, 1700 ve 1800'lü yıllara ait yabancı seyyahların seyahatnamelerinde imparatorluk giyim kültürüne dair erkek gezginlerin anlattığı kadın giysi tasvirleri Osmanlı geleneklerindeki yabancı erkeklere görünmeme anlayışı sebebiyle ikincil duyumlara dayandığından bu anlatımlar yetersiz kabul edilebilir. Benzer eserlerin arasında kadınlarla yüz yüze görüşen Lady Montagu kadın elbiseleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Montagu, mektuplarında soylu erkek ve kadınların kıyafetlerini, başlıklarını ve saç süslerini İslam inanç ve geleneklerine göre açık hava etkinliklerinde kullandıkları kıyafetleri, kumaşlarını ve

renklerini kendi tecrübesi ve yorumuyla kaydetmiştir. Böylece kendisinden sonraki nesiller için bir kaynak oluşturmuştur. 17. yüzyılda yazılanların yanı sıra minyatür içeren el yazmaları da bu konuda önemli bir kaynak olarak görülmelidir. Bunlardan bir diğeri özellikle Avrupada Osmanlı üslubunun kaynağı olarak bilinen ve uzun yıllar İstanbul'da yaşamış Hollandalı ressam Jean-Baptiste Van Moure'nin 1714'te Paris'te yayımladığı Osmanlı kadın ve erkek çizimlerinden oluşan eseridir. (Van, 1974).

Osmanlı toplumundaki kadınlar, aykırı olmamak koşulu ile zevklerini ve yeteneklerini giyimlerine üçüncü bir unsur olarak katmayı başarıp şehirlerde ve köylerde ekonomik güçlerine paralel ortak bir giyim tarzı geliştirmiştir

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ndeki diğere şehirlerdeki kadın giyim tarzlarının değişimi Urfa'daki kadın giyim tarzının değişmesine yol açmıştır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi giyim tarzları kadın giyim tarzı hakkında önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Tantur, tepelik, kutik, aba, hıram, kras, kaftan, bervanek ve kopin, tarihi - geleneksel Osmanlı İmparatorluğu Dönemi kadın giyiminde kullanılan kıyafetlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde kadın kıyafetleri genellikle çok ayrıntılı, zengin ve süslü olarak hazırlanmaktadır. Kıyafet isimlerini ve kullanım alanlarını şu şekilde anlatmak mümkündür:

a. Tantur: Uzunluğu yirmi-otuz cm'yi bulan altı geniş yukarıya doğru daralan genellikle altın ya da gümüş işlemeli başlık olarak adlandırılır. Şekil 3.1'de başında Tantur takılı dürzi bir kadın görülmektedir.

Şekil 3.1 Gümüş Tantur Takan Kadın (Kaynak: Felix Bonfils, Artnet, 1831)

b. Tepelik: Başın üzerinde kullanılan bir parçadır. Genellikle kadife kumaştan yapılır. Altın veya gümüş işlemlerle süslenir. Fes, fesa, hotoz, külav, tantur olarak adlandırılmış şekilde başlık çeşitleri vardır. Şekil 3.2’de ‘Tepelik’ ve ‘Reşme’ ile süslenmiş başlık görülmektedir.

Şekil 3.2 Tepelik ve Yanaklık (Reşme) ile Süslenmiş Başlık (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi, 2023)

c. Kutik: Kısa kollu ya da uzun kollu, üzeri işlemeli, dar ve vücudu saran bir ceket türüdür. Üst giyim olarak kullanılmaktadır. Şekil 3.3'te üzerlerine Kutik giyinen kadınlar görülmektedir.

Şekil 3.3 Kutik Giymiş Kadınlar 19. Yy (A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

d. Aba: Genellikle elbise üzerine kullanılan bir tür kollu pelerindir. Kalın ve ince kumaşlardan kenarları sırma ile yapılır. Geniş ve düz yakalıdır. Şekil 3.4'te kalın, Şekil 3.5'te ince yünden dokunmuş aba görülmektedir. Kalın abalar ve ince abalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kalın aba(kaftanlar): Sa'düni: Kalın iplikten dokunmuştur. Arkası düz, önü işlemelidir.

Meshleh: Kalın iplikten dokunmuştur. Saduni abanın işlemez modelidir. Kadınlar ve erkekler tarafından kullanım içindir. Siyah Aba: Kalın iplikten dokunan bu aba için "Azap Abası" da denir. Kısa ve uzun kollu modelleri bulunmaktadır. Önü işlemeli arkası düzdür. Zengin insanlar tarafından kullanılır. Kırmızı Aba: Kalın iplikten dokunur. Uzun ve kısa kollu olabilir. Çoğunlukla ağır işte çalışanlar tarafından kullanılır. Kev: Kırmızı yünden dokunmuştur. Önü işlemeli, sırtı ve kolları düzdür. Bu, yün nadir olduğu için, değerli abalardan biridir.

Şekil 3.4 Kalın Aba (Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Kadınlar ve erkekler için ayrı modellerde dokunan bu abalar zamanla giyim olarak tercih edilmediği için dokunması durdurulmuştur. Günümüzde sadece tarihi elbise olarak kalmıştır.

İnce Aba (Hacıya): İnce deve yününden dokunmuştur. Sade bir görüntüsü vardır. Erkekler ve kadınlar kalın ceket üzerine giyerler.

Şekil 3.5 İnce Aba (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

e. Ehram: Kutik veya kras kaftan üzerine giyilen daha çok yünden yapılan uzun, geniş, dikdörtgen kumaş parçası pelerindir. Şekil 3.6'da başlarından aşağıya kadar hıram ile örtünmüş kadınlar görülmektedir.

Şekil 3.6 Ehramlı Kadınlar Balıklıgöl Yerleşkesi (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

f. Kras: Elbise olarak kullanılan bir parçadır. Genellikle ince kumaşlardan veya kadife kumaşlardan yapılmıştır. Şekil 3.7’de görüldüğü üzere, kaftan altına giyilir.

Şekil 3.7 İşlemeli Kras (Elbise) (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

g. Kaftan: Önemli parçalardan biri olan kaftan geniş yakalı, uzun ve bol kesimli bir giysidir. Mevsime göre kadife-ipek kumaşların üzerine gümüş ve altın sim sırmadan nakış yapılır. Şekil 3.8’de görüldüğü üzere, diğer parçaların üzerine giyilir.

Şekil 3.8 Sırma İşlemeli Kadife Kaftan (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

h. Bervanek: Giyim olarak kullanılan bir tür önlüktür. Genellikle ipek ve pamuk kumaştan yapılmaktadır. Şekil 3.9’da görüldüğü üzere uzun, ayak üzeri veya diz altında biten işlemlerle süslenmiş bir modeldir.

Şekil 3.9 Şanlıurfa Kostümü Bervanek (Kaynak: Üstün Gürtuna Koleksiyonu, 2022)

1. **Kopin:** Sedef işlemeli altı iki platformla yükseltilmiş ahşap terliktir. Şekil 3.10’da ahşap üzerine sedef kakma tekniği uygulanmış kopin görülmektedir.

Şekil 3.10 Bir Çift Sedef İşlemeli Kopin Terlik (Kaynak: British Museum, Londra, 2022)

Bu kıyafet çeşitlerinin kendine has bir tarzı ve tarihi vardır. Günümüzde bazı ilçelerde özellikle özel günlerde ve düğünlerde giymeye devam edilmektedir. 16. yy. da Osmanlı İmparatorluğu’nda genel olarak kadın giyim tarzında iç elbise üzerine zıbın denilen pamuktan veya ipekten bir elbise, altına yine pamuklu ya da ipek pijama, bunların üzerine üç veya dört etek adı verilen elbise giyilmektedir. Başlarında başlık olarak altın para, değerli madenlerden ipliklerle işlenmiş nakışlarla süslenmiş tepelikli başlıklar kullanılmıştır. Bu giyim tarzı imparatorluk sınırlarında genel bir giyim tarzı olarak benimsenmiş olmakla beraber, yöre ve inançlarda gözle görülür farklılıklar görülmektedir. İmparatorlukta kadın giyimine dair çıkarılan fermanlarda bazı yasakların getirildiği ve bunları uygulamayanların ağır şekilde cezalandırıldığı görülmektedir. Fermanlar, Mühimme Defterleri’nde karşımıza çıkmaktadır. Bu

defterler Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek yönetsel makamı olan Divan-ı Hümayun'da alınan kararların kopyalarının kaydedildiği defterlerdir. 1553 - 1905 yılları içinde 267 tane defter bulunur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Bunların birçoğu Osmanlı arşivleri kaynak alınmış ve tez olarak yapılmıştır. Bu araştırma kaynakları kıyafet kodlarını içerir. Bazı araştırmalar Osmanlı beyliğinin kurulması sırasında ve hemen öncesinde Anadolu coğrafyasındaki İslami yönetimlerde giyim, ikamet ve davranış yasaklarının nadiren görüldüğünü belirtir (Köprülü, 1972).

Mesela, Şeyhülislam Ebu Suud Efendi'nin fetvalarına bakıldığında, Müslüman olmayan halkların kıyafetleriyle ilgili soruya İslami kaynaklardan alıntı yaparak cevap verdiği görülür. 'Örneğin, Müslüman memleketlerinde farklı dine mensup kişilerin süslü evler yaptıkları, kıymetli takılar taktıkları, pahalı elbiseler giydikleri ve şaşalı-kibirli bir hayat sürdükleri için Müslümanlara ihanet ettikleri söylenmekte olup, yapılan bu saygısız hareketlerin günahı nedir diye bir soru sorulmaktadır.' Bu soruya cevap olarak, Osmanlı ulemasının önemli başvuru kaynaklarından olan Ebu Bekir Merginani'nin kitabı Hidâye'de şöyle yazmaktadır: 'Müslüman olmayanların, eğitimde ve at binmede, eyer-kıyafet olarak farklı olmaları gerekmektedir. (Press, 2003). Bir fıkıh kitabı olan Mülteka'da (Cilt 4), giyim yasaklarıyla ilgili bir bölüm yoktur, ancak Müslüman kıyafetleri için bir bölüm ayrılmıştır. Müslümanlar için arzulanan renkler, siyah ve beyazdır. Yasaklı renkler ise kırmızı ve sarıdır (İbrahim, H. 2007). Erken İslam devletlerinde ise Gayrimüslimlerle ilişkilendirilen ve gelecekte Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerle ilişkilendirilecek olan kırmızı ve sarı renkler vardır. Arapça kaynağı olan Siracü'l-Mülûk, 16. yüzyılda Vusuli Mehmed Efendi tarafından Türkçeye çevrilerek Sultan Selim'e takdim edilmiştir. 15. yüzyılın ortalarında Avrupa'dan Osmanlı topraklarına Yahudi arkadaşlarını davet eden İshak Zarfati'nin sözleri, bu konunun kanıtı olarak sunulmuştur. İshak Zarfati: Osmanlı topraklarına gelen Gayrimüslimler, en iyi elbiseleri giyinebilirler, fakat asla kırmızı ve mavi renkli giyinmelerine müsaade edilmez, giyenlere çeşitli yaptırım ve yasaklar vardır. Mektup, Bibliotheque Nationale, Paris, Ancien Fonds, No. 291'de kayıtlıdır Aynı şekilde, Yavuz Ercan, kısıtlamaların daha sonraki yüzyıllarda çıkmaya başladığına dikkat çeker ve toplumdaki bu değişimde devletin çöküşünün de rolü olduğunu ileri sürer (Ercan, 1990). Ancak sadece giyimi düzenleyen düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu emirler, giyim hakkında detaylı açıklamalar vermektedir ve bunlar, iki açıdan değerlendirilebilirler. İlk açıdan, kıyafetlerin kumaş detayları ortaya çıkarılmıştır. Çünkü birinci en önemli amaç, Gayrimüslimlerin gösterişli ve ilginç

bakışlara maruz kalmalarını engellemektir. Detaylar ise renkler kullanılarak (Yeşil ve sarı Müslümanlar tarafından kullanılacak, kırmızı ve kahverengi gayrimüslimler tarafından kullanılacak ve benzeri gibi) yapılmıştır, amaç Gayrimüslim ve Müslüman halkları birbirinden ayırmaktır . Osmanlı coğrafyasında halk sistemini oluşturan üç dine mensup topluluklar kendilerine özgü kıyafetler giymek zorundadır. Devlet Hristiyan veya Yahudi'nin nasıl giyinmesi gerektiğini kurallar koyarak belli eder ve bu insanlar Müslüman gibi giyinemezler. Dolayısıyla insanların dini kimliklerini kıyafetlerine bakarak anlamak mümkündür. Zaman zaman ülke özellikle Gayrimüslim nüfusu için bu kıyafetlerle ilgili geri çağırma ve uyarı kararları yayınladı. Bu duruma Karesi Sancağı'nda Gayrimüslimlerin iskan olması ve kanunen kadınlarının yeşil elbise giymesine izin verilmemesi örnek verilebilir. Fakat 18. yy. da, II. Mahmut, birlik ve beraberliğin homojen olması adına bu uygulamaları kaldırmıştır. Farklı olan asimile edilmemiş veya değiştirilmemiş, aksine farklılıkları muhafaza edilmiştir. Bu konuda, örneğin, İlber Ortaylı'nın Müslüman olmayan halkları, farklı kompartımanları olan trene benzetme görüşü tarihçiler tarafından beğeniyle karşılanmıştır (Ortaylı, 1985). Bu görüşe göre dinin, gelenek ve göreneklerin renkli kompartımanlar olması olasılık dahilindedir.

Bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı gezginler dönem hakkında yüzeysel anlamda bilgi vermişlerdir. Bu bilgilerden yola çıkarak gezginler genel olarak şehrin ileri gelenlerinin samur, sincap kürkü ve atlas giydiklerinden bahsederler. Orta halli insanların ise daha ziyade pamuklu kumaşlardan çuka (karşılığı bulunamadı: Araştırılan birkaç kaynaktan rastlanan bu kumaş türü çuha bezi olarak geçen pamuklu kumaş olduğu varsayılmaktadır), kırmızı bez, ham bez, kara bezden elbiseler giydikleri görülmüştür. Gezginlerin yaptıkları gözlemlerde şehirde buldukları zamanki mevsimlerle bağlantılı olarak giyilenlerin yazılmış olması kuvvetle ihtimaldir. Şehirde ve kırsalda yaşayan insanların giyim ve kuşamlarında mevsimsel tercihlerini oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında şehirde birçok farklı inanç ve etnik yapıdan insanların bulunması giyim ve kuşam üzerinde etkili rol oynamıştır. Yörede; Türkmen, Kürt ve Arap aşiretlerinin varlığını bilmektedir. Örneğin büyük çoğunluğunun Kürt olduğu aşiretlerin giyim kuşamları aşiretten aşirete farklılık göstermiştir.

Bu durum, sadece aşiretler arasında dahi giyim kuşamda farklılıkların olduğunu göstermektedir. Şekil 3.11'de Urfa'da 19. yy. da giyilen farklı kadın kostümleri görülmektedir.

Şekil 3.11 Urfa’da Giyilen Farklı Kadın Kostümleri (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi,1990)

Osmanlı imparatorluğu Dönemi’nin önemli arşiv kaynaklarından olan 204 No’lu ‘Şer’iyye Sicili’ adlı defterde, Urfa halkının günlük hayatta giydikleri elbiselerle ilgili bilgiler mevcuttur. Bu defterde kayda geçen davalarda giyilen elbiseleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Çuka cüppe, altın cüppe, aba yağmurluk, siyah ipek boyun bağı, cepken, İstanbul ve gayrı çevre, çizme, kara rütbe çizmesi, çorap, acem çorap, dizlik kırmızı bez, diz bağı, don, bez don, beyaz don, kutnî don, iç donu, alaca eldiven, çuka başlık, sof ferace, al fes, kırmızı gömlek, keten gömlek, meles gömlek, hırka, içlik, sivâyê (ayrı, başka) içlik, Musul ihramı, inci kalpak, kaput, sarı kefiye (başlık), kemer, çuka kemer, kemer kolanı, ip kemer, kolan (keçi kılından örülmüş enli ve uzun bağ), kolan başlık, iplik beyaz kuşak, kuşak, beyaz kuşak, kursak, külah, kürk, çuka yüzlü kürk, çuka sansar kısa kürk, kısa çuka sansar kürk, kısa sansar kürk, kuzu kürkü, nâfe yüz­süz kürk, nâfe (postların karın kısmından elde edilen deri) kaplı kürk, çuka yün kürk, sırmalı sansar çuka, kısa kürk, leçek, libâde (kadınların elbise üzerine giydikleri manto), kiremit libade, libâs, mintan, çuka mintan, entari, taraklı entari, kutnî entari, sevâyi entari, beyaz entari, çuka kısa

entari, çitâre (çizgili, ipekli kumaş) entari, dimi entari, dimi kısa entari, kısa entari, beyaz ve yeşil entari, hurçlu anteri, beyaz çitari entari, puşi, kara puşi, saçlık, kavuk sarığı, sako (paltoya benzer üstlük), çuka sako, salta, çuka salta, kırmızı salta (kolları bol, yakasız ve iliksiz bir tür kısa ceket), aba setre, beyaz bez setre, beyaz setre, çuka setre (çuhadan dikilmiş önu düğmeli ceket), şal setre, şâlfısetre, salvar, terlik, siyah terlik, ipek uçkur, çuka tozluk, uçkur, beyaz urba, yelek, çit yelek, çuka yelek, yazma, yemeni, zemzemli kefen, pantolon, bez pantolon, çuka pantolon, bez beyaz pantolon, çuka pantolon, peçe, çuka potur ve acem postalı, yazılanlardan başlıcalarıdır ((Birecikli, 2012).

Urfa bölgesinde giyim kuşamda takılar önemli bir yere sahipti. Bunlar kadınların elbiselerine tamamlayıcı olarak kullandığı parçalardır. Şanlıurfa'da kadın takılarının genel adı 'Hışır'dır. Hışır'ın gelenek olarak ayrı bir yeri olduğu bilinmektedir. Kız istemede gelin evi tarafından yazılan ve erkek tarafına verilen 'kesim kağıdı'nda hışır miktarı ve çeşidi yer alır (Kürkçüoğlu, Oymak, 2002). Şekil 3.12'de Urfa'da takılan takılardan bir kesit görülmektedir. Kadınların taktıkları takıları şu şekilde sıralayabiliriz: Gerdanlıklar, kolyeler, bilezikler, yüzükler, iğneler, kemerler, tepelik, üçkor, levzik, reşme, tasma (Beğnik), küpe, frenkbağı hamaylı, göğüslük, hızma, saç iğnesi, halhal, lebe, gibi takılar elbiselerde tamamlayıcı olarak kullanılan parçalardır.

Şekil 3.12 Urfa’da Takılan Takılar (Kaynak: Gümüş İşleme Ustası Eyyüp Sabri Tatlı Arşivi, 2023)

Aşiretlerdeki giyim kuşam şehirdekine göre farklıdır. Aşiretlerde kadınlar şu elbiseleri giymişlerdir:

Darpe: Pijama şeklinde topuklara kadar gelen, geniş ve lastikli kıyafet. Aşiretlerde en mahrem giysidir.

Hefal Kras: Gömlek şeklinde, diz kapaklarına kadar uzanan zıbındır. İç elbise olarak kabul edilir.

Sıkma: Belin üst tarafından boyun kısmına kadar önü kaplayan ve arkadan açmalı elbisedir. hefal, kras’ın üzerine giyilir ve önü gümüş işlemelidir.

Kras: Belden itibaren topuklara kadar inen etektir.

Bervanek: Göbek üstünden aşağıya doğru uzanan ve sadece ön kısmı kapsayan giysidir.

Kaftan: 18. yy. dan önceki kıyafetlerde üste giyilen astarsız elbisedir. Arkadan giyilen, üst tarafı ceket şeklinde, alt tarafı arkadan üçe bölünen, iki yan parçası önden düğümlenen giysidir.

Kutik: Üstte giyilen, ceket tipi, beli geçmeyen kısa giysidir. Astarlı olarak yapılır, işlemeli ve düz olanları vardır, önde düğme kullanılmaz.

Kofi: Kadınların, özellikle yaşlı kadınların başlarına taktıkları ve genellikle değerli madenlerden para ve pullarla süslenen bir baş giysisidir.

Kürk: Kış aylarında soğuktan korunmak amacıyla hayvan postlarından yapılmış palto tipi bir giysidir.

3.1 Hristiyan Kadın Giyimi

Urfa, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve sonrasında Hristiyan kadınların geleneksel giyimlerini muhafaza ettikleri yerlerden biridir. Hristiyan kadınların giyiminde kullanılan kumaşlar genellikle ipek, pamuk veya yün gibi doğal giysilerdir. Elbiseler genellikle uzun kesimli, düz renkli veya desenli olabilir. Etekler de yine aynı şekilde genellikle diz boyu veya bilek boyuna kadar, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılır. Hristiyan kadınların giyimlerindeki en önemli özelliklerden biri tek taktıkları örtülerdir. Başlıklarını sade tercih etmiş, örtülerini dini inançları ve kültürel kimliklerini yansıtmak için kullanmışlardır. Örtüler beyaz veya siyah renklerde düz veya işlemeli olabilir. Hristiyan kadınlar takılarını da geleneksel giysilerinin bir parçası olarak kullanmaktadırlar. Bu takılar genellikle altın veya gümüşten yapılmakta ve el işi ayrıntılarıyla süslenmektedir. Kolyeler, küpeler, bilezikler ve yüzük gibi takılar Hristiyan kadınların giyiminde kullanılmaktadır.

Urfa'da Hristiyan halklardan olan Ermeniler ile Müslümanlar yüzlerce yıl beraber yaşamışlardır. Bunun sonucu olarak Ermeniler ile Müslüman Türkler, Kürt ve Araplar birbirini hem kültür hem de din ve dil olarak etkilemişlerdir. Şekil 3.13'te Türk, Kürt ve Ermeni kızların giysilerinin benzer özelliklere sahip olması bu etkileşimi göstermektedir.

Şekil 3.13 Kürt, Ermeni ve Türk Kızlar Yerel Kıyafetlerle (Kaynak: Pascal Sebah Arşivi, 1873)

Bu etkileşim dönemin gezginlerinin halk arasındaki kültür farklılıklarını ayırt etmemesi ve daha çok ortak giyimlerden bahsetmesi şeklinde olmuştur. Nitekim, 18. yüzyılın sonlarına doğru Urfa'ya gelen Fransız gezgin ve hekim Olivier, şehrin ileri gelenlerinin eş ve kız çocuklarının giyilecek kumaş olarak daha çok ipek ve kadife tercih ettiklerini halkın diğer kesiminin ise daha çok pamuklu kumaş çeşitlerini kullandıklarından bahsetmekte dışardan şehre giren kumaş miktarlarının ise bunun göstergesi olduğunu yazmaktadır.

Hristiyan Ermeniler de peçe takma öteden beri bir gelenektir. Özellikle ölü sahipleri ve yakınları ölen kadınlar siyah peçe takarlar. Celep şöyle demektedir: “Bu siyah renk takma geleneği yörede eskiden buyana vardır. Kürtler ve Araplar tarafından da benimsenmiştir. Hatta siyah neçek bulamayanlar beyaz neçeklerini kara boya ile boyayıp öyle örtmektedirler. Ölü sahiplerinin “kara bağlama” diye tabir edilen örtünme çeşidi yas tutmanın ve hüznü olmanın gereğidir” (Yade Celep. Kişisel görüşme, Aralık, 2022). Fransız gezgin ve hekim Olivier tarafından bahsedilen peçe Tevrat'a göre kötü yola düşen kadınların simgesidir ve bu insanlar tanınmasınlar diye yüzlerini örtmektedirler. Fakat Romalılarda peçeler rahipler ve gelinler için bir süs objesi olarak kullanılmaktadır. Bazı Hitit kabartmalarında rastlanılan ve çeşitli kültürlerle bugüne kadar gelen peçenin günümüzde de kullanılmasının çeşitli nedenleri vardır. Günümüzde öteden beri var olan gelinlere peçe takma geleneği mutluluğun simgesi olarak algılanmıştır. Bu peçe; beyaz, pembe veya kırmızıdır. Halk arasında “Sorsork (gelinlerin başına örtülen kırmızı renkli işlemeli ince örtü)” olarak adlandırılan bu gelin peçeleri aynı zamanda evlenme işareti sayılmaktadır. Gelinin daha alımlı görünmesi yanında herhangi bir dedikoduya mahal vermemek, gelinin güzelliği ve çirkinliği üzerinde konuşmamak ayrıca kem gözlerden, kötü ruhlardan korunmak amaçlanır. Bu gelenek bir inanç biçimi olarak Mezopotamya tarihinden bugüne yansımaktadır.

Özşavlı, Urfa'daki Gayrimüslimlerden bahsederken şöyle yazmaktadır: Ermeni Hristiyan kadınların alınlarında ve boyunlarında taktıkları çift sıra altınlara rağmen ev dışında giydikleri çarşaflardan maddi durumlarının nasıl oldukları anlaşılırdı. Zenginler mutlaka mevsimle uyumlu renklerde ipekten çarşaf giyerler iken bir alt sınıftan olan veya fakir olanlar daha ucuz kumaştan üretilmiş çarşaflarla yetinmek zorundaydılar. Ayrıca ister Türk ister Ermeni olsun hepsi yüzlerini özel yazmalarla kapatırlardı. (Özşavlı, 2017) Bu bilgilerden ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden

günümüze ulaşan gravür ve resimlerden (Şekil 3.14) yola çıkarak, bahsi geçen kıyafetleri, analiz etmek ve kullanılan malzemeleri şöyle sıralamak mümkündür.

Şekil 3.14 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Misyoner Okullarında Okuyan Gayrimüslim Halklardan Kadın ve Kızların Giyim Kültürünü Yansıtan 18. Yy. a Ait Fotoğraf (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2023)

- **Kofi, Tepelikli Başlık:** Osmanlı Gayrimüslim ve Müslüman kadınlarının giydiği başlık türlerinden biridir. Kofi, başa taktıkları giysilerdendir. Kenarları çuha veya benzer kumaşlarla kapatılmış tepe kısmı ise ipek, floş iplerle yapılan bir başlıktır. kase biçiminde tar denilen ahşap veya ince sacdan yapılmış tarın üstüne geçirilen saçaklı veya saçaksız kofi'ye veya fese takma saç (zaza püskülü) eklenir ve yanlardan örülen saç iner. (Koraltan, 2020). Kadınlar kofi başlığı takmadan önce beyaz renkte tülbent sonra yörede meles (şaar) adı verilen ince ipek kumaş benzeri poşu bağlar. Üzerine canlı renklerden poşular sarılır. Bu başlıklar genellikle özel günlerde giyilen başlıklardır.
- **Cepken (Kutik):** Cepken Osmanlı kadınlarının giydiği bir tür cekettir. Uzun kollu ve genellikle diz boyundadır. Cepken genellikle ipek, kadife veya yün kumaştan yapılmaktadır üzerinde işlemler veya desenler vardır.

- **İpek gömlek (Ağbani):** İpek gömlek Osmanlıda Gayrimüslim kadınların giydiği bir başka kıyafettir genellikle vücudu sarar ve uzun kolludur. Sade renk veya üzerinde işlemler bulunabilmektedir.
- **Kaftan:** Kaftan Osmanlı Gayrimüslim ve Müslüman kadınlarının giydiği geleneksel bir giysidir. Uzun ve geniş kollu, uzun bir cekettir. Genellikle ipek, kadife veya saten kumaştan yapılmaktadır, üzerinde işlemler veya yöre motifleri ile süslemeler olabilmektedir.
- **Kırmızı pabuç:** Osmanlı Gayrimüslim kadınları kırmızı veya başka renkte pabuçlar giymektedirler. Bu pabuçlar, genellikle süslemeli ve yumuşak deriden yapılmıştır.
- **Altın kolye, bilezik, yüzük, küpe:** Osmanlı Gayrimüslim kadınları altın takılar takarak kıyafetlerinde görsel bir bütünlük sağlamaktadırlar. Kolyeler, bilezikler, yüzükler ve küpeler, genellikle altından, gümüşten yapılır ve çeşitli el yapımı (Telkari) süslemeler veya taşlarla süslenir.

Gayrimüslim kadınların tüm bu kıyafetleri ve aksesuarları zengin kültürel durumun bir sembolü olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ait kadın giyimindeki zenginliği ve çeşitliliği yansıtmaktadır.

3.2 Yahudi Kadın Giyimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk döneminde Urfa'da yaşayan Yahudi kadınların giysileri yeterince bilinmemekle beraber 18. yy. da artık Türk üslubuna göre giyindikleri anlaşılmaktadır. Giysileri genellikle bütün kadınlarındaki gibi kaftan, ferace, elbise ve şalvardır. Ev giysileri ile sokak giysisi arasında fark vardır. Koyu veya genellikle kahverengi aba, büyük Mahrama (bazı yerlerde kadınların dışarı çıkarken pelerin gibi örttüğü işlemeli büyük kumaş) ve koyu renkli ayakkabılar, kadının Yahudi olduğunu göstermektedir. Ev içinde kullanılan giysiler ise çok daha renklidir. Dışarı çıkıldığında saçlar tümüyle kapatılarak, mahrama adlı uzun eşarp kullanılmaktadır (Besalel, 2023). 19. yüzyıla kadar olan dönem için giyimle ilgili bilgilere, fermanlar, cemaat belgeleri, yabancı gezginler tarafından çizilen resimler ve seyahatnameler kaynakça oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında Osmanlı kadın giyimine benzer kıyafetler kullanılmaktadır. Ancak, Yahudi kadınlar, kendi topluluklarına ait bazı ayrıntılar içeren giyim tarzlarını da benimsemişlerdir. Özellikle Yahudi kadınların başörtüleri Osmanlı kadınlarından farklıdır. Yahudi kadınlarının başörtüleri daha kalın

ve renkli kumaşlardan dokunmakta, başörtülerinin altında, tantur başlık tülbenet benzeri bir örtü de kullanılmaktadır. Yahudi kadın giyiminde dikkat çekici bir diğer özellik ise takılarıdır. Yahudi kadınlar, özellikle gümüş takılar kullanmaktadır. Bu takılar, gümüşten yapılmış bilezikler, kolyeler ve küpelerden oluşmaktadır. Bunlar kıyafetlerinin önemli bir tamamlayıcısıdır. Urfa'daki Yahudi kadınlar düğün ve özel günlerde renkli ve süslü elbiseler giymektedirler. Şekil 3.15'te, 1873 yılında, Pascal Sebah arşivinde yer alan fotoğraf Yahudi kadın giyimi hakkında bilgi sahibi olunması açısından bir belge niteliği taşımaktadır.

Şekil 3.15 Tantur ve Kopin (Kapkap), Şehirli Kadın, Dürzi Kadın Ve Şamlı Köylü Kadın Giysileri (Kaynak: Pascal Sebah Arşivi, 1873)

Bu bilgilerden ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden günümüze ulaşan fotoğraflardan yola çıkarak bahsi geçen kıyafetleri analiz etmek ve kullanılan giysi parçalarını şöyle sıralamak mümkündür:

- **Tantur başlık (Diadem):** Dürzi ve Yahudi kadınların alınlarına ya da başlarına yarı yatay bir konumda taktıkları yaklaşık 30 cm çıkıntı yapan oldukça uzun bir teneke veya kıymetli madenlerden yapılmış tüp başlıktır.

John Gadsby seyahatnamesinde tantur başlıktan şu şekilde bahsetmiştir: Abdullah'ın gelin olduğunu söylediği at sırtındaki kadın alınına tek boynuzlu at figüründeki gibi yarı yatay bir konumda yaklaşık 15 inç çıkıntı yapan, oldukça uzun bir teneke tüp (tantur) taktı ve hafif bir örtü ile tanturu kapatmayacak şekilde başı örtüldü. Alaydaki diğer birkaç kadın da tantur takmıştı. Bu tüplerden bazıları gümüşten yapılmış mücevherlerle süslenmişti. Gördüğüm bazıları belki 20 inç uzunluğundaydı. Bunları giyme fikrinin nereden kaynaklandığını söyleyemem; ama çok eski zamanlardan beri bu bölgenin insanları tarafından giyildiklerine ve tüplerin veya boynuzların değerinin, takanın zenginliğinin kriteri haline geldiğine şüphe yok; tıpkı altın zincirlerin ve yüzüklerin İngiltere'de bir saygınlık işareti olarak görülmesi gibi.) John Gadsby devamında şöyle yazmaktadır:

Tantur, Diadem (antik dönem kral ve asillerin kullandığı statü sembolü taç veya başlık) veya türban hala kullanımdadır. Kadınların tanturu nadiren çıkardıklarına inanıyorum ama bana söylenen geceleri bile giyiyor olmaları. Tantur ile bağlantılı bir şey özellikle dikkatimi çekti tarif ettiğim gibi bazıları onu alından eğik olarak takarken diğerleri onu başın tepesine ve diğerleri neredeyse dikey olarak takmışlardı. Birincisi evli bir kadını ikincisi bekar veya genç bir kadını ve üçüncüsü ise evli ve çocuklu bir kadını ifade ediyor. Tevrat'ta bahsi geçen bölümde Sam, Hannah ile birlikteydi. Samuel doğduğunda, “Yüreğim Rabbe seviniyor; boynuzum yüce sadece başım değil, aynı zamanda bu kadınlar arasında bir şeref işaretidir (çünkü Tanrı beni bir çocukla kutsadı). (Gadsby, 1846)

Burada da belirtildiği gibi Yahudi toplumlarında tantur sadece baş örtmeye yarayan bir örtüden öte toplumdaki yerin ve inancın da işareti olmuştur.

- **Mahrma:** Osmanlıda yahudi kadınlarının giydiği bir tür örtüdür. Boyun ve göğüs bölgesini kaplar ve genellikle düz renklerde, pamuklu veya ipek kumaştan yapılıdır. Başörtüsü olarak kullanılmaktadır.
- **Kaftan:** Osmanlı İmparatorluğu'nda giyilen popüler bir kıyafet parçasıdır. Genellikle uzun kollu ve dizlere kadar uzanan bir elbisedir. İnce ve kalın kumaşlardan yapılmış, genellikle altın ve gümüş sırma işlemlerle süslenmektedir.
- **Ferace:** Osmanlı kadınlarının giydiği bir tür pelerindir. Genellikle koyu renk kumaşlardan yapılmaktadır ve sırt bölgesinden aşağı doğru inen uzunlukta üst giysiye denmektedir.
- **Üçetek:** Üç parçadan oluşan bir elbise çeşididir. Genellikle benzer renklerin kombinlenmesi ile giyside bir bütünlük oluşturmaktadır.
- **Şalvar:** Bol paçalı bir pantolon cinsidir. Genellikle geniş olacak şekilde tasarlanmıştır.

- **Kopin terlik:** Bu kadın terlikleri çifti (kabkab veya nalin), Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yahudi kadın terliği olarak bilinse de, imparatorluk sınırlarında birçok bölgede, özellikle gelin çeyizinin önemli bir parçasıdır. Her biri ahşaptan oyulmuş ve gümüş veya kalaylı tel kakma ile birlikte geometrik desenlerde dizilmiş, çok sayıda sedef sürgü ile iç içe geçmiştir. Bu işçilik, açıkta kalan tüm ahşap yüzeylerde bulunur. Ayrıca bu tür terlikler zenginlik sembolü olarak kullanılmıştır. İşlemelerin fazlalığı kullanılan değerli madenlerin miktarını yükselterek maliyeti artırmaktadır. Böylece giyildiğinde genellikle hamamda veya ıslak-kirli bir zeminin üzerinde ayaklar temiz kalacak ve kadınlar soyluluğunu göstermiş olacaktır. Özellikle yüksek olanlar statü sembolleri haline gelmiştir. Arapça isimleri 'kabkab' olan bu terliklerin ismi, kullanıldıkları sırada çıkardıkları sestene gelmektedir (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 Üzerinde Yahudi Kıyafetleri ve Kopin (Kabkab) Giyinmiş Kadın (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi)

- **Kahverengi pabuç:** Osmanlıda yahudi kadınlarının giydiği geleneksel yumuşak deriden yapılmış ayakkabılardır. Genellikle düz tabanlı ve sade tasarımlara sahiptirler.
- **Kemer:** Kaftan ve elbiselerin üzerine bele takılan bir aksesuardır. Genellikle ince deri veya kumaştan yapılmakla beraber, altın veya gümüş olarak yapılanları da kayıtlarda görülmektedir.
- **Altın/gümüş takılar:** Osmanlı kadınları genellikle altın veya gümüş takılar kullanmaktadırlar. Bu takılar arasında; küpeler, yüzükler, bilezikler ve kolyeler yer almaktadır.

3.3 Müslüman Kadın Giyimi

Urfa, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve sonrasında Müslüman kadınların geleneksel giysilerini korudukları yerlerden biridir. Müslüman kadın giyimi genellikle İslami inançlar ve kültürel gelenekler tarafından belirlenmektedir. Müslüman kadın giyiminde kullanılan kumaşlar genellikle pamuk, ipek, yün veya keten gibi doğal giysilerden oluşmaktadır. Elbiseler genellikle uzun kesimli ve düz renkli veya desenli olabilir. Etekler, genellikle ayak bileğine kadar, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılmaktadır. Müslüman kadın giyimindeki en önemli özelliklerden biri ayrı taktıkları örtülerdir. Başörtüsü İslam dininin kadınlara örtünme zorunluluğunu getirmesi nedeniyle önemlidir. Başörtüsü genellikle ipek veya pamuklu kumaştan yapılmaktadır siyah, beyaz veya gri olabilir. Müslüman kadınlar, takılarını da geleneksel giysilerinin bir parçası olarak kullanmaktadırlar. Bu takılar genellikle altın veya gümüşten yapılır ve el işi ayrıntılarıyla süslenir. Küpeler, bilezikler, kolyeler ve yüzük gibi takılar, Müslüman kadınların giyiminde kullanılmaktadır

Müslüman kadın giyimi Urfa'da ve diğer yerlerdeki Müslüman toplumlar arasında kültürel semboldür ve hala da korunmaktadır. Şekil 3.17 de 1850 yıllarında Urfa, Diyarbakır ve çevresi Soldan sağa: 1) Ev kıyafetleri içinde bir örtü sarılı kadın, 2) Çarşı kıyafetleri içinde bir başka örtü sarılı kadın, 3) Zengin ve gösterişli başlığıyla Harputlu bir Kürt kadını bölgede kullanılan kadın giyiminin detaylarını göstermektedir.

Şekil 3.17 Urfa, Diyarbakır ve Çevresi Kadın Kıyafetleri (Kaynak: Pascal Sebah, 1850)

19. yüzyıl İngiliz seyyahı Henry C. Barkley, "Anadolu ve Ermenistan'a Yolculuk" adlı kitabında Urfa'yı belli başlı başlıklar altında anlatır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında doğuya seyahat eden Henry C. Berkley, burun hızma takan kadınları fark etti. Çünkü Tevrat'ta bahsedilen hızmayı Müslüman kadınların takması onu şaşırtmıştı. Ayrıca yabancı seyyahlardan Verney Lovett Cameron Un "Türkler Arasında" isimli kurgusal nitelikli Seyahatnâmesi'nde, yer yer Müslüman örf ve adetlerine yer verilmiştir.

Yazar, doğu seyahatinde rastladığı ve arkadaş olduğu İskender Bey hakkında şunları yazmaktadır: İskender Bey yorgun olduğunu ve haremine gideceğini söyleyince William şaşırır ve beyin yardımcısına, İskender Bey (yazar İskender Bey ile tanıştığında onun 12-13 yaşlarında bir çocuk olduğunu görüp şaşırdığını yazmaktadır)'in evli olup olmadığını sorar. Yardımcısı da gülümseyerek, "Evli

mi! Hayır! Siz, Frenk bir gâvur olmanıza rağmen, bir erkek için ev ahalisine ait kadınları isimleriyle belirtmenin doğru olmadığını bilmeniz gerekir. İskender Bey'in haremi annesi, kız kardeşleri ve onların hizmetçilerinden oluşur. (Cameron, 1880)

Yazar, 'Müslüman erkekler, hareminde yaşayan kişilerin adlarını bir yabancıya söylemeyi doğru bulmazlar', demektedir. Burada anlatılan olayda görülmektedir ki, Müslüman kadınlar sadece kendilerine helal sayılan birinci derece akrabaları dışındaki erkeklerle görüşmemekte ve onlara görünmemektedirler.

Ev dışına çıkılırken giyilen kıyafetler, birçok yabancı gezginin yazılarına konu olmuş ve bu gezginler tarafından çizilmiş veya resmedilmiştir. Şekil 3.18'de görülen Minyatür kadın figürü, koyu bej bir kaftan altında giyilmiş tuğla renkli bir elbise görülmektedir. Hırkasının kolları aba içinden sarkıyor. İnce bir başörtüsü üç parçadan oluşur. Birinci kısım kaşlara ulaşan kısımdır. Başka bir parça ağzı kapatmaktadır. Üçüncü parça oldukça geniş örtülmüş ve kenarları işlemelidir. Kolyesi, boyun açık kalacak şekilde bağlanmış başörtüsü altından görülmekte. Bileziği de dikkat çeken bir diğer parçadır. Ayakkabılarının sarı rengi onun Müslüman bir kadın olduğunu gösteriyor. Bu küçük resim sokak giyimine örnek gösterilebilir.

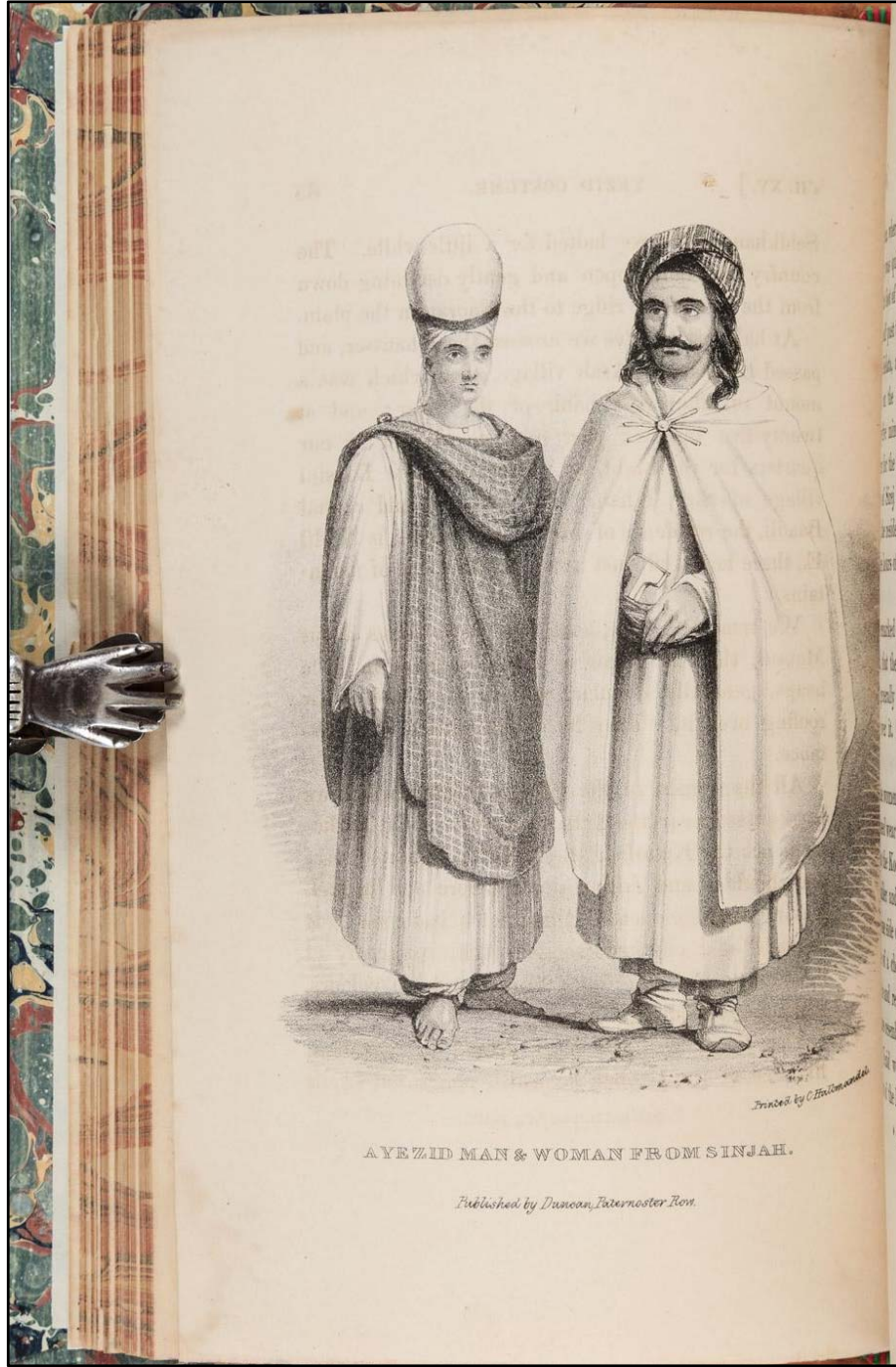
Şekil 3.18 Müslüman Kadın 18.Yy. (Kaynak: Tuğba Tatal, 2023)

3.4 Süryaniler (Keldaniler, Yezidiler)

Urfa yöresinde yaşayan Asurlular Asur-Keldani, Asur ve Babil krallıklarının torunları olup Mezopotamya'nın yerlileridir ve İsa Mesih'in dili olan Aramice konuşurlar. Bu dile "Sourat" denir ve "Hristiyanların dili" anlamına gelir. Bugün Louvre Müzesi'nde sergilenen tabletlerdeki ilk çivi yazısını Asurluların icat ettiği kabul edilmektedir. Keldaniler; Asurlulardır yani 16. yüzyılda papalık otoritesini kabul edip Katolik olan Süryanilerdir. Asurlular da 'Aramiler' olarak bilinir. Papa Katolik olan Süryanileri "Keldani" olarak adlandırdı. Katolik olmayan Süryanilere eskiden 'Nasturiler' denmektedir ancak bugün hepsi 'Süryani Kilisesi' olarak bilinmektedir. Asur-Keldaniler, bu inancı Hristiyanlığın ilk döneminden itibaren benimsemişlerdir. 18. Yüzyılın sonlarında kurulan Süryani Katolik Kilisesi ile aynı kökene sahip olmalarına rağmen, gelenek ve göreneklerinde farklılıklar vardır. Bunun nedeni, Asur-Keldani Kilisesi'nin Doğu'da, Süryani Kilisesi'nin Bizans İmparatorluğu topraklarındaki Mezopotamya'da doğmuş olmasıdır. Ancak, kiliseler, aynı babalarını ve ritüel dilini kullanmaktadırlar.

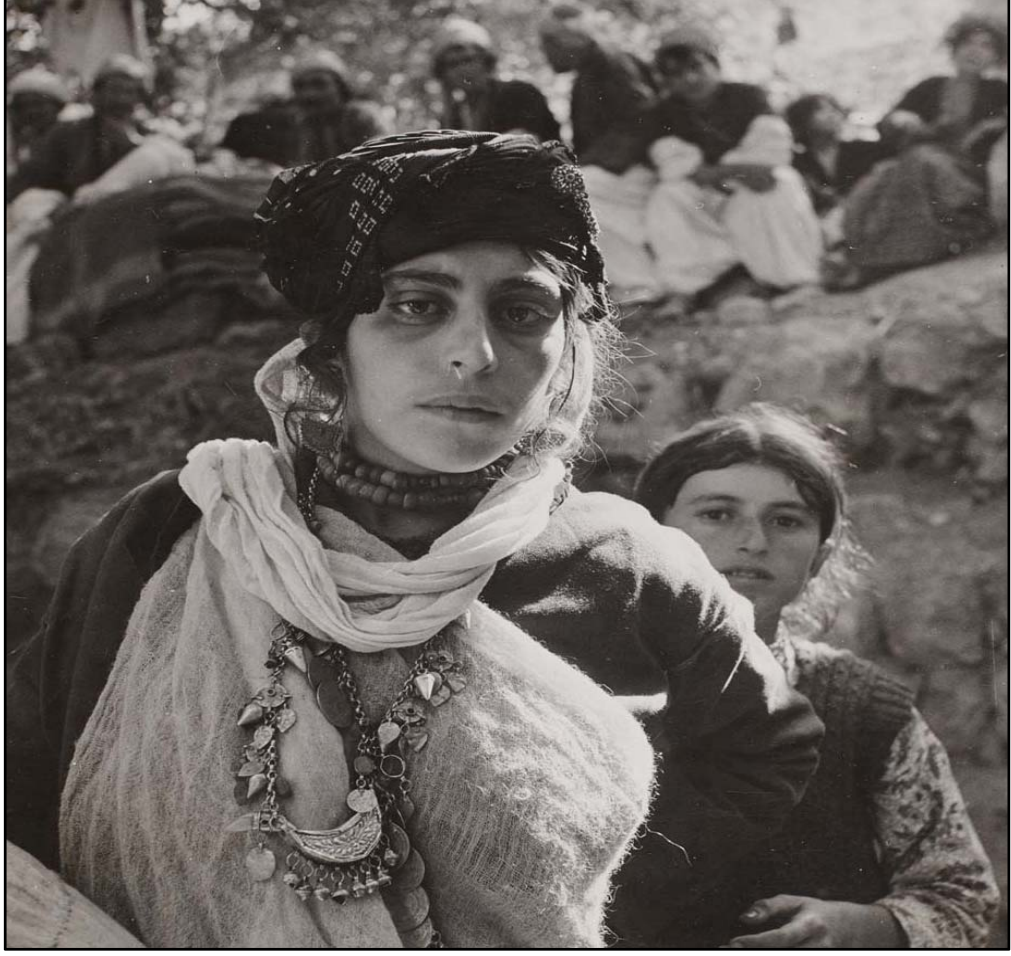
İnançlarındaki, gelenek ve ritüellerindeki bu farklar, onların geleneksel giysilerinde küçük ayrıntılarda kendini göstermektedir. Süryani kadın giyimi, genellikle kutik, aba,başörtüsü, kofi, keras, gömlek, etek, bervanek, ayakkabı ve takılardan oluşmaktadır. Elbiseler, uzun ve geniş kesimli, düz renkli veya desenlidir. Etekler, genellikle diz boyu veya bilek boyuna kadar özellikler göstermekte, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılmaktadır. Süryani kadınların giyiminde, genellikle ipek, pamuk veya yün gibi doğal kumaşlar kullanılmaktadır.

Süryani kadınların giyimlerinde taktıkları örtüler, hem dini inançları hem de kültürel kimliklerini yansıtmaktadır. Kürtler ve Yakındoğu'ya ilişkin en önemli kaynak yazarlardan biri olan Claudius James Rich, Yezidi kadın başlıklarını, fes benzeri yüksek bir malzemedan etrafı keten kumaşla sarılmış yastığa benzetmektedir (Şekil 3.19)

Şekil 3. 19 Yezidi Bir Kadın ve Adam (Kaynak: Rich, Claudius James. Sinjah, 1836)

Süryani kadın giyiminde kullanılan diğer özel parçalar arasında Şekil 3.20’de görüldüğü üzere, bilezikler, kolyeler, küpeler ve bileklikler yer almaktadır. Bu takılar, genellikle altın veya gümüşten yapılarak, el işi ayrıntılarıyla süslenmektedir. Süryani kadın giyimi, Urfa’da ve diğer yörelerdeki Süryani toplumlari arasında önemli bir kültürel semboldür ve hala korunmaktadır.

Şekil 3.20 Yezidi Kadın (Kaynak: Anthony Kersting Arşivi, 18 Ekim 1946)

3.5 Alevi (Kızılbaş) Kadın Giyimi

Alevi kadınlar, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve sonrasında, Urfa'da da geleneksel giysilerini korumuşlardır. Alevi kadın giyimi, genellikle kutik, aba, etek, gömlek ve yelekten oluşmaktadır. Etekler, genellikle diz boyuna kadar uzun ve bol kesimlidir. Gömlekler genellikle beyaz renkli ve geniş kollu şekildedir. Yelekler ise daha süslüdür, işlemeli ve genellikle renkli kumaşlardan yapılmaktadır. Ayrıca, bazı Alevi kadınları, eteklerinin üzerine peştemal veya bervanek takmaktadırlar. Parlak renkli, desenli ve nakışlı olarak kullanılan bu kıyafetleri, kadınlar gündelik ve özel günlerde giymektedir. Diert, Alevi kadın başlıkları ile ilgili şöyle demektedir: Alevî kadınlar dini törenlerde başörtüsü kullanmadıkları gibi başörtüsü, türban, çarşaf, peçe takmazlar. Şekil 3.21'deki görsel, 1913 yılında çekilen Urfa'da Alevi (Kızılbaş) kadınlara aittir.

Şekil 3.21 Urfa Alevi (Kızılbaş) Kadınlar,1913 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 1913)

Kadınların giyimleri, Alevi kadın giyimi özelliklerini taşımaktadır. Başları yayvan bir fes üzerine örtülmüş neçek ve fese dolanarak bağlanmış hibri ile kapatılmıştır. Saçlar, şakaklardan sarkıtılmıştır. Üst kısımda kısa kutik ve içine giyilen kol uçları, mendilli geniş köynek vardır. Ön kısımda, etek üzerine takılan bervanek vardır. Başlıkları giyimin en önemli kısmını oluşturur ve bölgenin geleneğini belirler. Başlığı sağa sola eğmek veya dik olarak kullanmak, kişinin tercihine bağlıdır (Dierel, 1913). Şekil 3.22 ve Şekil 3.23'te, geleneksel kıyafetleriyle, Urfa ve civarında yaşayan kadınlara ait görseller görülmektedir.

Şekil 3.22 Geleneksel Kıyafetleriyle, Urfa ve Civarında Yaşayan Kadınlar 1 (Kaynak: Lyon Eyaletindeki Kapuçin Madencilerine emanet edilen Mezopotamya ve Ermenistan Misyonu Albümü, 1904. Fotoğraf: Peder Raphael)

Şekil 3.23 Geleneksel Kıyafetleriyle, Urfa ve Civarında Yaşayan Kadınlar 2 (Kaynak: Lyon Eyaletindeki Kapuçin Madencilerine emanet edilen Mezopotamya ve Ermenistan Misyonu Albümü, 1904. Fotoğraf: Peder Raphael)

3.6 Arap Kadın Giyimi

Urfa, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girdiği 15. yy. ve sonrasında, Arap kadınlarının geleneksel giyim kültürünü barındıran bir yöredir. Arap kadınlarının giyimi, genellikle İslami inanç çerçevesinde ve Arap toplulukları tarafından belirlenmektedir. Arap kadınlarının giyiminde kullanılan kumaşlar, genellikle pamuk, ipek veya keten gibi doğal giysilerdir.

Elbiseler ve etekler, genellikle uzun kesimli, bol ve desenli, düz kumaşlardan dikilmektedir. Arap kadınlarının giysilerindeki önemli özelliklerinden biri, baş ve beden kısımlarını kapatan örtülerdir.

Çarşaf olarak adlandırılan bu örtünme şekli Suriye'de kullanılan bir giyim tarzıdır.

Çarşaf, yüz şeffaf bir peçe ile örtülerek giyilir. Osmanlı Dönemi'nde 1872 yılından sonra, diğer yörelerdeki kadınlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır

Şekil 3.24'te, Urfa'nın bağlı olduğu Halep vilayeti kıyafetleri, takıları ve Urfa erkeklerinin başlarına taktıkları egal görülmektedir.

Şekil 3.24 Urfa'nın Bağlı Olduğu Halep Vilayeti Kıyafetleri, Takılar ve Urfa Erkeklerinin Başlarına Taktıkları Egal (Kaynak: Pascal Sebah, 1873)

Başörtüsü, İslam dininin kadınlara örtünme zorunluluğunu getirmesi nedeniyle önemlidir. Başörtüsü, genellikle ipek veya pamuklu kumaştan yapılır ve genellikle siyah, beyaz veya renkli olarak kullanılır. Takılar, Arap kadınlarının geleneksel giysilerinin bir parçasıdır, genellikle altın veya gümüşten, el işi (telkari) ile süslenir. Küpe, bilezik, kolye ve yüzük gibi takılar, Arap kadın giyimini tamamlayıcı

aksesuarlardır. İlk bakışta dikkat çeken asıl özellik, bayanların ev içinde giydiği elbiselerdir. Dışarıda giydiği kıyafetlerden çok daha renkli, dekoratif ve şekillidir. Ayrıca elbiselerin kumaşları çeşitlendirilerek, parlak renkli ipek ve saten gibi kumaşlar kullanılmıştır.

3.7 Kürt Kadın Giyimi

Urfa'da yaşayan Kürt kadınların giyim tarzları, genel olarak geleneksel ve renklidir. Kürt kadınları, giyimleriyle etnik kimliklerini ve toplumsal statülerini yansıtmaktadırlar. Geleneksel Kürt kadın giyiminde, kaftan, elbise, şalvar ve başlıklar yer almaktadır. Elbise, belden bollaşarak aşağıya doğru genişleyerek uzanır. Şalvar ise bol paçalı ve düşük bel bir pantolondur. Başlık olarak, genellikle renkli ve desenli şallar kullanılır. Büyük ve süslü kofi tarzı başlık ve hotozlar tercih edilmektedir.

Kadınların giyiminde kullanılan kumaşlar arasında genellikle pamuk, keten ve ipek bulunmaktadır. Bunların renkleri canlı ve parlaktır, özellikle kırmızı, yeşil, turuncu ve sarı gibi renkler kullanılır. Takı olarak, altın, gümüş ve bakır malzemeler tercih edilmektedir. Aşiret reisi Musa Ağa'nın annesini Milli kadınlarıyla bir bölgede ziyaret ettikten ve oradaki kadınları gördükten sonra, yabancı gezgin Layard, Bedevilere benzemeyen Kürt kızlarının güzelliğini şöyle anlatıyor: İçlerinde çeşitli güzel kızlar var, Bedevi kızlarının aksine daha güzel ve Avrupalılar, zeytin rengi gözleri, zarif vücudu, keskin gözleri, uzun koyu kirpikleri yok. Buckingham, aynı şekilde, Kürtleri, Araplar ve Asyalı formlarla karşılaştırarak, Kürtleri, daha çok Avrupalılar ve İngilizlerle benzetmektedir. Fizyolojik olarak, "Kürt yüz hatları, Arabistan'ın veya Asya'nın uzun, belirgin şekilleri değil, Avrupa şekillerini andıran oval hatlara sahiptirler. Koyu renk saçlarına ve kara gözlerine rağmen İngilizlere benzerler" demektedir. (Tekin, 2020) Gezgin raporları, Kürt kadınının çeşitli başlıklar taktığını gösterir (Şekil 3.25).

Şekil 3.25 Geleneksel Kıyafetler İçerisinde Kürt Kadını (Kaynak: "Kürt Tarihi ve Kültür Sayfası, 1900)

Yabancı gezginlerin kitaplarında, Kürt kadınlar için güzellik anlayışına dair bir örnek vardır. Mignan, Kürt kadınların zevklerinin diğer milletlerden farklı olduğunu, şişman kadınların daha ilgi çekici olduğunu ve bunun güzelliğin bir kriteri sayıldığını belirtiyor.

Müstakbel gelinini Mignani'ye anlatmak isteyen Ağa, onun uzun boylu iri olmasını, ayırt edici bir özellik olarak göstermektedir.

Başlık, saçın etrafına sarılmış küçük bir duvaktan, başın arkasına gevşek şekilde bağlanan kırmızı fulardan ve etrafına renkli bir bezle sarılmış bir keçe atkıdan oluşur. Bazen, Kürtlere özgü geniş bir eşarp bulunabilir. Badger ise başlıkların boyutundan bahsetmeyerek, bunun yerine, başlığı, etrafında altın pullar bulunan, koni şeklinde siyah ipek bir başlık olarak tanımlamıştır.

Mignan, kadın başlığını şu şekilde tanımlamıştır: “Başlıklarını, çok sayıda değerli ve antik altın-gümüş parayla uyumlu bir şekilde süslüyorlar. Bu başlık, kesinlikle şimdiye kadarki en sıra dışı olanıdır. Pamuk dolgulu sepet örgü, renkli kumaşla kaplıdır ve başınıza oturmaya zorlanmış gibi bir his verir. Bazı başlıklar, yapma çiçekler, tüyler veya pullarla süslenirken, bazıları arkadan sarkan saçaklı eşarplara basitçe sarılır. Kadınların saçları alında görünmez; ancak lüleler, yüzün her iki yanından iner (Tarduş,2020).

Şekil 3.26’da en üstte Mezopotamya Palmira Antik Kenti kadın başlıkları yer almaktadır. Altta ve ortada ise geleneksel kıyafetleri içinde Kürt kadınları görülmektedir.

Şekil 3.26 Mezopotamya Kadın Başlıkları ve Geleneksel Kıyafetleri İçinde Kürt Kadınları (Kaynak: Derya Ez, Pinterest, 2023).

Kadınlar, keten mavi bir elbise veya iç gömlek üzerine genelde parlak mavi ya da kırmızı uzun kollu keçe bir ceket (kutik) , önu açık diz boyuna kadar uzanan bir aba, alt kısımda topuklarda daralan geniş bir şalvar (derpe) giymektedir.

Burnaby, şalvarın beyaz olduğundan bahseder. Tüm bunlara ek olarak, kareli beyaz-mavi bir pelerin olan, omuz hizasında bir charoki/çaroki giyerler. Bu, Kürt kadın giyiminin önemli bir parçasıdır.

Zengin kadınlar, sarı ve kırmızı ipek çaroki giyerler.

Major Frederick Millingen, kadınların boyunlarına asılı şekilde kıyafetlerin üzerinde Hamayıl (Nazardan koruyan takı) giydiklerini belirtmektedir (Millingen, 1891). Ancak, Kürt kadınlarının tamamen Kürt kostümlerini giydiğini söylemek doğru olmaz.

Şekil 3.27’de yerel kıyafetler içinde Kürt kadınları (1978)’nın giydikleri kıyafetler, Türkmen kadınların kıyafetlerine benzemektedir. Buradan yola çıkarak onların, coğrafi olarak komşu oldukları halkların kostümlerinden etkilendiklerini söylemek mümkündür.

Şekil 3.27 Yerel Kıyafetler İçinde Kürt Kadınları 1978 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV ARŞİVİ, 1978)

Örneğin, Rich, Sine yakınlarında varlıklı kadınların çarok (dört parçalı elbise) giydiğini, Fraser ise Mahabad'daki kadınların, çarok giydiğini yazmaktadır. Kadınların ayaklarına giydikleri ile ilgili olarak, Burnaby, kadınların ev içinde beyaz terlik giydiğinden bahseder. Maunsell de ayakkabıların kumaş iplerden yapılmış olduğunu yazmaktadır (Maunsell, 1914). Fowler, Kürt kadınlarının, alınlarına eski paralar taktığını yazmıştır. Belirtilen bu eski paralar, genelde Roma Dönemi'nden kalma altın ya da gümüş gibi madenlerden yapılmaktadır. Aynı zamanda, başlıklar da sikkelerle süslenmiştir. Seyyahların kaydettiği takılardan bir diğeri de hızmadır. Hamilton'a aktarılan bilgiye göre, burun hızması, bekar olma işaretidir. Yazar, bu geleneğin diğer Kürt topluluklarında karşılığı olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığını yazmıştır. Gümüş ve Altın sabit burun takısına hızma denir. Hizem ise sarkan ve üzerinde pulcuklar bulunan burun takısına denir (Şekil 3.28' de bulunan görsel).

Şekil 3.28 Gümüş ve Altın Burun Hızma (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Kürt kadınlarının yaygın bir süslenme şekli de dövme/deg'dir. Buckingham, Amooda/Amudê'den geçerken, kadınların hepsinin iyi giyindiğini ve ekstra altın-gümüş bilezikler, yüzükler ve halhallar taktıklarını, çöl Arapları gibi dudaklarını maviye (dövme/deg) boyadıklarını söylüyor. Şekil 3.29'da, Buckingham tarafından yazılan ve günümüzde hala bir süslenme şekli olarak kabul edilen dövme/deg yaptırmış kadın fotoğrafı görülmektedir.

Şekil 3.29 Neolitik Çağ'dan, (M.Ö. 8000-5500) Günümüze Gelen DövmeGeleneği
(Kaynak: Nejla Evliyagil Albümü, 2022)

Austen Henry Layard, Milli aşiretinin yaşadığı çadırların bulunduğu yerdeki ziyareti sırasında, bütün kadınların kollarında, vücutlarında dövmeler olduğunu söyler. Dövme yapan gezgin Arap kadınlar, çadırlar arasında dolaşarak, 6-7 yaşındaki kız çocuklarına, iğne ile deride delikler açarak şekiller uygularlar ve kimyasal işlemlerle elde edilen mavi boya vücudun hazırlanan bölgesine uygulanır. Kürt kızının süslemeleri hakkında bilgi veren gezgin Robert Mignan, şunları söylemektedir: “Kaşlarını hattat/kaş kalemi ile boyuyorlar, gözlerini kaher/kil rimel ile boyuyorlar, kirpiklerini keskin bir iğne ile koyulaştırıyorlar ve ayrıca gözlerinin kenarlarını boyayarak daha büyük gösteriyorlar. Kına ile el ve ayak tırnaklarını boyuyorlar (Tarduş, 2020).

3.8 Türkmen Kadın Giyimi

Şanlıurfa'da Türkmenlerin tarihi, Türklerin Anadolu'ya geldiği ilk dönemden başlar. Türkmen grupları Horasan'dan Anadolu'ya göç ettiklerinde bu coğrafi konumu geçiş yolu olarak kullanmışlardır. Şanlıurfa'da yaşayan Türkmenler zamanla coğrafya ve komşularının da etkisiyle dillerini unutmuşlar ancak Türkmen kültürünü yaşatmaya devam etmişlerdir. Bölgede Alaaddinli, Didanlı, Picanlı, Bazaki, Açarlı, Karakeçili,

Dögerli, İzollu, Badıllı, Türkan aşireti gibi Türkmen aileleri faaliyet göstermektedir. Yusuf Halaçoğlu: 'Kürdüm diyenlerin çoğu aslında Türkmen'dir' demektedir (Halaçoğlu, 2023). Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde birçok Türkmen aşireti Kürtleşmiş veya Kürt olarak bilindiğinden, onların kültüründeki etkileşim, kıyafet olarak da etki altında kalmıştır. Mesela, Badıllı Türkmenlerinin kadın giyimleri, Kürt kadın giyimi ile aynı özellikler göstermektedir. 15. yy. ve sonrasında Urfa'da yaşayan Türkmen kadınlar, geleneksel motifler taşıyan kıyafetler giymektedirler. Bu giysiler, genellikle doğal kumaşlar ve yerel olarak üretilen malzemeler (yün, pamuk, keten, ipek gibi) kullanılarak elde dokunmaktadır. Türkmen kadın giyimi, Şekil 3.30'da görüldüğü üzere, genellikle etek, gömlek, şalvar, kutik aba, bervanek, kofi başlık ve deri pabuç ayakkabıdan oluşmaktadır. Etekler, genellikle uzun, geniş ve diz altına kadar inmektedir. Üst örtüsü ise genellikle bol kesimli bir aba veya kutik şeklindedir. Gömlekler, genellikle beyaz veya diğer pastel tonlarda ve uzun kolludur.

Şekil 3.30 Türkmen Aşiretlerinden Karakeçililerde Kadın ve Erkek Giyimi (Kaynak: Karakeçililer, 1950)

Türkmen kadınlar giysilerinde genellikle toprak renkleri, kahverengi, siyah, mavi, yeşil ve kırmızı gibi doğal renkler kullanılmaktadır. Tarihçi ve yazar Murat Bardakçı bir röportajında II. Abdülhamit devrinde hanım sultanların eğlence ve şenliklerde "Karakeçili Yörük" kıyafeti giydiklerinden bahseder. Türkmen kadınların

geleneksel kıyafetleri, bölgelerin tarihi ve kültürel dokusuna katkı sağlamakta, günümüzde bazı özel etkinliklerde ve düğünlerde hala giyilmektedir. Bazı kıyafetlere sosyal hayat içerisinde giyildiğinde giyeni koruyan ve ruh halini anlatan misyonlar yüklenmiştir. Türklerin yörük ve göçer kültüründe Mor Cepken giyen kadın hikayesi bunlardan biri sayılabilir.

Çeyiz Türk dünyasında asırlar boyunca sosyal bir gelenek olarak devam etmektedir. Mor Cepken gerek duyulması istenmeyen, sandığının en alt kısmına konan cepken olarak anlatılmaktadır. Çünkü evlenecek kadını korumak için zırh görevi görmektedir.

Türkler bu örf, adet ve gelenekleri koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir

Yörüklerde bir Türk kadını evlendiğinde çeyiz olarak mor cepken verilir, mor renk kadının kendini savunma hakkıdır, mor cepken'le kocasıyla yaşadığı sıkıntıları anlatır, insanlara kendisini aldatan, hor gören, eziyet eden erkeğini anlatır. Halkın gözü önünde oturan mor cepkenli kadının durumunu ise Çerçi şöyle anlatmaktadır:

" Evli bir kadın için mor cepken giymek ölümdür. Mor cepken giyen kadının kocası evden çıkamaz ve toplum tarafından dışlanır. " (Sibel Çerçi, Kişisel görüşme, Kasım 2022.)

Türk örf ve adetleri kıyafetleri bir dil gibi kullanarak, tek renk ve tek giysi ile birçok eylemden daha etkili şekilde kadınların duygu ve düşüncelerini toplum içinde dile getirmesine engel olan etkileri ortadan kaldırarak sosyal hayatı oldukça kolaylaştırmıştır denilebilir.

BÖLÜM 4

4. ŞANLIURFA'DA GENÇ CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN GİYİMİ

Genç Cumhuriyet dönemi ile birlikte, Türkiye'de modernleşme süreci başlamıştır. Bu süreçte kadın giyim tarzı değişerek, geleneksel giyim, yerini modern giyim tarzlarına bırakmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kadın giyiminde, özellikle İstanbul ve diğer büyük şehirlerde, batılı giyimler popüler olmuştur.

Şanlıurfa ve yöresi de bu değişimden etkilenmiş, geleneksel giyimin yerini batılı görünümlere sahip kıyafetler almıştır. Özellikle iş hayatında yerini alan kadınlar, pantolon, etek, bluz gibi batılı kıyafetleri giymeyi tercih etmeye başlamıştır.

Ancak geleneksel kıyafetler özellikle düğün, nişan gibi özel günlerde modernize edilerek tercih edilmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın giyiminde, açık renkler ve işlemeli pul payetli, renkli kumaşlar tercih edildiği görülmektedir.

Kumaş olarak, pamuk, ipek, naylon, kadife, kuşi gibi malzemeler kullanılmaktadır. Şanlıurfa'da kadın giyiminde, geleneksel ve modern tarzlar bir arada kullanılmaya devam etmektedir.

Cumhuriyet Dönemi kürt kadınlarının giymiş oldukları yöresel kıyafetlerin ayrıntılarını ve giysilerinin görsellerle açıklaması, konuyu pekiştirmek noktasında aydınlatıcı olacaktır. Şekil 4.1'deki kostüm, Dr. Khadija Tahir tarafından bağışlanmıştır.

Şekil 4.1 Kürt Kostümleri 1 (Kaynak: Murad, 2023)

Elbisenin (Kress) altına şalvar (Darpe) giyilmektedir. Şalvar, baskılı veya düz herhangi bir kalın kumaştan yapılarak, geniş şalvar üzerine pamuklu ince bir elbise (chaar-kress) giyilmektedir. Genellikle siyah veya beyaz renkler tercih edilmektedir. Burada gösterilen elbise (kress) kalın mavi bir dokumadan yapılmıştır (Georgette, pamuk, krep veya kadifeden de yapılabilir). Üçgen şeklindeki kollar, Kürtlerin diğer bölgelerde giyilen elbiselerinden daha geniş ve belinde pileleri mevcuttur. Uzun aba, arkadan yanlara doğru kıvrılmıştır. Ceket ile birlikte çekilerek ince bir bel oluşturmak için düğmelenmektedir. Kressin kolları, abanın omuzlarına takılmaktadır. Boyunda kullanılan gerdanlık, inci ve diğer değerli taşlarla altından yapılmıştır. Kemer (Peshtwen), önde farklı desenlere sahip, iki kat Osmanlı Lirasından yapılmıştır.

Şekil 4.2'deki elbise, Della Murad'ın annesi tarafından giyilmiştir.

Şekil 4.2 Kürt Kostümleri 2 (Kaynak: Murad, 2023)

1930'lu, 1940'lu, 1950'li yıllarda giyilen - günlük kıyafettir. Elbisenin (Kross) altına şalvar (Awal-kross) giyilmektedir. Şalvarlar, baskılı veya düz herhangi bir kalın kumaştan yapılmaktadır. Burada gösterilen Awal-kross, pembe, düz parlak bir kumaştan yapılmıştır.

Geniş şalvarın üzerine pamuklu ince bir aba (chaar-krass) giyilmektedir. Genellikle siyah veya beyazdır.

Elbise (krass), Krnak (viskon benzeri pamuk ve ipek karışımı bir kumaş çeşidi) adı verilen bir kumaştan yapılmıştır ve gösterilen mavi yerine pembe çiçekler de olabilir.

Ceket (aba), ince bir pamuklu kumaştan yapılmıştır. Kalın pamuklu olanları kışın giyilmektedir. Giyen kişinin ev işi yaparken hem hareket kolaylığı hem de giysiyi korumak için abanın köşeleri kaldırarak ceplere yerleştirilmiştir.

Şal (Desmal, mendil, başörtüsü), üçgen şeklindedir ve yumuşak bir dokumadan yapılmıştır. Arkada ortadan kofi (fes)'ye takılır. Kofi (Fes) madeni paralarla ve saçaklarla (kulav veya kazaz olarak adlandırılır) süslenmiştir.

Farklı kumaşlara (Sarkayi veya işlemeli örme dokuma kumaşı gibi) yapıştırılarak sabitlenene kadar başın etrafına sarılmakta ve başlık daha sonra arkadan uzun iplerle bağlanmaktadır.

Kofinin her iki tarafında madeni paralardan yapılmış iki altın şerit olan Lagera (gerandi) bulunmaktadır. Kofinin önünde, bölgedeki Kürt Yahudileri tarafından tasarlanan bir altın takı olan 'Parwana' yer almaktadır.

Kolyenin adı, 'Lulow-Zencir'dir. Küçük altın külçeler ve taşlarla süslenmiş uzun ince bir altın zincir şeklinde, boyundan başlayıp bel bölgesine kadar inmektedir.

Kemerin adı, 'Pıştvani-Lira'dır. Osmanlı Parası'ndan yapılan madeni paraların sayısı, takan kişinin boyuna göre değişmektedir.

Kemerin ortasında yarı değerli taşlarla bezenmiş büyük yuvarlak parça ve sarkan üç lira yer almaktadır.

Bilezikler (Bazani kurdi) tüm kadınlar tarafından takılmakta, gümüş veya altın gibi kıymetli madenlerden yapılmaktadır. Şekil 4.3'teki bu giysiler, Della'nın annesi Massoma Mohammed Ahmed tarafından giyilmiştir.

Şekil 4.3 Kürt Kostümleri 3 (Kaynak: Murad, 2023)

1950'lerde moda olan bu kıyafet birkaç katmandan oluşmaktadır. Elbisenin (Krass) altına şalvar (Awal-krass) giyilmektedir. Şalvarlar, baskılı veya düz herhangi bir kalın kumaştan yapılmıştır.

Burada gösterilen Awal-krass, pembe, düz parlak bir kumaştan yapılmıştır. Geniş şalvar üzerine pamuklu ince bir aba (chaar-krass) giyilmektedir. Genellikle siyah veya beyaz renkler tercih edilmektedir.

Burada gösterilen elbise (krass), 1954 yılında, altın desenli beyaz şifondan yapılmıştır. Kollar üçgen şeklinde uzatılmıştır. Bu elbise, 50'li yılların başında elbiselerde daha şeffaf kumaşların kullanımına geçişi göstermektedir.

Aba (Kawa), 'Gürün' adı verilen bir kumaştan yapılmaktadır. Bu uzun palto pamukla dokunmuştur ve kışın giyilmektedir. Giyen kişi ev işi yaparken hem hareket kolaylığı hem de giysiyi korumak için abanın köşelerini kaldırarak ceplere yerleştirebilir.

Şal (Dasmal) genellikle ince tülenden veya elde işlenerek, şalın orta kısmından şapkaya takılmaktadır. Şapka (Fes), madeni paralarla ve saçaklarla (Gulang veya kazaz olarak adlandırılır) süslenmiştir.

Farklı kumaşlar (Sarkayi veya işlemeli örme dokuma kumaşı gibi) yapıştırılarak sabitlenene kadar başın etrafına sarılmakta ve başlık daha sonra arkadan uzun iplerle bağlanmaktadır.

Şapkanın her iki tarafında madeni paralardan, yarı değerli taşlardan ve mercandan yapılmış iki altın şerit olan Lagera vardır. Şapkanın önü ve çenenin altı, 'Sar-parcham (perçem üstü)' adı verilen, ince altın şeritler ve altın çiçekler eklenmiş parçalarla süslenmiştir.

Kolyenin adı, 'Milla-Lira'dır. Altındır ve 21 Osmanlı Lirası (sikke) ile süslenmiştir. Burada gösterilenin ortasında daha büyük bir beş liralık madeni para ile 20 bir liralık madeni para vardır. Beş liralık madeni para, bazen 2.5 liralık madeni paranın yerine geçmektedir (Kürdistan Kostümleri, 2023).

Elbiselerin kumaşlarına genel olarak bakıldığında, eski dokumalar gibi doğal kumaşlardan ve boyalardan yapılmadığı günümüz kumaşlarına yapılan dokuma ve boyama teknikleri ile yapıldığını söylemek mümkündür. Eskiye göre kumaşlar daha ince olduğundan giyilen katman sayısı fazladır. Günümüzde giyilen geleneksel kıyafetlerde kumaşların daha kalın olanlarının tercih edilmesi ve modernize edilmeleri nedeni ile bu katman sayıları azalmıştır. Kıyafetlerin az kumaş kullanılarak yapılmasının bir diğer nedeni fiyatlarının yüksek ve alım gücünün düşmesidir. Genç

cumhuriyet dönemi kadın kıyafetlerinde modern hayat biçimini benimseyen ve çalışma hayatına entegre olmuş kadınların sayısı da azımsanmayacak kadar fazla denilebilir. Okullarda öğretmen, kamuda memur olan bu kadınlar kendilerini değişim içinde bulmuş ve geleneksel kalıplardan uzaklaşarak bu sisteme adapte olmuşlardır. (Şekil 4.4, Şekil 4.5, Şekil 4.6)

Şekil 4.4 Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 1 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2022)

Şekil 4.5 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 2 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2022)

Şekil 4.6 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 3 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2022)

Şekil 4.7 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 4 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı,ŞURKAV Arşivi, 2022)

İnsanlar, içinde yaşadıkları evrenin egemenliğine, görkemine ve kayıtsızlığına moda aracılığıyla başkaldırmaya çalışmışlardır. Giyim için moda hareketinin temelinde onu giyenlere ayrıcalık tanıma eğilimi yatmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de giyim modasının en sadık takipçisi ekonomik özgürlüğe kavuşmuş çalışan kadınlardır. Türk kadınının sosyal hayata aktif olarak katılması ve moda olgusundan daha fazla haberdar olması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra birçok hakkın kazanılmasıyla başlamıştır. Takip eden yıllarda işe genel olarak resmi kurumlar içinde kadınlar için bir kıyafet yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu yayında kadınlar için "Kıyafetler temiz, tertipli, ütülü ve sade, ayakkabılar ve botlar sade, normal topuklu, baş açık, saçlar düzgünce taranmış ve toplanmış. Alışılmadık derecede geniş veya dar gömlekler, bluzlar, dökümlü yakalı kolsuz elbiselere izin verilmez. Etekler diz üstüne kadar çıkmaz, çorap, terlik veya başka ayakkabı giyilmez. Makyaj ölçülüdür, aşırı parfüm ve takı kullanılmaz" şeklinde tanımlanmıştır. Bu kurallara uymanın ülke genelinde sağlanmış olduğunu dönem fotoğraflarında görmek mümkündür. (Şekil 4.6, Şekil 4.7)

Şekil 4.8 Urfa Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 5 (Kaynak: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, ŞURKAV Arşivi, 2022)

BÖLÜM 5

5. ŞANLIURFA'DA GÜNÜMÜZ KADIN GİYİMİ

Şanlıurfa'da 20. yüzyılın başlarına kadar kadın giyiminde hangi inançtan ve etnik kimlikten olursa olsun eğilim örtünmek yönünde olmuştur. Kadın giyimindeki açılma eğilimi, geleneksel kuralların kamusal alanda etkisini kaybetmeye başlaması ile oluşmuştur denilebilir. Bu dönemde teknolojinin gelişmesi ile gazete, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları etkili hale gelmiştir. Bu teşvik ve yönlendirme ile gelenekselden uzaklaşma yavaş ama geri dönülmez bir şekilde gerçekleşmiştir. (Barbarosoğlu, 2002). Bugün kadının dış görünüşü ve giyimi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devrim hareketleriyle şekillenmiş ve bugünkü halini almıştır. Toplumunu oluşturan kadınların zevkleri, fikirleri ve tercihleri tüm bireyler için aynı olmamakla birlikte toplumun çalışma hayatında kadının artan gücü ve rolü yol gösterici olmuştur.

Günümüzde kadınların giyim tarzları oldukça renkli ve farklı kültürlerin bir arada temsil edilmesi ile zenginleşmiştir. Yörede giyim tercihlerinde geleneksel ve modern bir arada kullanılarak mozaik genişletilmiştir. Şehirde özellikle genç kesim, modern giyim tarzlarına yönelirken, aynı zamanda geleneksel giyim tarzlarını da sürdürmeye devam etmiştir. Geleneksel giyim tarzları arasında elbise, şalvar, kaftan gibi kıyafetler yer almaktadır. Bu kıyafetler düğün, nişan gibi özel günlerde tercih edilmektedir.

Ayrıca başörtüsü de kadın giyiminde önemli bir yer tutmaktadır. Modern giyim tarzlarında ise pantolon, etek, bluz, elbise gibi parçalar yer almaktadır. Özellikle gençlerin tercih ettiği kıyafetler arasında kot pantolonlar, tişörtler ve spor ayakkabılar yer almaktadır. Ayrıca tesettür giyim tarzı da Şanlıurfa'da yaygın olarak tercih

edilmektedir. Kumaş olarak, pamuk, ipek, keten gibi malzemeler kullanılmaktadır. Renklerde ise pastel tonlar ve açık renkler tercih edilmektedir. Takı kadın giyiminin önemli bir parçası olarak kullanılmaya devam etmektedir. Kıymetli madenlerden altın, gümüş, pırlanta bunlardan bazılarıdır.

Kıyafet devriminden sonra bölgesel ve kültürel zenginliği simgeleyen giysiler yerini modern, fonksiyonel ve rahat giysilere bırakmıştır. Gelenek ve göreneklerine bağlı küçük yerleşim birimleri ve aileler sayesinde kültürel zenginlikler kısmen de olsa günümüze kadar ulaşmıştır. Yörenin kendine has özelliklerini taşıyan giysi sayısı zamanla azalmıştır. Bu azalmanın sebebi Özen tarafından şöyle açıklanmıştır: “Bizde ölenin giysileri ve eşyaları hayrı olsun diye dağıtıldı bu nedenle giyilmiş olurdu ve zamanla yıpranan kıyafet yok olurdu. Yörede bu gelenek olduğundan bu giysileri bulmak zordur.” (Bedirye Özen. Kişisel görüşme, Kasım, 2022) Artık yöresel giysiler müzelerde, halk oyunları gruplarında ve düğünlerde bulunabilmektedir. Günümüzde genel olarak evli kadınlar tarafından, Ağbani (Tekstil Terimleri Sözlüğü İçinde yazılan terim olarak abanî; ipekle işlenmiş sarıya çalan beyaz bez) denen, ipek başörtüsü ve Hibri denilen renkli kumaştan yapılan başörtüsü kullanılmaktadır. Bekar kızlar, Hibri denilen renkli başörtüsünü başlarına sarmazlar. Genelde evli kadınların kullandığı bu başörtüsü, evlilik işareti olarak kabul edilmektedir (Hüriye Çiftçi, Kişisel görüşme, Kasım, 2022).

Uzun etekli elbiseler, kutik (kadife brokar işlemeli) adı verilen bel boyu bir ceket ile giyilirler. Bu ceketler çift taraflı ceketlerdir ve dokuma kumaştan yapılmış yakasız gömleğin üstüne giyilir. Üçetek adı verilen, boncuk ve iplik işlemeli, yanları dizlerin üzerinde yırtmaçlı, altında uzun kadife bir elbise, altında Ağbani bezinden ipek şalvar vardır. Kıyafetin bütünlüğü renkli ve işlemeli aba ile tamamlanmaktadır. Ayaklara renkli, taşlı veya sade ayakkabılar tercih edilmektedir. Bu giyim tarzı, günümüzde mahalli giyim kuşam adı altında, yöre folklorunda tanıtımlar kapsamında hala devam etmektedir.

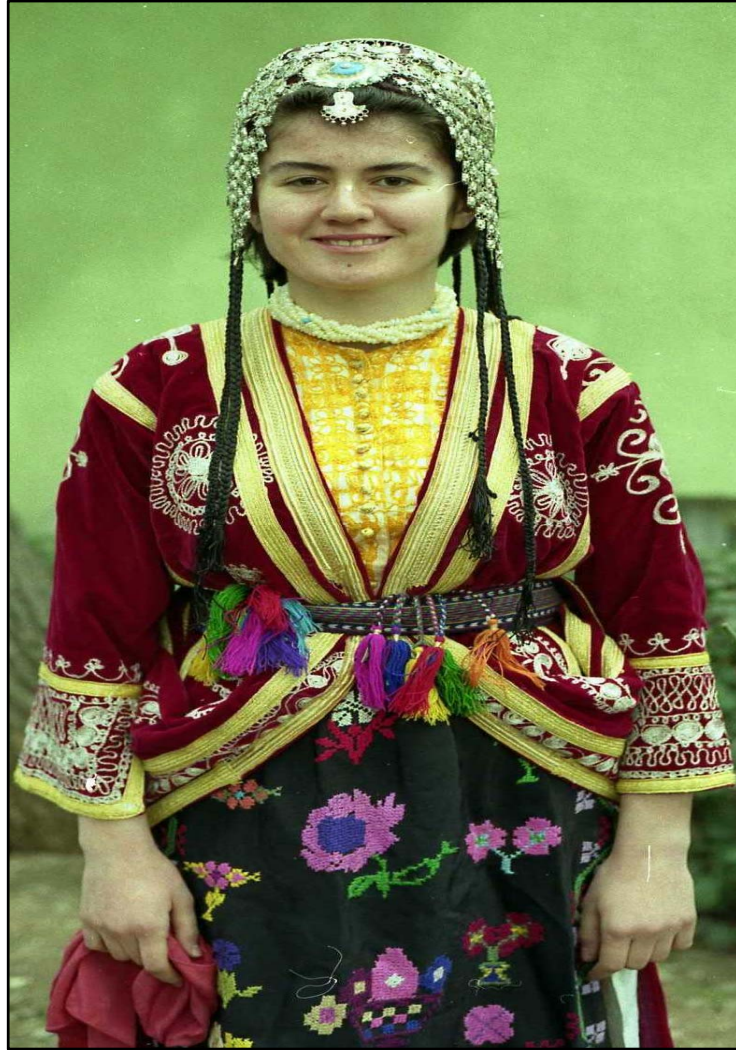
Bu tarz yöresel giyim, folklorik halk oyunlarında, günlük giysilerin dışında kalan eski giysilerden oluşan bir gelenek olarak devam etmektedir. Şekil 5.1’de Urfa yöresine ait mahalli folklor kıyafeti görülmektedir.

Şekil 5.1 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 1 (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi, 2023)

Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafetinin analizi yapıldığında kendinden önce yaşamış toplulukların ortak kültürünü yansıttığını görmek mümkündür. Örnek verilecek olursa pabuçlar daha çok Ermeni Süryani toplulukların kullandığı kırmızı renktedir. Pijama olarak kullanılan ipek veya yünden dokunmuş kumaştan şalvar: daha çok alevi ve Yahudi kadın giyimine benzemektedir. Kumaşı yün veya kadifeden dokunan üzeri işlemeli ve sim sırmalı çeşitli renklerde kutik veya aba: Ermeni, Yahudi, Alevi Türkmen kadınların giydiği bel veya diz boyuna kadar olan şekilde

kullanılmaktadır. Bervanek gömlek ve elbiseler: Yaşayan toplulukların tamamında kullanılır demek doğru olacaktır. Araplar ve Müslüman halkın bazı kesimlerinde: Kıyafetler kat kat ve daha bol kesimli olarak tercih edilmiştir denilebilir. Başlık olarak daha çok Kürtlerin ve Ermeni halkın kullandığı pul, para, alınlık, zaza püskülü, arkalık ve reşme ile süslenmiş hotoz veya köfi kullanılmıştır. Ortak tarih ve yörenin kültür kaynaşması ve devamı niteliğindeki bu değerler geçmişi günümüze bağlayan köprü görevi görmektedir. Şekil 5.2’de,Pabuç, yün çorap, şalvar, Bervanek, kemer üstü Kazaziye püskül, gömlek (Köynek), üç etek, aba (Ğeftan), Kofi, Zaza püskülü. Tepelik, Reşme, Alınlık: Aba (Ğeftan): Önden görünüşü-Kazaziye Zaza Püsküllü, Fes ve Tepelik Üzerinde gümüş paralar, pullar ve değerli taşlarla süslü başlık, alınlık ve reşme görülmektedir.

Şekil 5.2 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 2 (Kaynak: A. Cihat KÜRKCÜOĞLU Arşivi, 2023)

Şekil 5.3'te, Aba (Ėeftan) (Arkadan görünüşü) - Kazaziye Zaza Püskülü ve Tepelik Fes üzerinde gümüş paralar, pullar ve değerli taşlarla süslü başlıklar görülmektedir.

Şekil 5.3 Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 3 (Kaynak: A. Cihat Kürkçüoğlu Arşivi, 2023)

Günümüzde bu kültürün yansıması, düğün, nişan ve önemli günlerde giyilen kıyafetlerde görülmektedir. Her ne kadar kumaşlar daha çok ithal kumaşlar olup, dikimleri ve görüntüleri modernize edilerek, kültürün eski değerli görüntüsünden uzaklaştırılmış olsa da, elde dokunan kumaşlar ve üzerine işlemlerle zenginleştirilen kıyafetler yerine tamamen fabrikasyon kumaşlar kullanılmaya başlanmış, kültür, yerini sadece abartılı derecede süslenmiş fabrika çıkışlı ve her kesimden insanın giyebileceği tekdüze bir forma dönüşmüştür. Şekil 5.4'teki kıyafetlerin analizinde,

başörtüsü (neçek taşlı) olarak siyah tercih edilmiştir. Baş bağlama şekillerinde, soldaki görseldeki kişinin bekar, orta ve sağdaki iki kişinin ise evli olduğu görülür. Alındaki bağlanan hibri, evliliği simgelemektedir.

Şekil 5.4 Balıkgöl Yerleşkesi Kübra Çiftçi, Hatice Çiftçi, Büşra Çiftçi (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Eski kaynaklar takılarda gümüş ve altın kullanıldığından bahsetmekte fakat günümüzde maddi olarak bu takıların fazla pahalı olması nedeniyle, daha çok taklit olanları tercih edilmektedir. Aba (Ğeftan): Elbise (kras) üzerine giyilen, kolları geniş ve uçlardan üçgen uzun bir parça ile önden iki, arkadan bir parça olmak üzere üç parça şeklinde dikilir, üstte uzun ceket ile kıyafet tamamlanır. Günümüzde, ‘Naznaz’ denilen ince şifon üzeri kabartma desenli ya da Kuşi (Şekil 5.5, Şekil 5.6, Şekil 5.7) denilen kadife üzeri taşlarla süslü kumaşlar tercih edilmektedir.

Şekil 5.5 İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşî Kumaşlar (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şekil 5.6 İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşî Kumaş (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Şekil 5.7 Kuşı (Kadife Üzeri Taşlı ve İşlemeli) Kumaşlar (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Elbise (Kras): Aba altına giyilen ve genellikle aynı kumaşın tercih edildiği, etek kısmı geniş, belden pile veya büzgülü iç kıyafettir. Günümüzde, ‘Naznaz’ (Şekil 5.8) denilen ince şifon üzeri kabartma desenli ya da ‘Kuşı’ denilen ince şifon veya kadife üzeri taşlarla süslü kumaşlar tercih edilmektedir. Şekil 5.9’da modernize edilmiş yöresel kumaştan bir elbise görülmektedir. Ayakkabı (Terlik, Kapkap, Pabuç): Günümüzde elbisenin rengine uygun modern parlak yarı değerli taşlar, bantlarla süslenmiş deri veya rugan terlik ve ayakkabı giyilmektedir.

Şekil 5.8 Naznaz (İnce Şifon Üzeri Kabartma Desenli) Kumaş (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2022)

Zevk bireysel bir özellik taşımakla birlikte, bir taraftan da toplumsal nitelikte bir estetik normlar sistemidir, dolayısıyla bu sistemin dışında kalan estetik önerme zevksiz yani Kitsch olarak anlamlandırılabilir. Bu çerçeveden bakıldığında geleneksel ile modernin birleştirmek birçok alanda olduğu gibi giyimde de zevksizlik olarak algılanabilmektedir. Geleneksel ile modernin birleştirmek bir çok alanda zevksizlik olarak algılanmaktadır. Fakat Şanlıurfa 'da kıyafet ve takılarda geleneksel çizgiler modernize edilerek yeni tasarımlarla sunulmuş ve kabul görmüştür. Çok katlı kıyafetlerin katman sayısı azalmış, tek başına abartı gibi görünen takılar modern tasarlanan kıyafetler üzerinde zevksizliği değil, kıyafeti tamamlayan öge olmuştur denilebilir.

Şekil 5.9 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 1. Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Şekil 5.10 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 2. Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Şekil 5.11 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 3. Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

Şekil 5.12 Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 4. Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer (Kaynak: Nebahat Altunbaş Arşivi, 2023)

BÖLÜM 6

6. SONUÇ

Köklü geçmişinden gelen zengin bir kültüre sahip olan Urfa, Türkler, Araplar ve Kürtler in bir kısmı Müslüman olarak yaşarken, Süryaniler, Ermeniler de Hristiyan olarak yaşamışlardır. Bu topluluklar kendi kültür ve dinlerine göre yaşadıkları için Urfa'da yüzyıllardır Türkçe, Arapça, Kürtçe, Ermenice, Süryanice ve Aramice konuşulmuştur. hakimiyeti altındaki bir çok etnik topluluklardan oluşan halklar kendi kültür kodlarını taşıyan motifleri, renkleri ve detay oluşturacak farklılıkları kıyafetlerine yansıtmışlardır. Bu farklılıklar bazen başlık, bazen giysi bazen de ayakkabılarda kendini göstermiştir. Hotoz, kofi, tantur gibi isimler alan başlıklar ortak paydada başa takılan başlıklar olmasına karşın; Bunlar üzerine takılan aksesuar veya kumaşlar mensubu oldukları topluluğu simgelemektedir. Örneğin köfi denilen başlık üzerinde bulunan bezeme, işleme, pul, para veya takı takanın dini, ulusu, evli veya bekar oluşunu belirlemektedir. Aynı şekilde elbise üzerine giyilen aba, kutik, kaftan, ehram gibi ortak giyilen kıyafetler küçük farklılıklarla giyenin mensubu olduğu topluluğu simgelemektedir. Bu etkileşimin en belirgin olduğu alanlardan biri ise kılık kıyafet kültürüdür. Urfa ve yöresinde yaşayan kadınların kullandıkları kıyafetler, kumaşlar ve takılar ile etnik, örfi ve dini kanunları çerçevesinde giyim-kuşam kültürü oluşturduklarını söylemek mümkündür.

Urfa'da 16. yy. dan Genç Cumhuriyet dönemine kadar kadın giysileri geleneksel özelliklerini korumaya devam etmiştir. Osmanlı imparatorluğunun Tıpkı Osmanlı hakimiyeti altında yaşayan Müslümanların sarı pabuç, Hristiyanların kırmızı pabuç, Yahudilerin ise kahverengi pabuç giymeleri kendi dini ve kültürel kodlarını üzerlerinde taşımak istemelerinin örneklerinde olduğu gibi. Bu ayrıntıları çoğaltmak mümkündür. Bunun yanında birbirlerinden etkilenmeleri sonucu ortak olarak

deneyimlenen gelenek ve kültürleri de saymak mümkündür. Kız istemede kesim kâğıdında hışır çeşitleri, geline alınan çeyizlik eşyalar, yapılan düğün törenleri ve yemek kültürü ortak payda olarak kabul edilebilir.

Güç, zenginlik ve fakirlik giyenin dış görünüşü üzerinden değerlendirilir demek doğru olacaktır. Genel kıyafet tarzı olarak yoksul halktan kadınların kıyafetleri, iş yaparken hareket kabiliyetlerini engellemeyen, iklim koşullarına göre, daha çok yün ve pamuktan dokunan çuha bezi ve benzeri kumaşlar ile yapılmıştır denilebilir. Osmanlı Devletinde varlıklı ailelerin kadınları, özellikle ev kıyafeti olarak süslü, gösterişli ve pahalı giysileri tercih etmiştir. Varlıklı Urfa kadınları ipek ve kılaptanla dokunmuş bir kumaştan dört etekli keras giyer. Kenarları sim sırmalı iç gömleği, geniş kol ağzlarından ve keras kenarlarından dökülmektedir. Renkli, bitkisel motiflerle süslü kerasın beline iri taş tokalı veya telkari işlemeli bir kemer takılmaktadır. Boynunda altın paralarla süslü, frenk bağı gerdanlık veya inciden kelep adı verilen bir kolye takılmaktadır, kulaklarda altın bir küpe, başındaysa paralar veya el işi ile süslenmiş kofi üzerine alınlık ve reşmeli başlık bulunmaktadır. Atına şalvar benzeri geniş pijama ve ayaklarına sarı, kırmızı, kahve tonlarında pabuç veya terlik giymektedirler. Arşiv ve müzelerde bulunan kıyafetlerin çoğunda malzemenin ve renklerin canlılığının ön planda tutulduğu görülmüştür. Sadece Urfa örneklerini verdiğimiz giyim-kuşam kültürü, 15. yy. Osmanlı dönemi ve sonrasında özellikle de İstanbul saray kadını giyimi Avrupa’da, ‘Osmanlı Tarzı’ olarak kabul görece kadar gelişmiştir.

Yöredeki kadın kıyafetlerini daha detaylı betimlemek gerekirse: Kürt kadın giyiminde, kaftan, elbise, şalvar ve başlıklar yer almaktadır. Elbise, belden bollaşarak aşağıya doğru genişleyerek uzanır. Şalvar ise bol paçalı ve düşük bel bir pantolondur. Başlık olarak, genellikle renkli ve desenli şallar kullanılır. Büyük ve süslü kofi tarzı başlık ve hotozlar tercih edilmektedir. Kadınların giyiminde kullanılan kumaşlar arasında genellikle pamuk, keten, kadife ve ipek bulunmaktadır. Bunların renkleri canlı ve parlaktır, özellikle kırmızı, yeşil, turuncu ve sarı gibi renkler kullanılmıştır. Takı olarak, altın, gümüş ve bakır malzemeler tercih edilmektedir. Major Frederick Millingen, Zengin kadınların, sarı ve kırmızı ipek çaroki giydiğini ve boyunlarına asılı şekilde kıyafetlerin üzerinde Hamayıl giydiklerini belirtmektedir. Ancak, Kürt kadınlarının tamamen Kürt kostümlerini giydiğini söylemek doğru olmaz. Geleneksel olarak buldukları coğrafyadan etkilenerek farklı toplulukların giydikleri kıyafetlerden de etkilenmiş ve kullanmışlardır.

Alevi kadın giyimi, genellikle kutik, aba, etek, gömlek ve yelekten oluşmaktadır. Etekler, genellikle diz boyuna kadar uzun ve bol kesimlidir. Gömlekler genellikle beyaz renkli ve geniş kollu şekildedir. Yelekler ise daha süslüdür, işlemeli ve genellikle renkli kumaşlardan yapılmaktadır. Ayrıca, bazı Alevi kadınları, eteklerinin üzerine peştemal veya bervanek takmaktadırlar. Parlak renkli, desenli ve nakışlı olarak kullanılan bu kıyafetleri, kadınlar gündelik ve özel günlerde giymektedir. Diert, Alevi kadın başlıkları ile ilgili şöyle demektedir: Alevî kadınlar dini törenlerde başörtüsü kullanmadıkları gibi başörtüsü, türban, çarşaf, peçe takmazlar.

Süryani kadın giyimi, genellikle kutik, aba, başörtüsü, kofi, keras, gömlek, etek, bervanek, ayakkabı ve takılardan oluşmaktadır. Elbiseler, uzun ve geniş kesimli, düz renkli veya desenlidir. Etekler, genellikle diz boyu veya bilek boyuna kadar özellikler göstermekte, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılmaktadır. Süryani kadınların giyiminde, genellikle ipek, pamuk veya yün gibi doğal kumaşlar kullanılmaktadır. Süryani kadınların taktıkları örtüler, hem dini inançlarını hem de kültürel kimliklerini yansıtmaktadır. Kürtler ve Yakındoğu'ya ilişkin en önemli kaynak yazarlardan biri olan Claudius James Rich, Yezidi kadın başlıklarını, fes benzeri yüksek bir malzemedan etrafı keten kumaşla sarılmış yastığa benzetmektedir. Süryani kadın giyiminde kullanılan diğer özel parçalar arasında, telkâri ve süryani boncuğu işlemeli bilezikler, kolyeler, küpeler ve bileklikler yer almaktadır. Bu takılar, genellikle altın veya gümüşten yapılarak, el işi ayrıntılarıyla süslenmektedir.

Hristiyan kadınların giyiminde kullanılan kumaşlar, genellikle ipek, pamuk veya yün gibi doğal giysilerdir. Elbiseler, genellikle uzun kesimli, düz renkli veya desenli olabilir. Etekler de yine aynı şekilde genellikle diz boyu veya bilek boyuna kadar, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılır. Gömlek, sığma, kras ve ğaftan en çok tercih edilen ev kıyafetlerdir. Gömleğin kolları bileklere kadar uzanarak, altına paçalı pijama veya şalvar giyilmektedir. Gömleklerde genellikle keten ve pamuklu kumaşlar kullanılmıştır. Üstte kras olarak beyaz veya beyaz üzerine mavi, sarı, kırmızı renklerin açık tonlarıyla çizgili olarak dokunan halebi kutnu giyilmiştir. Başlıklar hotoz şeklinde üzeri paralar ve pullarla süslenmiştir. Takılar yörede takılan alınlık ,frenk bağı, akıtma ve kemerdır. Ayaklarına kırmızı pabuç ve terlik giymişlerdir. Özşavlı, Urfa'daki Gayrimüslimlerden bahsederken şöyle yazmaktadır: Ermeni Hristiyan kadınların, alınlıklarında ve boyunlarında taktıkları çift sıra altınlara rağmen ev dışında giydikleri çarşafardan maddi durumlarının nasıl oldukları anlaşılırdı. Zenginler mutlaka mevsimle uyumlu renklerde ipekten çarşaf giyerler iken bir alt sınıftan olan veya fakir

olanlar daha ucuz kumaştan üretilmiş çarşaflarla yetinmek zorundaydılar. Ayrıca ister Türk ister Ermeni olsun hepsi yüzlerini özel yazmalarla kapatırlardı.

Yahudi kadınlarda, ev giysileri ile sokak giysisi arasında çok fark vardır. Koyu veya genellikle kahverengi aba, büyük Mahrama ve koyu renkli ayakkabılar, kadının Yahudi olduğunu göstermektedir. Genel olarak kutik, gömlek, sığma, kras ve ğaftan en çok tercih edilen ev kıyafetlerdir. Gömleğin kolları bileklere kadar uzanarak, altına paçalı pijama veya şalvar giyilmektedir. Gömleklere genellikle keten ve pamuklu kumaşlar kullanılmıştır. Üstte kras olarak mevsime göre beyaz veya beyaz üzerine mavi, sarı, kırmızı renklerin açık tonlarıyla çizgili olarak dokunan halebi kutnu ve kadife kumaş giyilmiştir. Başlarında 25/30 cm uzunluğunda gümüş veya metalden yapılan tantur, diadem adı verilen başlık ve üzerinden sarkıtılan büyük beyaz bir örtü ile süslenmiştir. Takılar yörede kullanılan alınlık ,frenk bağı, akıtma ve kemerdir. Ayaklarına kahve tonlarda pabuç ve kopin terlik giymişlerdir.

Müslüman kadın giyimi, genellikle İslami inancı ve kültürel gelenekler tarafından belirlenmektedir. Müslüman kadın giyiminde kullanılan kumaşlar genellikle pamuk, ipek, yün veya keten gibi doğal giysilerden oluşmaktadır. Elbiseler, genellikle uzun kesimli ve düz renkli veya desenli olabilir. Etekler, genellikle ayak bileğine kadar, düz renkli veya desenli kumaşlardan yapılmaktadır. Müslüman kadın giyimindeki en önemli özelliklerden biri, ayrı taktıkları örtülerdir. Başörtüsü, İslam dininin kadınlara örtünme zorunluluğunu getirmesi nedeniyle önemlidir. Başörtüsü, genellikle ipek veya pamuklu kumaştan yapılmaktadır, genellikle siyah, beyaz veya gri olabilir. Takılar, genellikle altın veya gümüşten yapılır ve el işi ayrıntılarıyla süslenmektedir. Küpeler, bilezikler, kolyeler ve yüzük gibi takılar, Müslüman kadınların giyiminde kullanılmaktadır.

Farklı etnik kökenlere sahip kadınların bazı benzer ve ortak giyim alışkanlıklarının olduğunu gözlemleyebiliriz. Benzer başlıklar, takılar, kutik, aba bervanek ve pabuçlar bunlar arasında sayılabilir. Genel olarak bu yörenin kadınlarının etnik ve dini kimliklerine bakılmaksızın dışarıda kıyafet olarak örtülü olduğu söylenebilir.

Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde yaşayan topluluklardan Müslüman olan kadınların örtünme hususunda dini emirlere uydukları, Müslüman olmayan halkın da toplumsal huzuru sağlamak adına emirleri yerine getirdikleri ve bu konuda, kanunlara uymayanlara ceza uygulandığını gösteren birkaç ferman çıkarıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Kadınlar, kıyafet konusunda aykırı hareket ettiklerinde, Lale Devri

gibi bazı dönemlerde tacize uğramışlar, bu sebepten dolayı devlet, emirler yayınlamak zorunda kalmıştır. Bunun yanında yine batılı tarzda giyimin önünü açan Osmanlı padişahları vardır. Sultan ikinci Mahmut 3 Mart 1829'da çıkardığı ‘‘Kıyafet Nizamnamesi’’ ile batılı tarzda kılık kıyafet tarzını uygulatmıştır.

Genç Cumhuriyet Dönemi kadınları için kılık - kıyafet kanunu ile Avrupa tarzı giyimin önü açılmış olsa da, Urfa'da 20. yüzyılın başlarına kadar kadın giyiminde hangi inançtan ve etnik kimlikten olursa olsun trend örtünmek yönünde olmuştur. Kadın giyimindeki batılılaşma aşaması, dinin kamusal alanda etkisini kaybetmeye başlaması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte olmuştur. Gazete, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçlarının etkili hale gelmesi nedeni ile bu teşvik ve yönlendirme gelenekselden kopuşu başlatmıştır. Yörede birçok ilçe ve köyde uzunca bir süre geleneklerin ve toplumun baskısı ile bu değişime direnç gösterilmiş olsada zamanla kabul edilmiştir. Günümüzde dünya modalarının aynısı ya da klasik rahat veya seri üretilmiş kıyafetler basın, teknoloji ve sosyal medya aracılığı ile birebir uygulanmaktadır. Yörede belli başlı birkaç ilçe (Harran, Akçakale, Suruç, Viranşehir, Ceylanpınar) ve köylerde, hala geleneksel kıyafetlerin giyilmesi devam etmektedir. Bu kıyafetlerde geçmişte kullanılan kumaşlardan farklı olarak günümüz teknikleriyle yapılan modern işlemlerden doku, boya, aksesuarlar tercih edilmektedir. Günümüz koşullarında fabrikasyon nedeniyle çeşit sayısının kolaylıkla sağlanabilmesi, geleneksel metotların aksine yapılan kumaşların, aksesuarların çeşit ve sayısını arttırmıştır. Örneğin geçmişte kumaşlar üzerine el işi zincir veya nakışlarla yapılan süslemelerin yerini hazır malzeme ile yapılan taşlı, pul ve payet işlemeli kumaşlar almıştır. Bu nedenle kıyafetlerdeki kat sayısı azalmasına rağmen görüntü daha abartılı olmuştur. Kıyafetler giyenin tercihine ve zevkine göre abartılı takı ,pul, payet, taş ve aksesuarlarla zenginleştirilerek sunulmaktadır Geleneksel ile moderni birleştirmek birçok alanda zevksizlik olarak algılanmaktadır. Fakat Şanlıurfa'da kıyafet ve takılarda geleneksel çizgiler modernize edilerek yeni tasarımlarla sunulmuş ve kabul görmüştür. Çok katlı kıyafetlerin katman sayısı azalmış, tek başına abartı gibi görünen takılar modern tasarlanan kıyafetler üzerinde zevksizliği değil kıyafeti tamamlayan öge işlevi görmüştür denilebilir. Kıyafetlerin geleneksele bağlı kalınarak modernize edilmiş olması tamamen yok olmasını engellemek noktasında olumlu olmuştur denilebilir.

Çalışmada yörenin çok değerli farklı kültürel mirasını inceleme gözleme ve betimleme fırsatı olmuştur. Bunun sonucunda unutulma tehlikesi taşıyan eskiye ait

giyim kuşam kültürlerinin belgelenmesi ve araştırmacılara, gelecek kuşaklara bir kaynak olarak bırakılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, M. (2002). *Şanlıurfa Coğrafyası, Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Ankara: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)
- Akpınarlı, F. (1996). *Şanlıurfa Cülha Dokumacılığı*, Şanlıurfa: Şurkav
- Aktaş, R. M. (2023). *1800-1850 Urfa'da Sosyal ve Kültürel Yaşam*, http://www.urfakultur.gov.tr/sayfa_detay.php?id=9 (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- Aktaş, S. (2020). *Tahir Defterine Göre Ermenilerin Anadoluda İcre Ettiği Meslekler (XVI. Yy.)*, (dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1128357, Erişim Tarihi: 4.6.2023)
- Altunbaş, N. (2023). *Ehramlı Kadınlar Balıklıgöl Yerleşkesi [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Urfa Balıklıgöl Adamı Heykeli [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Urfa Anebi Postal [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Hışır (Frenk bağı, Akıtma Elmas Takım, Alınlık) [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Gümüş Telkari Akıtma Kolye Bileklik [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 1, [Fotoğraf]*. (Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer), Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 2, [Fotoğraf]*. (Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer), Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 3, [Fotoğraf]*. (Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer), Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2023). *Modernize Edilmiş Yöresel Düğün, Nişan, Özel Gün Kıyafeti 4, [Fotoğraf]*. (Kras, Ğeftan, Takı Olarak Hışır ve Kemer), Arşiv, Şanlıurfa.
- Altunbaş, N. (2022). *Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 1 [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.

- Altunbaş, N. (2022). *Püskül(Renkli Kaytan) Baş Bağı, Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi 2 [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Püskülü [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Saç Püskülü (Bağı) Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Mehmet Emin Güngör Atölyesi Zaza Püskülü ve Tepelik [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Göbeklitepe Kazı Alanı- Motiflerle Süslenmiş Taş 1 [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Göbeklitepe - Figürlerle Süslenmiş Taş. Büyükşehir Belediyesi Fuar Merkezi Tanıtım Alanı [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Göbeklitepe Kazı Alanı- Motiflerle Süslenmiş Taş 2 [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Süryani Kitabeli Mezar Steli Maruna'nın Kızı Şalmet ve Rabbayta'nın Heykeli Roma Dönemi [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Kalın Aba [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *İnce Aba [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *İşlemeli Kras(Elbise) [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Gümüş ve Altın Burun Hızma (Elbise) [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Naznaz (İnce Şifon Üzeri Kabartma Desenli) Kumaş [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Kuşı (Kadife Üzeri Taşlı ve İşlemeli) Kumaşlar [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşü Kumaş [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *İnce Şifon Üzerine Taşlı Kuşü Kumaşlar [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Balıklığöl Yerleşkesi Kübra Çiftçi, Hatice Çiftçi, Büşra Çiftçi [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Altunbaş, N. (2022). *Sırma İşlemeli Kadife Kaftan (Elbise) [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- Arlı, M. (1989). *Beypazarı'nın Telkari Takıları Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi*

- Barkley, H. C. (2007). *Anadolu ve Ermenistan'a yolculuk*. N. Demir (Çev.) İstanbul: Kesit
- Besalel, Y. (2023). *28 Mayıs 2014 Osmanlı Yahudilerinin Giyim Özellikleri*, <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/91262/osmanli-yahudilerinin-giyim-ozellikleri> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Barbarosoğlu, F. K. (2002). *Moda ve Zihniyet*, 2. Baskı. İstanbul: Profil
- Birecikli, İ. B. (2012). "*Medine-i Urfa Şer'iyye Sicillerine (204, 205, 218, 225 No'lu) Göre Urfa Kazası'nda Vakıflar 1845-1899.*" Vakıflar Dergisi,
- Bonfils, Felix (2023). Fransa Müzayede Fotoğrafları [Fotoğraf] Artnet <https://www.artnet.com/artists/felix-bonfils/> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Bonfils, Felix (1831). *Fransa Müzayede Fotoğrafları [Fotoğraf]*. Artnet <https://www.artnet.com/artists/felix-bonfils/> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Brockes, F. (1900). *Ermeni Kadın ve Kızlar Nakış İşi Yaparken [Fotoğraf]*. Urfa.
- Brockes, F.(1900). *Alman yetimhanesindeki çıraklar kunduracılık mesleğini öğrenirken [Fotoğraf]*. Urfa.
- Cameron, V. L. (2008). *Türkler arasında*. S. Özgün (Çev.) Tekirdağ: Atlı
- Cografya Dünyası (2023), *İklim ve Bitki Örtüsü*, <https://www.cografya.gen.tr/tr/sanlıurfa/iklim.html> (Erişim Tarihi: 21.03.2023).
- Davis, F. (1997), Fashion Culture and Identity, Ö. Arıkan (editor), *Moda Kültür ve Kimlik*, Cogito-54. ss. 20-49 Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Dierl, A. J. (2023). *Anadolu Aleviliği*. İstanbul: Ant
- Ebu Abdullah, M. (2013). *İbn Battuta Tanci, İbn Battuta Seyahatnamesi*,. A. Sait Aykut (Çev.) İstanbul: Yapı Kredi,
- Eliçalışkan, M. (2023). *Rakamlarla Urfa*. Ankara: İl Kültür Turizm Müdürlüğü
- Ercan, Y. (1990). Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1(1), 117-125. DOI: 10.1501/OTAM_0000000195.
- Ertuğrul, D. (1983). *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun
- Evecen, Arzu. Kırkıncioğlu, Zeynep. (2020), Giysiyle Gelen Biçimsizlik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69), (s. 747-761)
- Evliyagil, N. (2022). *Neolitik Çağ'dan, (M.Ö. 8000-5500) Günümüze Gelen Dövme geleneği [Fotoğraf]*. Albüm, Şanlıurfa.

- Ez, D. (2023). *Bereketli Hilal Kürt Kadınları*. Uluslararası Folklor Akademi Dergisi, 1(3), 335-358, <https://tr.pinterest.com/pin/754282637610481022/> (Erişim tarihi: 20.04.2023).
- Feridun, E. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*. İstanbul: Timaş
- Gadsby, J. (1857). *Gezilerim. 1846-47, 1850-51, 1852-53 Yıllarında doğu seyahatlerinde olmak*. Londra
- Gurtuna, S. (2016). *Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı*, <https://www.altayli.net/klasik-donemde-osmanli-kadininin-giyim-tarzi.html>, (Erişim Tarihi: 5.3.2022)
- Gürtuna, Ü. (2022). *Şanlıurfa Kostümü, [Fotoğraf]. Koleksiyon*, <https://i.pinimg.com/originals/8a/fa/1a/8afa1afdf6231790ae8a63465f46f0cc.jpg>, (Erişim Tarihi: 2.6.2023)
- Halaçoğlu, Y. (2023). *Kürtlerin Çoğu Türkmen*. İstanbul Haber Dergisi, <https://www.istanbulhaber.com.tr/yusuf-halacoglu-kurtlerin-cogu-turkmen-haber-25871> Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- Houshamadyan, (2023 a). *Haritalar Halep Vilayeti, Urfa Ekonomi*, <https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/halepvilayeti/urfa/ekonomi/trades.html> (Erişim Tarihi: 09.02.2023).
- Houshamadyan, (2023 b). *Haritalar Halep Vilayeti, Urfa Ekonomi*, <https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/halepvilayeti/urfa/ekonomi/trades.html> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- Hüseyin, S. K. (2019). *Tarihi ve Kültürüyle Siverek, Siverek*. Şanlıurfa: Şanlıurfa
- İbrahim, H. (2007). *Mevkufât Mültekâ Tercümesi, C.4*, Ahmed Davudoğlu.(Çev.). İstanbul: Sağlık
- İlbey, Ö. (2002). *Osmanlıdan Cumhuriyete Sosyal Yaşam Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye
- İnceoğlu, Yasemin. Kar, Altan. (2020), *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*, İstanbul: Ayrıntı
- Karakeçililer, A. (1950). *Türkmen Aşiretlerinden Karakeçililerde Kadın ve Erkek Giyimi [Fotoğraf]*. <https://www.belgeseltarih.com/karakeçililer/> (Erişim Tarihi: 13.03.2023).
- Kersting, A. (1946). *Yezidi Kadın [Fotoğraf]*. Courtauld Sanat Enstitüsü, Londra.
- Kieser, H. L. (2006). *Osmanlı Urfası ve Misyoner Tanrılar*, https://www.academia.edu/44697416/Ottoman_Urfa_and_its_missionary_witneses, (Erişim Tarihi: 5.2.2022)

- Küçük, Y. (2014). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Urfa*, <https://www.balikligol.com/dunya/evliya-celebi-seyahatnamesinde-urfa-h26497.html>, (Erişim Tarihi: 1.2.2022)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). *Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü*, <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89637/sanliurfa> (Erişim tarihi 20.03.2023).
- Kürdistan Kostümleri (2023). *Gulan*, [Fotoğraf] <http://www.gulan.org.uk/culture-of-kurdistan/costumes-of-kurdistan/> Erişim Tarihi: 13.03.2023).
- Kürkçüoğlu, A. C. (2023). *Tepelik ve Yanaklık (Reşme) ile Süslenmiş Başlık [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa
- Kürkçüoğlu, A. C. (2023). *Kutik Giymiş Kadınlar [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Kürkçüoğlu, A. C. (2023). *Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 1 [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa
- Kürkçüoğlu, A. C. (2023). *Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 2 [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa
- Kürkçüoğlu, A. C. (2023). *Urfa Yöresi Kadın Folklor Kıyafeti 3 [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa
- Kürkçüoğlu, A. C. (2011). *Şanlıurfa Çarşıları - Hanları ve El Sanatları*. Şanlıurfa: Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
- Kürkçüoğlu, A. C., & Oymak, M. (2002) *Şanlıurfa Yöresi Kadın Takıları, Uygarlığın Doğduğu Şehir, Ankara, Oymak, Mehmet, Baş Bağlaması*. Şanlıurfa: Harran Kültür ve Folklor Dergisi.
- Kürkçüoğlu, A. C. (1900). *Telkari Gümüş Kemer [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Kürkçüoğlu, A. C. (1900). *Urfa'da Giyilen Farklı Kadın Kostümleri [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Kürkçüoğlu, A. C. (1895). *Kızılbaş Alevi Kadınlar ve Bervaneklerine İşlenen "Urfa İşi" Nakış [Fotoğraf]*. Arşiv, Şanlıurfa.
- Koç, S. (2023). *Türk El Sanatları ve Hobiler*, http://www.unutulmussanatlar.com/2012/12/kurkculuk-debbaglk_91 (İzlenme tarihi 04.02.2023).
- Koraltan, A. (2020). *Halk Oyunlarının Karakteristik Yapısının İncelenmesi Diyarbakır Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Köprülü, M. (1972). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Başnur
- Lepsius, L. (1903). *Urfa Alman Halı Fabrikası'nda Boyacı Zanaatkarlar*, [Fotoğraf]. Yeararbook of German Oriental Missions, Berlin,

- Leslie, P. (2003). *Morality Tales: Law and Gender in the Ottoman Court of Aintab*. [Fotoğraf] London: University of California, 114.
- Maunsell, F. R. (1989). *Asya'da Doğu Türkiye, Beylerin Nüfusu – Savaş Öncesi*, M. Demir (Çev.) Ankara, Karakutu.
- Medyaurfa,. *Şanlıurfa Türkmenleri, 12 Mart 2015*. <https://www.medyaurfa.com/sanliurfa-haber/sanliurfa-turkmenlerih37525> (Erişim tarihi 04.04.2023).
- Millingen, M. F. (1998). *Kürtler Arasında Doğal Yaşam*. N. Mestçi (Çev.) İstanbul: Doz
- Moss, R. (2023). 26-11-21/Anthony Kersting ve 1940'ların Kürdistan'ının Görünmeyen Fotoğrafları, [Fotoğraf] <https://museumcrush.org/anthony-kersting-and-the-unseen-photographs-of-1940s-kurdistan/> (İzlenme tarihi 17.03.2023).
- Murad, Della. (2023 a). *Kürt Kostümleri Koleksiyonu [Fotoğraf]*. Gulan, Londra.
- Murad, Della. (2023 b). *Kürt Kostümleri Koleksiyonu [Fotoğraf]*. Gulan, Londra.
- Murad, Della. (2023 c). *Kürt Kostümleri Koleksiyonu [Fotoğraf]*. Gulan, Londra.
- Olivier, K. (1991). *Türkiye Seyahatnamesi*, Oğuz Gökmen (Çev.). İstanbul, kitap II, s. 121.
- Orient, C. (1908). *Alman Misyonuna Ait Yetimhanenin Kunduracı Atölyesinde [Fotoğraf]*. Alman Doğu Misyonu yayıncısı. Postdam.
- Orient, C. (1900). *Urfa Masmana'daki Dokunan Halıların Almanya'da Satış Reklam Afişi [Fotoğraf]*. Alman Doğu Misyoner Topluluğu, Berlin.
- Ortaylı, İ. (1985). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletim
- Özşavlı, H. (2017). Urfa Ermenilerinde Nişan, Düğün ve Cenaze Gelenekleri. *Şanlıurfa: Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 s. 13-15.
- Peçe Takma (2023). 8 Mayıs 2006, <https://urfahizmet.com/pece-takma.html> (Erişim Tarihi : 07.01.2023).
- Papuççiyân, M. (1911). *Urfa'da Yün Üretimini Gösteren Resim 1 [Fotoğraf]*. Koleksiyon, Paris.
- Papuççiyân, M. (1900). *Corinna Shattuck Nakış Atölyesi'nde Çalışan Kadın ve Kızlar [Fotoğraf]*. Koleksiyon, Paris.
- Raphael, P. (1904). *Geleneksel Kıyafetleriyle Urfa Civarında Yaşayan Kadınlar 1 [Fotoğraf]*. Mezopotamya ve Ermenistan Misyonu Albümü, Lyon.

- Raphael, P. (1904). *Geleneksel Kıyafetleriyle Urfa Civarında Yaşayan Kadınlar 2 [Fotoğraf]. Mezopotamya ve Ermenistan Misyonu Albümü*, Lyon.
- Reed, E. (1988), *Kadının Evrimi*, Şemsa Yeğin (Çev.), İstanbul. Payel Yayınevi
- Rich, C. J.(1836). *Yezidi Bir Kadın ve Adam [Fotoğraf]. Arşiv*, Sınjah.
- Sahagyan, A.(1955), *Basmacı Arakel Misiryana Çalışma Esnasında [Fotoğraf]*. Beyrut.
- Sahagyan, A.(1955), *Urfa Amerikan Yetimhanesi'ndeki Kunduracı Atölyesinde Ermeni Usta-Zanaatkarlar ve Çıraklar Çalışma Esnasında [Fotoğraf]. Arşiv*, Beyrut.
- Saraç, M. A. (2023) *Urfaca-Urfalica*, https://www.sanlıurfa.bel.tr/files/1/bsbsonra/urfaca_urfalica.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- Sebah, P. (1873). *Urfa'nın Bağlı Olduğu Halep Vilayeti Kıyafetleri, Takılar ve Urfa Erkeklerinin Başlarına Taktıkları Egal [Fotoğraf]. Arşiv*, Şanlıurfa.
- Sebah, P. (1873). Kürt, Ermeni ve Türk Kızlar Yerel Kıyafetlerle [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.
- Sebah, P. (1873). *Tantur ve Kopin (Kapkap), Şehirli Kadın, Dürzi Kadın Ve Şanlı Köylü Kadın Giysileri [Fotoğraf]. Arşiv*, Şanlıurfa.
- Sebah, P. (1850). *Urfa, Diyarbakır ve Çevresi Kadın Kıyafetleri [Fotoğraf]. Arşiv*, Şanlıurfa.
- Sunay, C. (2019), *Kapitalizm ve Değişen Tüketim Tarzları: İdeal Beden Miti*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat Anabilim Dalı, Kalkınma İktisadı ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, İstanbul
- Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şanlıurfa Turizm Haritaları*, <https://sanliurfa.ktb.gov.tr/yazdir?C06F2D3EB18CD5399D85B9C6E8024D65> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).
- Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şanlıurfa Turizm Kent Rehberi*, <https://sanliurfa.ktb.gov.tr/TR-164333/kent-rehberi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).
- ŞURKAV, (2023). *Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Misyoner Okullarında Okuyan Gayrimüslim Halklardan Kadın ve Kızların Giyim Kültürünü Yansıtan 18. Yy. a Ait Fotoğraf [Fotoğraf]. Arşiv*, Şanlıurfa.
- ŞURKAV, (2023). *Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Urfada Kervanların Konakladıkları Kervansaraylardan Biri [Fotoğraf]. Arşiv*, Şanlıurfa.

- ŞURKAV, (2023). *Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Urfa İpek Yolu'ndan Geçen Kervanlar 19. Yy. [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2023). *Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Urfa - Birecik 1900'li Yıllarda Fırat Nehri Üzerinde Kervan Nakli Yapan Tekneler [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2023). *Yün İpliklerin Boyanması 1900'li Yıllar [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2023). *Üzerinde Yahudi Kıyafetleri ve Kopin (Kabkab) Giyinmiş Kadın [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV. (2022). *Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 1 [Fotoğraf], Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2022). *Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 2 [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2022). *Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 3 [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2022). *Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 4 [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (2022). *Genç Cumhuriyet Dönemi Kadınları 5 [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1990). *Urfa Masmana'daki Dokunan Halılar [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1990). *Alman Dergisi'nde Urfa'da Dokunan Halılar [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı, Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1978). *Yerel Kıyafetler İçinde Kürt Kadınları [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1958). *Emin Şahin (Çocuk) ve Teyzesi [Fotoğraf]. Albüm, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1950). *Kofili Yöre Kadınları ve Cumhuriyetin İlanından Sonra Modern Türk Kadını [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1913). *Urfa Alevi (Kızılbaş) kadınlar [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*
- ŞURKAV, (1913). *Urfa'da Dokudukları Halıları Fabrikasında Sergileyen Kadınlar [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.*

- ŞURKAV, (1913). *Urfa Alman Yetimhanesi'nde Kadın ve Kızların Terzilik Mesleğini Öğrendikleri Dikiş Atölyesi*[Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.
- ŞURKAV, (1912). *Urfa Alman Misyonerlerine Ait Yetimhanede Çulhacı (Dokumacı) Atölyesi* [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.
- ŞURKAV, (1912). *Urfa'da Yün Üretimini Gösteren Resim 2* [Fotoğraf]. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Arşiv, Şanlıurfa.
- Tarduş, İ. (2020). *19. Yüzyıl İngiliz seyahatnamelerinde Ruha vilayeti* (Yayınlanmış Doktora tezi, Dicle Üniversitesi), <https://acikerisim.dicle.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11468/6960/19.%20YÜZYIL%20İNGİLİZ%20SEYAHATNAMElerinDE%20KÜRTLER.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Erişim Tarihi: 08.04.2023)
- Tekin, A. (2020). James Silk Buckhindam'ın Gözünden xix. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin Güney Vilayetleri (Urfa, Erbil, Diyarbakır, Mardin, Musul, Kerkük, Kifri, Bagdat), İstanbul; Sebat
- Tezcan, H. (1995). *Ferace, XII*. İstanbul: DİA, (s. 349-350)
- Tural, T. (2023). *Osmanlı Gündelik Hayatta Kadın Giysisi – İstanbul* <https://tekstilbilgi.net/osmanli-gundelik-hayatta-kadin-giysisi> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2023). *Şanlıurfa*, <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89637/sanliurfa.html>, (Erişim Tarihi: 6.10.2023)
- Üzümcü, Ş. (2002). *Şanlıurfa Halk Oyunlarına Genel Bir Bakış. Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Ankara. Kita
- Üzümcü, Ş. (2023). *Siyah, Kırmızı ve Kahverengi Urfa Postalı (Ayakkabısı)* [Fotoğraf]. Arşiv, Şanlıurfa.
- Van, M. (2013). *Lale Devri Ressamı Van Mour'un Çizimleriyle Osmanlılar Kıyafet Albümü Sinan Ceco*, İstanbul. İBB Kültür A.Ş
- Visiturfa*, <https://visiturfa.com/sanliurfa-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 23.03.2023).
- Yukarıgöklü Mehmet Akif Ersoy Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi, (2021). *Şanlıurfa İli Turizm Haritası*, https://yukarigoklumaemtal.meb.k12.tr/icerikler/sanliurfa-ili-turizm-haritasi_12041964.html, (Erişim Tarihi: 6.10.2023)

EKLER

EK GÖRÜŞMELER

Adı-Soyadı: Yusuf Çirkin

Cinsiyet: Erkek

Meslek: Emekli - Halkoyunları Eğitmeni-Yerel Gazetede Köşe Yazarı

Görüşme Tarihi: 13.09.2022 (Şanlıurfa)

1) Yörede giyilen eski kıyafetlerin isimlerini biliyor musunuz?

Etek, köynek, aba, şalvar, bervanek, neçek, ağbani şalvar, kofi, pabuç.

2) Büyüklerinizden bu kıyafetleri giyenler var mıydı?

Evet, büyüklerimizden giyinenler vardı (Albümden resimleri çıkarıp gösterdi).

3) Ailenizde Yörede kullanılan kumaşa dair terimlerden bildiğiniz bir terim söyleyebilir misiniz?

“Karama” bizde kırkyamaya denir. Büyüklerimiz eskimiş elbiselerin kumaşlarını keserek bunları bir düzen içinde bir araya getirip dikerlerdi. Bunlardan yastık, örtü, sofralar yapıldı.

4) Gelenek ve göreneklerden günümüze gelen bir uğraşınız var mı?

Ben halkoyunları araştırmacıyım. Geçmiş kültürde ne giyilmişse aynısını halk oyunları kıyafeti olarak diktirdim (kıyafetleri göstererek anlattı). Folklor ekibimiz şimdi birebir aynı olan kıyafetleri giymektedir.

Adı-Soyadı: Mehmet Emin GÜNGÖR

Cinsiyet: Erkek

Meslek: Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde Eğitimci-Kazaz Ustası

Görüşme Tarihi: 22.10.2022 (Şanlıurfa)

1) Yörede kazaz işçiliğinin tarihi hakkında bilgi sahibi misiniz?

Tarih olarak bilinmiyor fakat Osmanlılar zamanında “Kazzaz pazarı” olarak adlandırılan bir pazar günümüze kadar devam etmişti. Fakat şimdi adı değişti, neçek (başörtüsü) pazarı oldu.

2) Rızvaniye El Sanatları Külliyesi'nde ne üzerine eğitim veriyorsunuz?

Kazazlık üzerine eğitim veriyorum fakat fazla rağbet görmüyor. Öğrenci, çırak yetişmiyor.

3) Aile büyüklerinizden bu sanatla uğraşan var mıydı?

Benim büyüklerim bu sanatla uğraşmadı. Ben bu sanatı rahmetli ustam Mehmet İpekçi'nin yanında çırak olarak başladığımda öğrendim.

4) Kazazlık olarak bilinen bu sanat ne için yapılıyor? Kullanım yerleri nelerdir?

Başta gelin başı olmak üzere, kaytan, saç bağı, zaza püskülü, renkli altın kaytanı, saz püskülü gibi yöresel aksesuarlar yapılıyor.

5) Kaç yıldır bu sanatı yapıyorsunuz?

İlerlemiş yaşıma rağmen bu sanatı yapmaya devam ediyorum.

6) Sizden sonra bu mesleği yapacak kaç kişi var?

Bu meslek, benden sonra ustası olmadığından kaybolan meslekler içine girecek. Kaybolmaması adına eşime, oğluma öğretmeye çalışıyorum.

Adı-Soyadı: Yusuf Demir

Cinsiyet: Erkek

Meslek: Yöresel Elbise Diken Terzi

Görüşme Tarihi: 02.07.2022 (Şanlıurfa)

1) Kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz?

41 yıldır bu mesleği yapıyorum.

2) Mesleğe başlarken kullanılan kumaşlar ile şimdiki kumaşların belirgin farkları var mı?

Mesleğe başladığımda kumaşlarda daha az çeşit vardı ama şimdi sınırsız çeşit, renk ve desende kumaşlar dikim için gelmekte, tabi bu kumaşların ithal kumaşlar olduğu ve çoğunlukla Hindistan, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerden geldiğini söylemek mümkündür.

3) Dikilen elbiselerin modelleri (tasarımları) değişti mi?

Evet değişti. Bundan on yıl önceye kadar da üç etek, elbise, kaftan dikilirken, şimdi daha moda uygun kıyafetler diktiriliyor.

4) Yöresel kumaşların maliyeti dikimi etkiliyor mu?

Evet, çok fazla etkiliyor. Eskiden bir yılda 3-4 takım elbise diktirenler şimdi en fazla 1-2 takım diktiriyor. Bunun sebebi, kumaş fiyatlarının oldukça artmış olması. Bu gidişle artık yöre halkı geleneksel elbiseleri diktirmeyecek duruma gelebilir.

Adı-Soyadı: Hüriye Çiftçi

Cinsiyet: Kadın

Meslek: Ev Hanımı

Görüşme Tarihi: 12.10.2022 (Şanlıurfa)

1) Yöresel elbise kullanır mısınız?

Evet, kullanırım, biz Urfa'nın Araplarındanız, düğünlerimizde ve önemli günlerimizde üzerimizde mutlaka yöresel kıyafetimiz olmalıdır.

2) Ailenizden bu kıyafetleri gündelik kullananlar var mı?

Evet, büyüklerimiz bu kıyafetleri gündelik olarak kullanırlar. Fakat gençlerde gittikçe azalmakta ve yeni moda kıyafetler daha çok tercih edilmektedir.

3) Aile büyüklerinizden size kalan antika elbise ve takı var mı?

Benim büyüklerimde yok fakat çevremizde olanda müzeye bağışladı.

Adı-Soyadı: Sibel eri

Cinsiyet: Kadın

Meslek: Ev Hanımı

Görüşme Tarihi: 12.07.2023 (Mersin/Erdemli)

1) Yöresel elbise kullanır mısınız?

Evet, kullanırım. Özel gün ve düğünlerde bazen kullandığım olur.

2) Ailenizden bu kıyafetleri gündelik kullananlar var mı?

Hayır yok. Ninemin kullandığını hatırlıyorum, fakat gençler kullanımı zor diye bıraktılar.

3) Aile büyüklerinizden size kalan antika elbise ve takı var mı?

Evet baba annemden kalan başlığı hala saklıyorum.

Adı-Soyadı: İlkey Canbek

Cinsiyet: Kadın

Meslek: El Sanatları Ustaöğreticisi, kaybolan sanatlar devlet sanatçısı.

Görüşme Tarihi: 20.07.2023 (Gaziantep)

1) Yöresel çalışma olarak alanınız nedir?

Rattan ve Antepişi

2) Özel olarak ilgilendiğiniz el sanatları ve kullanım alanları nelerdir.

Alan olarak, rattan ve antepişi ile ilgiliyim fakat iğne ve tığ oyalarında da kendimi geliştirdim.

3) Sandığınızda yaptığınız bu sanat dallarının örnekleri ve antika elbise, takı var mı?

Evet fazla sayıda var ve saklıyorum.

Adı-Soyadı: Hediye Safidemir

Cinsiyet: Kadın

Meslek: Ev Hanımı

Görüşme Tarihi: 28.07.2023 (Diyarbakır/Çermik)

1) Düğününüzde gelinlik olarak Yöresel elbise mi giydiniz?

Evet, 1957'de altın paralarla süslü başlık, çizgili kutnu kumaşından kras kaftan ve derpe den oluşan bir takım giydirdiler.

2) Ailenizden bu kıyafetleri gündelik kullananlar var mıydı?

Evet bizim zamanımızda tüm kadınlar kullanırdı, fakat şimdi bende kullanmıyorum. gençler ise zaten giyinmiyorlar.

3) Aile büyüklerinizden size kalan antika elbise ve takı var mı?

Hayır yok. Fakat benim kendime ait olan düğünümde takılmış atmış altı yıllık Altın paralı başlık, hamayıl ve kutnudan kras var. Bende torunlarıma bırakacağım.

Adı-Soyadı: Bedriye Özen

Cinsiyet: Kadın

Meslek: Ev Hanımı

Görüşme Tarihi: 12.07.2022 (Şanlıurfa)

1) Yöresel elbise kullandınız mı?

Hayır kullanmadım fakat annemin ev içinde kullandığını hatırlıyorum. Dışarıya çıkınca üzerine çarşaf giyerdi.

2) Siz dışarıya çıktığınızda başınıza siyah bir örtü takarak çıkıyorsunuz. Bu örtünün bir adı var mı?

Evet. Bu örtüye yöremizde “Urfa Karası” derler.İpek veya ince krep kumaştan yapılır. Beli bir yaşın üstündeki kadınlar takardı. Fakat şimdi takanların sayısı azaldı, kısa bir zamanda unutulacağını düşünüyorum.

3) Aile büyüklerinizden size kalan antika elbise ve takı var mı?

Yok. Bizde ölenin giysileri ve eşyaları hayr olsun diye dağıtıldı, bu nedenle giyilmiş olurdu. Yörede bu gelenek olduğundan bu giysileri bulmak zordur.

Adı-Soyadı: Sait Tuğran

Cinsiyet: Erkek

Meslek: Kuyumcu ustası

Görüşme Tarihi: 02.08.2023 (Şanlıurfa)

1) Kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz?

Uzun yıldır bu mesleği yapıyorum.

2) Mesleğe başlarken kullanılan tasarımlar ile şimdiki tasarımlar belirgin farkları var mı?

Mesleğe başladığımda tasarımlarda daha az çeşit vardı ama şimdi sınırsız çeşit ve desende takılar yapılmakta, tabi bu takıların ithal takılar olduğu ve çoğunlukla doğu ülkelerinden geldiğini söylemek mümkündür.

3) Sizce tasarımları değiştiren faktörler nelerdir?

Alım gücü en büyük etkenlerin başında gelmektedir. Fiyatlar arttıkça bizim satışlarımız azalır. Bu nedenle daha gösterişli fakat maliyeti düşük ürünler tercih edilir.

4) Maliyeti düşürmek satışı etkiliyor mu?

Evet, çok fazla etkiliyor. Eskiden el işi frenk bağı, akıtma, kemer satışı fazla iken, şimdi el işine rağbet düştü, çünkü alıcı el emeğine artı bir ücret ödemek istemiyor, bu nedenle bu yöresel takıların zamanla kaybolması kaçınılmaz.

5) Yöresel takı ustası sayısı sizce yeterli mi?

Hayır yeterli değil, artık çirak yetişmiyor, sadece bu alana ilgisi olanlar yöneliyor, meslek nerdeyse bitmek üzere. Sahte takılar ve makina ile işçilik mesleği yok olma noktasına getirmek üzere.

ÖZGEÇMİŞ